

4D/23.

A TETTYE PARK REVITALIZÁCIÓJA
/ A TÖRTÉNETI VÁROSRESZI
ÉS TERMÉSZETVÉDELMI
KÖRNYEZETBEN MEGVALÓSULÓ,
11,5 HEKTÁRNYI SZABDTÉR-
ÉPÍTÉSZETI PROJEKT EGYIK
FŐELEMÉNEK BEMUTATÁSA
REVITALIZATION OF THE TETTYE
PARK / PRESENTATION OF ONE
OF THE MAIN ELEMENTS OF THE
OPEN SPACE RENEWAL PROJECT
OF 11,5 HECTARES REALIZED IN A
HISTORICAL DISTRICT AND NATURE
CONSERVATION AREA
MOHÁCSI SÁNDOR
2. OLDAL / PAGE 2

„SZERVUSZ, TE VÉN LIZSÉ...” /
NAGYVÁROSI PARKOK
A TELEPÜLÉSRENDEZÉSBEN
METROPOLITAN PARKS IN URBAN
PLANNING
TATAI ZSOMBOR
20. OLDAL / PAGE 20

A TÉRÉLMÉNY ELEMZÉSE
A VERSAILLES-I KERT PÉLDÁJÁN
ANALYSIS OF SPATIAL EXPERIENCE
– THE EXAMPLE OF THE GARDEN
OF VERSAILLES
CATHERINE SZÁNTÓ
32. OLDAL / PAGE 32

A FEJÉR MEGYEI SZENT
GYÖRGY KÓRHÁZ KERT- ÉS
SZABDTÉRÉPÍTÉSZETI TERVE /
A SZABDTÉRI REHABILITÁCIÓ
LEHETŐSÉGEI
RECONSTRUCTION OF GARDEN
AND OPEN SPACES OF SZENT
GYÖRGY HOSPITAL, FEJÉR COUNTY
/ POSSIBILITIES IN OPEN-AIR
REHABILITATION
VARRÓ DOROTTYA KATALIN
48. OLDAL / PAGE 48

KERTÖRÖKSÉGÜNK / RECENZÍÓ
FEKETE ALBERT
63. OLDAL / PAGE 63

A TETTYE PARK REVITALIZÁCIÓJA A TÖRTÉNETI VÁROSRESZI ÉS TERMÉSZETVÉDELMI KÖRNYEZETBEN MEGVALÓSULÓ, 11,5 HEKTÁRNYI SZABADTÉR-ÉPÍTÉSZETI PROJEKT EGYIK FŐELEMÉNEK BEMUTATÁSA

REVITALIZATION OF THE TETTYE PARK PRESENTATION OF ONE OF THE MAIN ELEMENTS OF THE OPEN SPACE RENEWAL PROJECT OF 11,5 HECTARES REALIZED IN A HISTORICAL DISTRICT AND NATURE CONSERVATION AREA

SZERZŐ/BY:
MOHÁCSI SÁNDOR

LEKTOR/REVIEWER:
JÁMBOR IMRE

Bizonyos értelmezés szerint a Tettye park a Mecsek természeti környezetének „zöld éke” ami egészen a középkori város határáig nyúlik. Egyedülálló HELY, amely értékét szintén a középkor óta, elsősorban kiemelkedő táji adottságainak köszönheti.

Ez a cikk szervesen kapcsolódik a 4D 2009-es évfolyamának 16. számában megjelent „Pécs-Tettye városrész közterület megújítása” című cikkhez. Akkor a városrésznyi területre kiírt tervpályázat célkitűzéseit és eredményeit mutattuk be. Most az a cél, hogy elkészülésük ütemével szinkronban, szakmai nyilvánosságot kaphassanak az egyes projekt-elemek. Ezt indokolja, hogy a projekt nemzetközi összehasonlításban is kimagasló léptékéből sok rövid, közép és hosszú távú szakmai tanulság vonható le.

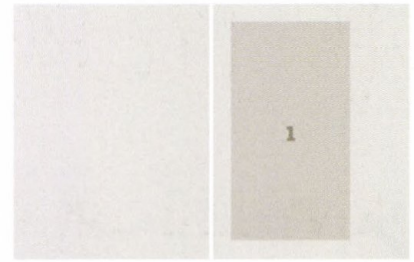
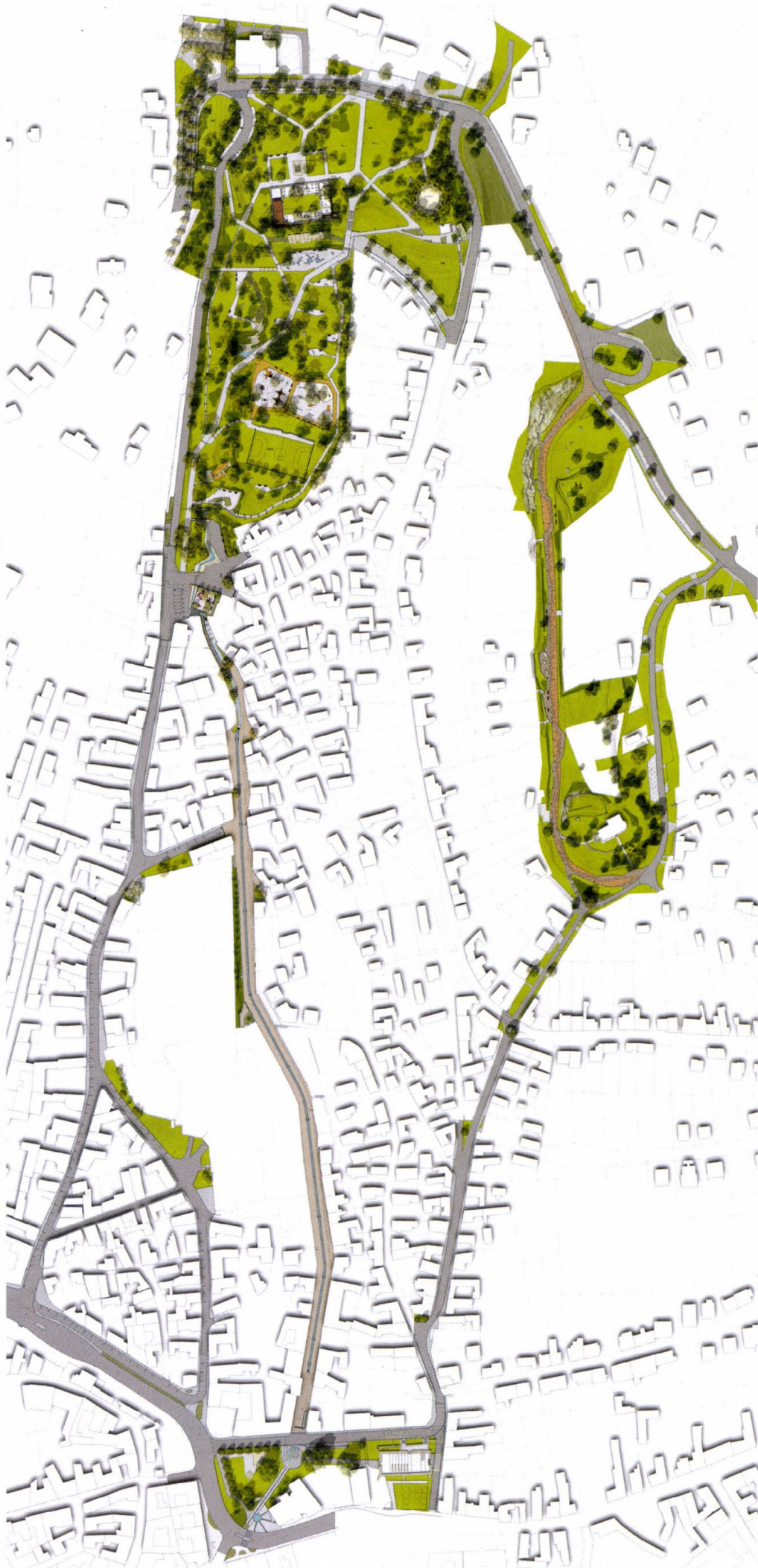
A hosszas elemző munka előtt azonban be kell mutatni a megvalósult eredményt és az ehhez vezető utat (1. kép).

A PARK MÚLTJA

A park területén az első jelentős emberi építési beavatkozás Szathmáry György püspök rezidenciának épült nyári palotája volt. A park területe a Malomszeg nevű középkori városrésztől északra helyezkedik el a Tettye patak völgyében. 1543-ban a törökök derviskolostort nyitottak a palotában. A török kiűzése után 1701-ben két lőporos malom működött a park területének északi részén. Ezek azonban 1714-ben felrobbantak. A terület ezután részben zöldségtermesztő terület volt. A Tettyén 1780 óta tartanak

népünnepélyeket (2. kép). 1850-ben a tettyei Nick villa vendéglő lett, ami tovább erősítette a terület kirándulósétahelyi funkcióját.

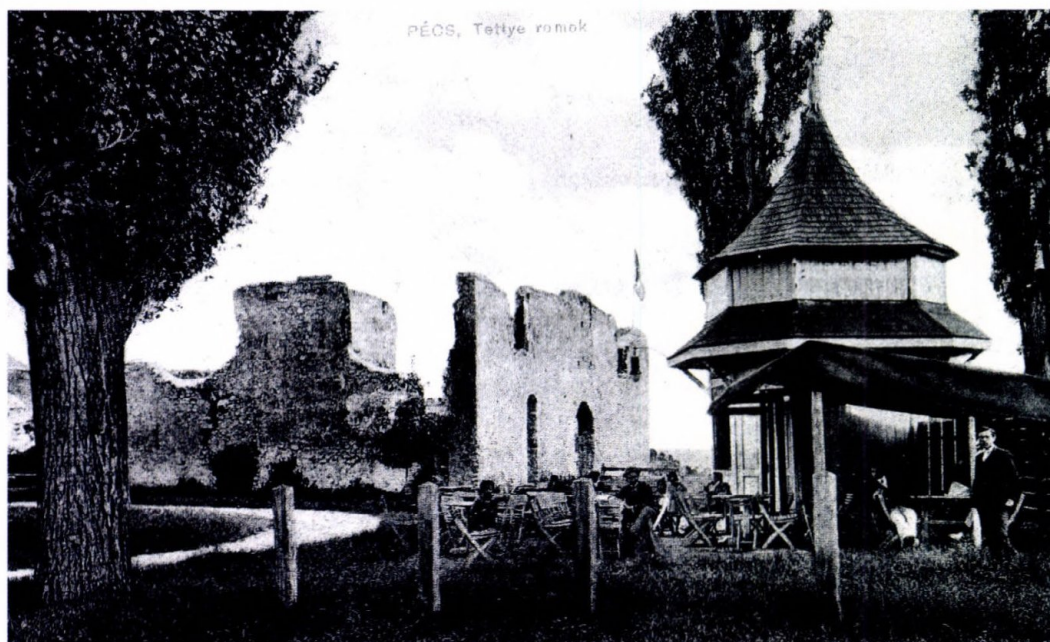
1860-ban innen a Tettye patak vízkincsének kihasználására egy új vízvezeték épült Pécs Budai városrészének ellátására. 1879-ben a pécsi lövészegylet költözött a vendéglő helyére. 1891-ben maga Ferenc József üdvözölte a Pintér villa teraszáról a vízmű avató ünnepségen megjelenőket. A romok 1897-ben balesetveszélyesek voltak, ezért részben tovább bontották őket. 1899-ben már „turistaút” vezetett a Tettye parkon keresztül a Havihegyi kápolnához. 1904-ben pénzt fordítottak a romok megerősítésére a népünnepélyek bevételéből (3. kép). Jelen tudásunk szerint, nem tekintve a valamikori reneszánsz kertet, a park

1. kép/pict.:

A Tettye városrész
szabadtereinek a
rekonstrukciós
engedélyezési
tervekben
kidolgozásra került
területei /

The areas of the open
spaces of Tettye district
elaborated in the
reconstruction
licensing plans

északi részének első rendezési koncepciója Hantos János uradalmi főkertészhez köthető. 1910-től a Tetye már egyértelműen vendéglővel rendelkező és a pécsi polgárok pihenését szolgáló terület volt.

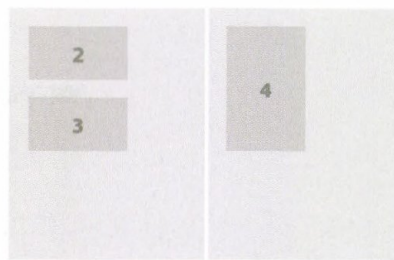
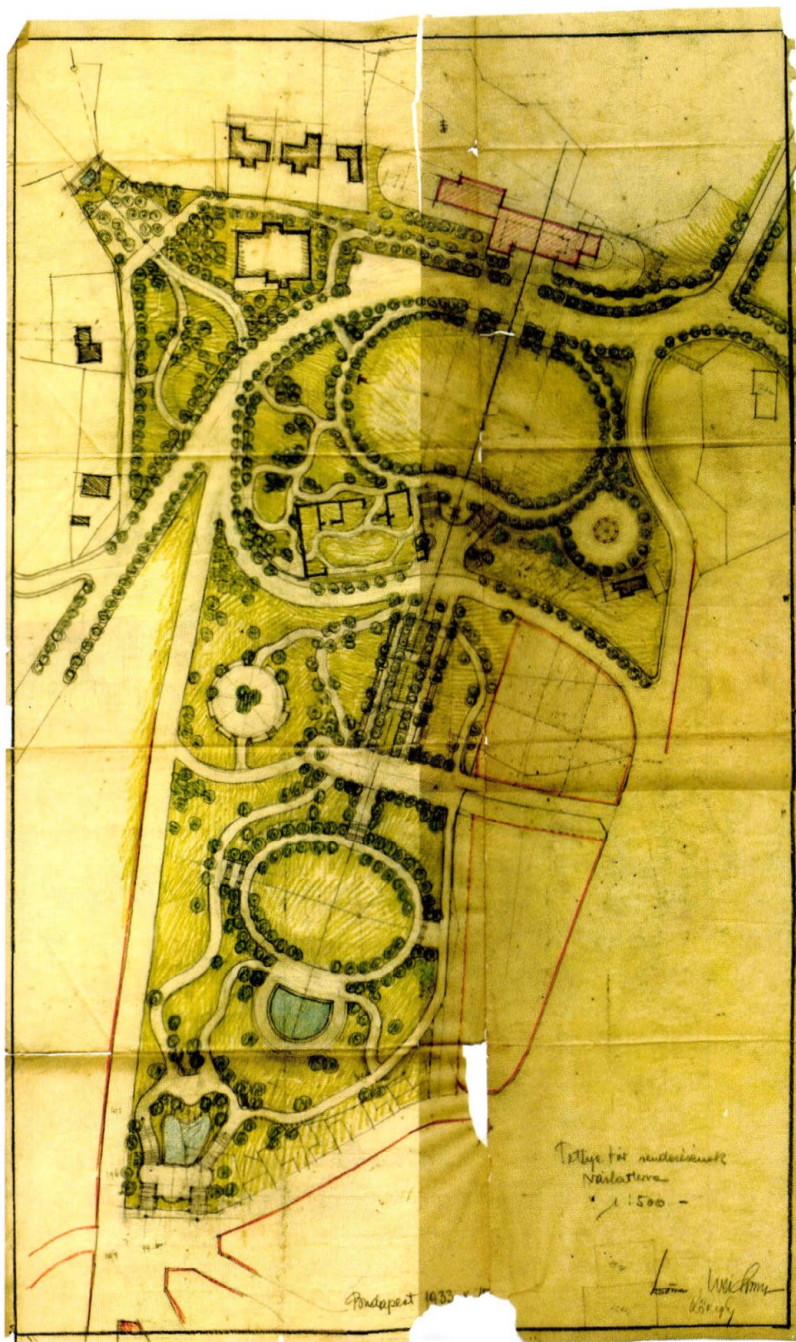
A 1865-ben még nyílt árokban folyt a Tetye patak, két ágban. A park közepső, nyugati részén legalább öt malom állt, amik az egyik ág vizével gazdálkodtak, míg a feles víz ettől keletre folyt a másik mederben. Ma ezen a vonalon egy vészleengedő járható alagút található, de a patak vize ma is Pécs ivóvízellátását segíti. 1912-ben a malmok már nem léteztek és a patak is részlegesen mélyvezetésű volt, hiszen megépült a vízmű a Tetye park északi részén. A terület parkosítására tervvázlatok születtek, de a fő-sétányon kívül más nem valósult meg még sokáig. Levéltárban fellelhető volt

egy 1933-as kertépítészeti terv (4. kép). Ez neobarokkos parki térsort kívánt kialakítani, vízmedencékkel a parkban. Ebből megvalósult a közvetlenül a rom alatti utcaátvágás és a park keleti részén lévő, kör alakú parki tér. Ezen a „Tetye tér rendezésének Vázlatlatterve” 1:500-as méretarányú terven Weichinger Károly, Dörre Endre és Kőszeghy Gyula aláírása olvasható, akik 1928-ban 1. díjas pályázati tervet készítettek Pécs város szabályozására.

TERVEZÉSI ELŐZMÉNYEK

A huszadik század közepétől fokozatos és tudatos elhanyagolás következtében a teljes leromlottság állapotába került pécsi városrész – a Tetye – Pécs egyik legrégebbi része. A jelenlegi épített

történeti környezet évezredeshez közelítő elemeket is tartalmaz. Ebben, a mai belvároshoz közeli városrészben, egy déli irányban nyitott völgyben található a Tetye park. A valamikor már szanálásra ítélt városrész revitalizációs gondolata Gömör János főépítészeti időszakához köthető. A területre kimagasló minőségű, értékmentő, részletes rendezési tervet a pécsi Koller iroda készítette el 1995-ben. A Zámbo Terézia vezetésével dolgozó csapat a 90-es évek első felében, a legjobb hazai szakemberek bevonásával létrejött szakmai tanulmányok eredményét is felhasználta. Ezután került értelmezhető mederbe az az ösztönös város-megújulási folyamat, amit a belváros és a természeti környezet ilyen közelsége, a táji környezet együtt generált és generál azóta is. 1998-ban Gömör János

2. kép/pict.:

Népiünnepély a Tetteye park északi platóján a századforduló környékén / Folk festival on the northern plateau of Tetteye Park by the turn of the century

3. kép/pict.:

A Szathmáry-romok és a mellettük időszakosan felállított pavilon épület 1904-ben / The Szathmáry-ruins and the temporarily constructed adjacent pavilion building in 1904

4. kép/pict.:

Az 1933-as évszámmal és Weichinger Károly, Dörre Endre és Kőszeghy Gyula aláírásával jelölt vázlat a Tetteye park rendezésére / Draft plan for the landscaping of Tetteye Park signed by Károly Weichinger, Endre Dörre and Gyula Kőszeghy from 1933.

According to a certain interpretation, the Tetteye Park is the green wedge of the Mecsek's natural landscape which reaches all the way to the border of the medieval town. This is a unique PLACE, owing its values since the Middle Ages most of all to its excellent landscape characteristics.

This paper is organically linked to the article published in the 16. edition of 4D in 2009 with the title 'Renewal of the district Pécs-Tetteye'. Then, we offered a presentation of the objectives and achievements of the design contest for the district area. This time we are aiming, simultaneously to the rhythm of their realization, at giving some professional publicity to the individual elements of the project. This intention is justified by the fact that

many short, medium and long term professional conclusions can be drawn from this project, which, even in an international comparison seems to be of an outstanding quality. However, before getting down to the long analytical work, we need to present the achieved result and the road which has led us there (1. picture).

THE PARK IN THE PAST

The first significant human intervention in the form of a construction on the park territory was the summer palace built as a residence for the bishop György Szathmáry. The park area is located north from the medieval district called 'Malomszeg' in the Tetteye creek's valley.

In 1543 the Turks opened a Dervish monastery in the palace. After the expulsion of the Turks in 1701 two gunpowder mills were in operation on the northern part of the park. Nevertheless, these exploded in 1714. Afterwards, the territory served to some extent as a vegetable growing area. Folk festivals have been held on the Tetteye since 1780 (2. picture). In 1850 the Nick-Villa on the Tetteye was turned into a restaurant which led to a reinforcement of the function of the area as a place for excursion and walks.

In 1860 a new water aqueduct has been built from here to supply the Buda district of Pécs, and make use of the water resources of the Tetteye creek. In 1879 the Pécs rifle club moved to the place of the restaurant. In 1891 Francis Joseph himself was the one to greet

katalizálta azt a diplomatémát is, ami a Tettye szabadtereinek városrészi szintű értelmezését készítette elő. Már ebben, a – 2003-ban a Városépítéset-Tájépítéset című vándorkiállítási anyagban publikált – munkában megfogalmazódtak azok a célok, amik a közterületi rekonstrukcióval a belvároshoz szorosabb kötődést hozhattak létre és a városrész belső életének szervezését, újjáéledését is segíthetik.

A 2010-es pécsi EKF egyik kulcsprojekthez a „Köztterek és Parkok Újjáélesztése” volt. Már ennek civil előkészítése során, a tettyei közterületfejlesztések is hangsúlyos elemmé váltak. A város 2007 őszén tervpályázatot bonyolított le a területre és az első díjat nyert tervező csapatot bízta meg az engedélyezési és a tender tervek elkészítésével 2008-ban. A kiviteli tervek elkészítésére már a kivitelezés jogát elnyert cégeknek alárendelten kerülhetett sor 2009-ben.

A TETTYE PARK REVITALIZÁCIÓJÁNAK FOLYAMATA

A tervezési munkát a csapatépítéssel, helyi szakemberek bevonásával és egy összefoglaló vázlattevé elkészítésével kezdtük meg. Extrém időnyomásban, hiszen akkor döntéshozói oldalról csak az volt elképzelhető, hogy a Tettye 2010-re már beüzemelt, beállt közterületekkel biztosít helyet az Európa Kulturális Fővárosa (EKF)-hez kapcsolódó programoknak. (A projekt bonyolultságát, és az előkészítő fázis gyengeségeit mutatja, hogy a projekt kivitelezési munkálatai csak 2011. ősszén zárultak le.) A vázlattevé és az ehhez kapcsolódó költségbecléseket a településfejlesztésben illetékes önkormányzati bizottsággal kellett jóváhagyatni. Ezekben az üléseken vált legkézzelfoghatóbbá az, hogy milyen távolságra vannak bizonyos fejekben az infrastruktúrafejlesztés, a gazdaságélénkítés, a közterület-rekonstrukció és a kultúrörökség védelmének/

továbbépítésének elkülönülni látszó szándékai attól az integrált szemléletmódtól, amit az EKF a „Köztterek és Parkok újjáélesztése” kulcsprojekthez megfogalmazott.

A tervezési program pontosítása a jogi, a finanszírozási és a műszaki környezeti adottságok figyelembevételével a vázlattevé szakaszban történt meg. Az engedélyezési tervek elsődleges célja a tervezett létesítmény jogi kereteknek való megfelelésének igazolása volt. Az engedélyezési tevé követő tender és a kiviteli tevé célja az egyes minőségek, műszaki megoldások véglegesítése és a mindenkori lehetőségekhez képest legkedvezőbb megoldások megtalálása volt.

A pályázati tevé egy idealizált és erősen programozott, intenzív, városi léptékű közparkot ábrázol. A továbbtervezéskor elsősorban a jó alapadottságú és szerkezetű park revitalizációjára törekedtünk. Az EKF 2010 projekt lehetőséget biztosított a növényi, terepi, műemléki értékek megtartása mellett számottevő használati érték növekmény elérésére. A pályázati tevé funkcióinak erősségében, hangsúlyosságában több változás állt be a továbbtervezés során.

A vázlattevé, a költségvetés keretei mellett, erős költségcsökkentés mellett megvalósuló parkrekonstrukciót tűzött ki célul, amely azonban a pályázati tevé értékeit is megtartja. A tervek bizonyos programelemeket erősítettek (pl.: borház, parkolás), míg bizonyos programelemeket gyengítettek, elhagytak (pl.: vízes játszótér, kaszkádrendszer). A szakaszerően megfogalmazott építő kritikák tanulságait a lehetőségekhez képest beépítettük a tervekbe (pl.: burkolatok mennyiségének csökkentése, parkolás kulturált megoldása).

A tervezés munkáját nagyban segítette, hogy a park 1960-as évek első szakaszában lezajlott tervezését és kivitelezését vezető Zalay Buda munkánkat mindenben támogatta (5. kép). Így Ő volt az Országos Építészeti Tervtanács előtti tevébemutató egyik felkért opponense is.

A park kivitelezési munkáinak tendereztetését a Sztráda 92 Kft. nyerte meg. A tervezők velük folytatták a munkát. Mivel a város számára történt tevéői tenderterv szállítása és a kivitelezésbe adása között több mint háromnegyed inaktív év telt el „döntéshozatallal”, újra időprében kellett dolgozni a kivitelezőknek és a tervezőknek.

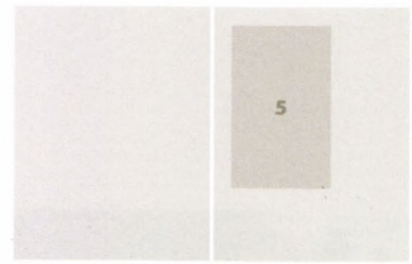
A park nagy részén 2009 késő őszén befejeződtek a kivitelezési munkálatok. A Szathmáry-palota romjainak területe és közvetlen környezetének kivitelezése azonban csak most ért befejező szakaszához, ezért a park magjában lévő műemlék és környezetének rekonstrukciója csak egy későbbi írásban mutatható be.

A PARK RÉSZLETES LEÍRÁSA

A Felsőpark

Ez a parkrész már az 1900-as századfordulón városi közparki funkciójú területként működött. A valamikori palota romjai azonban méltatlan helyzetbe kerültek az elhanyagolt és túlbujánzó növényállomány miatt. Ez az épület dominálta valamikor a Tettye völgyet, a reneszánsz palota a természetet, a kertet mellérendelő viszonyban közelítette. Az édesvízi mész kő lerakódásból képződött sík platók, a patak zúgói, a Mecsek tömege és a dél felé felnyúló táj együtt alkották az épület környezetét. Bár a Helynek ez a viszonya a környezetével, a tájjal az épület hiánya és az elmúlt évszázadokban kiterjedő városi szövet miatt már nem állítható vissza, azonban alkalmas arra, hogy megélhetővé váljon mind a mikro- mind a makro-környezeti harmónia, amit ez a mész kő plató nyújthat.

Vizsgálataink eredményeképp megállapítottuk, hogy a terület parki útvonal rendszerének váza jó volt, de bizonyos területrészekben használhatatlanul elaprozott; a park növényi térstruktúrája elnyomta a műemléki rom vizuális megjelenését; a tereprézsík nagy felülete

5. kép/pict.:
A 60-as évek elején
Zalay Buda által
vezetett parképítés
és a rekonstrukcióig
eltelt időszak
eredményeként
kialakult alaprajz /

*The layout as a result
of the park
construction directed
by Buda Zalay at the
beginning of the 60's
and the period until
the reconstruction*

the participants of the inauguration ceremony of the waterworks from the terrace of the Pintér-Villa. The ruins were considered dangerous in 1897, thus they were further torn down. In 1899 there was already a "tourist trail" leading throughout the Tettye Park to the Chapel on Havi-hegy. In 1904, from the income of the folk festivals, money has been invested for the fortification of the ruins (3. picture). As far as we know by now, disregarding the former renaissance garden, the first planning concept of the northern part of the park can be related to János Hantos estate head gardener. From 1910 on, the Tettye has been clearly an area with restaurant serving the recreation of the inhabitants of Pécs.

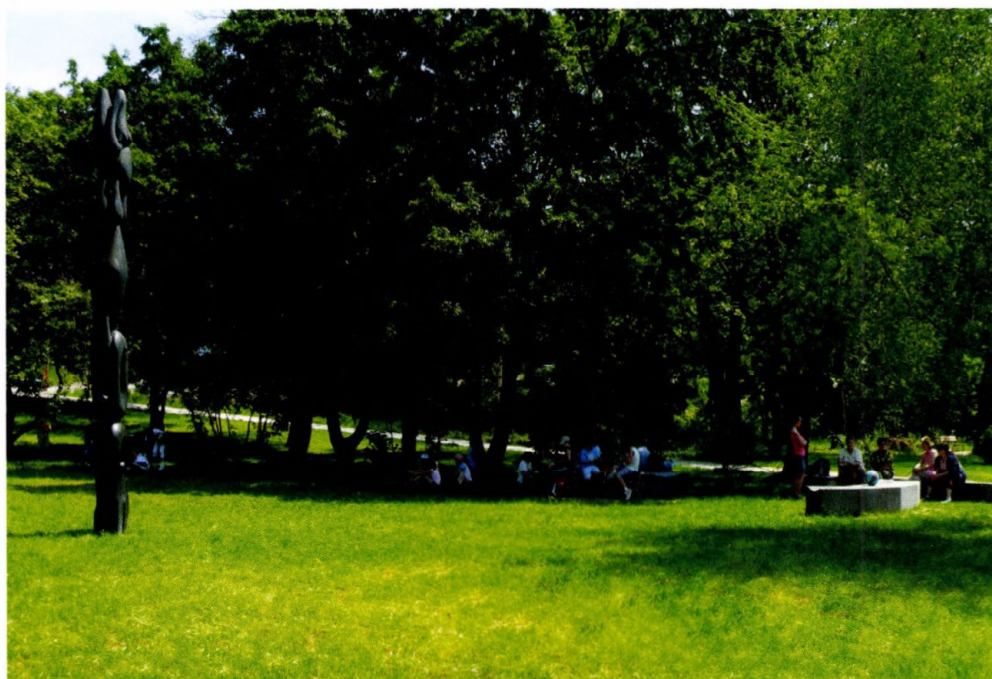
In 1865 the Tettye creek was still running in an open water stead, with

two arms. In the Mid-Western part of the park at least five mills were situated, exploiting the water of one of the arms, while the superfluous water was running east from here in the other bed. Today, on this track one can find a passable emergency drainage tunnel, but the creek's water is still serving the drinking water supply of Pécs. In 1912 the mills were not there anymore and the creek was also partially running deep, since the waterworks have been built on the northern part of Tettye Park. There have been draft plans for the landscaping of the area, but besides the main promenade nothing else has been realized for a long time. In the archives, a landscape design plan from 1933 could be found (4. picture). This aimed at the forming of a neobaroque-style park space, with water basins

in the park. Out of this, the road cut-off directly underneath the ruin and the circular park square on the east side of the park have been implemented. On this plan of a scale of 1:500, named 'Draft plan for the landscaping of the Tettye square', the signatures of Károly Weichinger, Endre Dörre and Gyula Kőszeghy are to be distinguished who in 1928 prepared a first prize-winning competition plan for the regulation of Pécs city.

PRELIMINAIRES TO THE PLANNING

The Pécs district - the Tettye - which from the middle of the twentieth century fell into the state of complete deterioration as a result of a gradual and conscious dereliction, is one of the oldest

gyengítette a rekreációs lehetőségek kialakítását, a rézsűs felületek „belakhatóságát”. Megőrzendő értékként kezeltük a parki tér struktúrájának kimagasló értékét, a központi tisztást. A rendkívül leromlott állapotú, fenntarthatatlan illemhely elbontása mellett olyan új vonalvezetésű úthálózatot alakítottunk ki, ami megtartja a lényeges kapcsolatokat és nem veszélyezteti a meglévő fás állomány értékes egyedeit. Konceptciónk kiemelten, parterre-szerű téri nyitással reagál a park magját alkotó romterületre (6., 7. kép).

A romok környezete

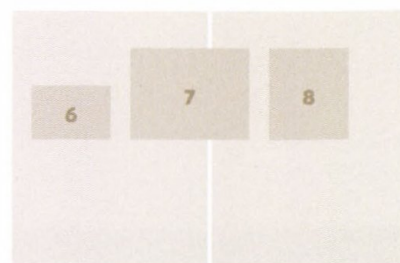
A park úthálózata szentimentális műromként kezelte a valamikori palotát. A rom déli oldalán, több helyen erózió veszélyeztette a műemléket. A legnagyobb probléma az volt, hogy egy áthaladó utca (Böckh János u.) kettévágta a zöldterületet a romtól délre. Ezzel alsó és felső parkrésze szakadt a park, miközben nem biztosított méltó teret a rom déli előterében.

A rom ahhoz képest, hogy a legjelentősebb műemlék a területen és hogy a park magjában található, alulhasznált, csak ideiglenesen vonzó funkcióval bír, a Pécsi Nyári Színház rendezvényeinek ad helyszínt. A park itt lévő terei definiálatlanok voltak.

Az itt található központi lépcső és annak villás elágazásában lévő idős fa kapcsolata; a terepi szintkülönbségek érdekes játéka; a nyíltabb parki tér a romtól délre és annak pihenőtér funkciója megőrzendő érték volt (8. kép).

A műemlék környezetében megfigyelhető erózióknak valóban gátat szabó megoldásként a reneszánsz palota eredeti terepszintjét a műemléki környezethez illő támfallal kellett megvédeni a déli oldalról. Ez a terület használhatóságát lényegesen növelte. Ennek érdekében a rom keleti oldala mellett húzódó nagy lépcső két alsó, átépítésre szoruló lépcsőkarja pár méterrel keletebbre épült újjá. A romterülettől északra egy új, képzőművészek bevonásával tervezett szökőkút kapott helyet, a palota szimmetriatengelyébe helyezve. Ezt két oldalról szimmetrikus parterre veszi körül, ami így teret ad a rom vizuális feltárulásának és pihenőpadok elhelyezésének. A terület déli részén padokkal ellátott sétány, tér és egy a szobrásszal együtt tervezett vízjáték kapott helyet, amely díszítő funkciója mellett vizes játszóhelyként is használható (9. kép).

A pécsi 444 m csoportot a tervpályázat eredményeinek ismeretében kértük fel az együttműködésre. Feladatuk az volt, hogy a tájépítészeti koncepció-

6. kép/pict.:
Az északi parkrész felújított nyílt parterrének keleti része / Eastern part of the refurbished open parterre of the northern park section

7. kép/pict.: A park tervének északi részlete / Northern segment of the park plan

8. kép/pict.:
A harmincas években kialakult nagy lépcső rekonstruálva az értékes koros fa megtartásával a lépcsőkarok villás elágazásában / The reconstructed big staircase from the thirties with preservation of the valuable old tree in the fork of the stair arms.

parts of the city. Some elements of the current built historical environment are nearly thousand years old. It is in this district, close to the present inner city, that we find the Tettye Park in a valley open to the south.

The idea of the revitalization of the district once deemed for reconstruction can be connected to the period when János Gömörly held the position of chief architect. The detailed, value preserving development plan of an excellent quality has been elaborated by the architecture bureau Koller in 1995. The team, working under the direction of Terézia Zábó, made use of the results of professional studies prepared with the collaboration of the best domestic experts in the first half of the 90's.

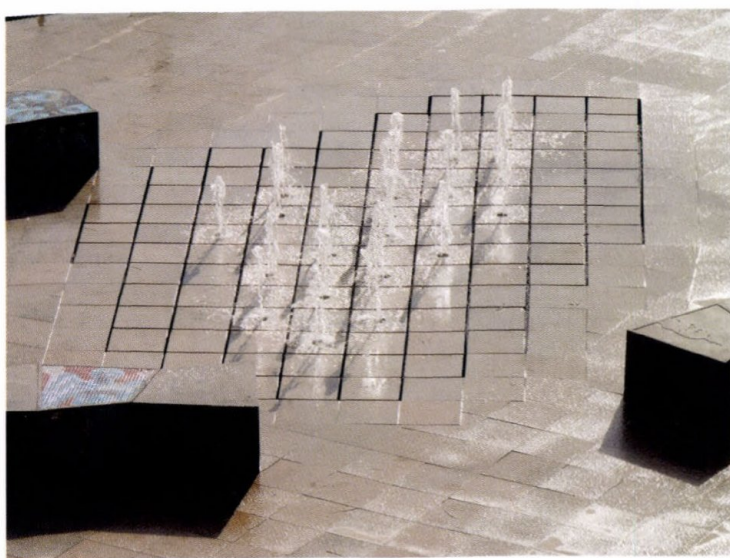
Following this, the instinctive process of the city-renewal, generated then and again by the closeness of the inner city and the natural landscape, was finally channelled into a distinguishable direction. In 1998 János Gömörly was the catalyst for the thesis topic which prepared the interpretation of the open spaces at Tettye as a city district. The objectives, which could enable a closer interconnection with the inner city through the outdoor reconstruction and can contribute to the organization and

revival of the district, were formulated already in this study, published in 2003 in the material of the travelling exhibition called 'Urban Planning/Design - Landscape Architecture'.

One of the key projects of Pécs as the European Capital of Culture was the 'Revitalization of Public Spaces and Parks'. Already during its civilian preparation, the development of the public spaces at Tettye became a focal point. The city carried out a design contest for this area in fall 2007 and entrusted the winner planning group with the preparation of the licensing and tendering plan in 2008. The preparation of the construction plans occurred already in subordination to the companies awarded with the right of implementation in 2009.

THE REVITALIZATION PROCESS OF TETTYE PARK

We started the planning work with team-building, the involvement of local professionals and the elaboration of a summary draft plan. All that in extreme time pressure, since the only thing the decision-makers could imagine then was that the Tettye would, by 2010, with already functioning and established public spaces,

ban megfogalmazott célokat erősítsék egy „alkalmazott képzőművészeti” réteggel (10. kép).

A projekt egyik legjelentősebb eredménye, hogy sikerült kiváltani a parkot kettévágó utcát a gépjárműforgalmú közlekedésből. Így itt is műemléki környezethez méltó igénytelvált tervezhetővé a kialakuló pihenőterasz. A park központi területének mindhárom teraszán – a romtól északra, a Böckh János utca helyén és a legdélibb központi teraszon – a rom-maradvány által meghatározott tengelyekre és irányokra reagál az alaprajzi szerkesztésmód. Ezzel a tájépítészeti alaprajzi reakcióval erősödik a műemlék tere és már nem szentimentális kert képként, „műromként” emeli a parkba a palotát, hanem építészeti jelentőségét hangsúlyozó módon.

A fő sétány

Az új fő sétány, gerinc a város szövege és a Parkerdő között. Ez a gerinc fűzi egységbe a park szintben elkülönülő teraszait is. A parkban, hozzávetőlegesen az új fő sétány vonala mentén, már korábban is vezetett egy sétaút. Ez azonban a korabeli anyaghasználati szűkösség miatt (aszfalt) nem illeszkedett a többi burkolathoz, kirítt az egyéb parki burkolatok közül. Lepusztult műszaki állapota mellett a burkolati hierarchia-rendszer egyértelmű érzékelhetőségét sem segítette a felület rossz minősége. A sétány több ponton lépcsőkkel tagolt volt, így sem babakocsival, sem kerekesszéssel nem volt egyszerű a közlekedés, keresztmetszete pedig nem tette könnyűvé a korszerű fenntartó gépekkel való megközelítést sem. Elhelyezkedése, nyomvonalvezetése a parkon

belül azonban mind a téri, mind a területi, mind a városrészi átmenő gyalogos forgalom kiszolgálása szempontjából megfelelő volt.

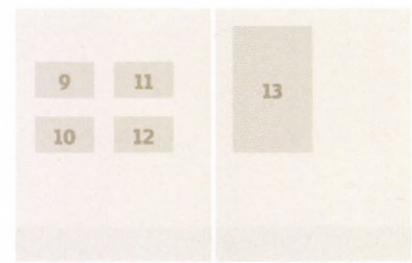
A sétány áttervezése során kiemelt hangsúlyt fektettünk az akadálymentesítésre (11. kép). Ezért a park fő tengelye a terepadottságok ellenére sokkal könnyebben (teljesen lépcsőmentesen) járható. A vakok és gyengénlátók számára a burkolat felületébe épített vezető sávot alakítottunk ki. A tengely főbb pontjainál – barlang, főtér, romok, borház – olyan információs oszlopok kaptak helyet, amelyek fém tábláján több nyelven és Braille-írással is olvashatók a legfontosabb tájékoztató információk (12.-13. kép).

provide a venue for the programs related to the events of the European Capital of Culture. (The complicated nature of the project and the weak points of the preliminary phase are revealed by the fact that the construction works of the project could not be terminated until fall 2011.) The draft plan and the related expenditure estimates needed the approval of the competent municipal committee. During these sessions it slowly became clear how far for many the seemingly distinct intentions behind infrastructural development, economic recovery, reconstruction of public spaces and the protection and further construction of cultural heritage are from the integrated point of view which has been outlined in the ECC key project as the 'Revitalization of Public Spaces and Parks'.

The planning program has been defined under the consideration of the legal, financial and technical environmental conditions in the draft plan period. The primary goal of our licensing plans was to confirm the compliance of the designed establishment with the legal framework. With the tendering and construction plan following the licensing plan we aimed at the finalization of the individual qualities and technical solutions and at finding the most advantageous solutions possible in view of the given possibilities.

The application plan shows an idealized and strongly programmed, intense, city-scale Public Park. During the further planning we were seeking most of all the revitalization of this park with favourable fundamental properties

9. kép/pict.:

A park főterén kialakított szökőkutak, medencék és mozaikkal díszített padok együtt alkotják a Szathmáryrom előtti tér főlátványosságát / The fountains established on the main square of the park, the basins and the benches decorated with mosaics constitute together the main attractions of the space in front of the Szathmáry ruins

10. kép/pict.:

Egyedi elemes műkö padok oldalát Pécs kulturális identitását hordozó jelentéstartalmak pixelesített változatai díszítik. / The cast stone benches of individual elements are decorated on their sides by the pixelized variants of the bearers of Pécs's cultural identity

11. kép/pict.:

A park főútjának északi végpontja. Akadálymentesített gerinc a helyenként meredek domboldalon / Northern end of the main park promenade. Accessible saddle on the partially steep hillside

12. kép/pict.:

A részben az eredeti főúttal azonos nyomvonalon futó út egy új szakasza az északi parkrészben / New segment of the road running partially along the same track as the original main promenade in the northern park segment

13. kép/pict.:

A főút mellett 2010-ben felállított Erdész emlékmű / The forester's monument established in 2010 by the main promenade

and structure. The project ECC 2010 gave us an opportunity, besides the preservation of values of the vegetation, landscape and history, to create an added value in the field of useful features. During further planning many changes occurred in the stress and emphasis of the functions of the application plan.

The draft plan, due to the limits of the budget, set the objective of a park reconstruction with a strong reduction of the costs which nevertheless keeps to the values of the application plan. The plans put emphasis on certain elements of the program (e.g. wine house, parking), while some elements were granted less attention or were even left out (e.g. water playground, cascade system). As far as it was possible, we tried to integrate into the plans the lessons

A prэшház és környezete

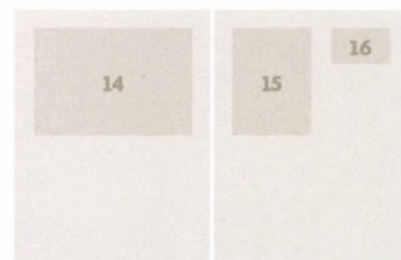
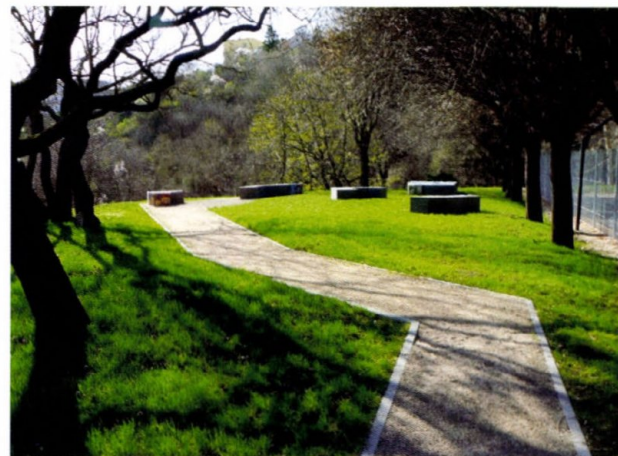
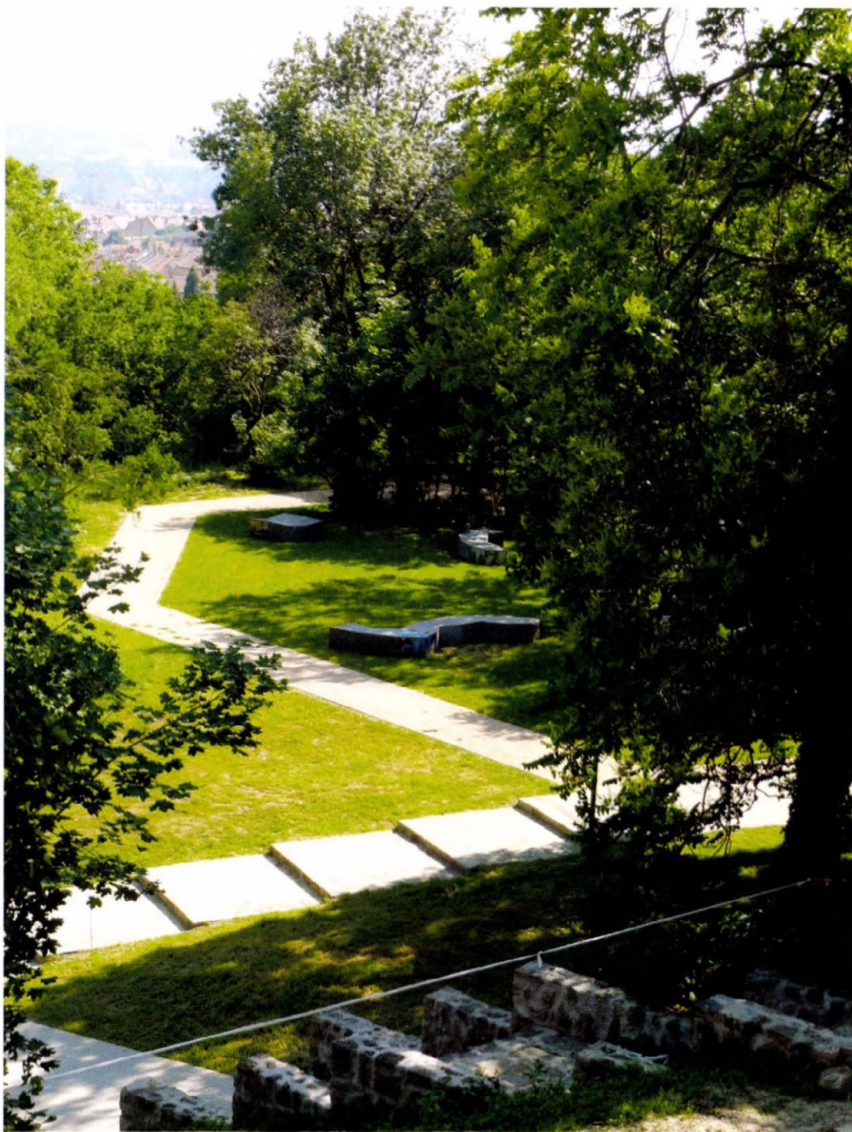
Ezen a területrészen korábban a pécsi szőlőkultúrából itt megmaradt zárvány alakult ki, ültetvénnel és prэшházzal. A gondozás, a művelés hiánya azonban mind a prэшház, mind a szőlő rendkívüli leromlását eredményezte. A város évtizedek óta a pécsi borokat bemutató borház kialakítását tervezte a területen (14. kép).

Ez a térrész korábban nem volt parki területként kialakított felület, ezért nem kapcsolódott a jelenlegi park szövetéhez. Terepadottsága, meredek déli lejtője nem is volt alkalmas egy intenzív közparki használathoz. Az egyébként túlfásodott park peremterületén értékként kezeltük a nyílt, alacsony lombkoronaborítottaságú területrészt; azt, hogy innen lehetőség van feltárni olyan magas esztétikai értékű tájképi elemeket, mint

a belváros látványa, a Havihegy. Területe helyzeténél fogva pedig szerves kapcsolati lehetőséget kínált a településrész utcaszerkezetének fejlesztéséhez. Ezt a parkrészt olyan útkapcsolattal láttuk el, amely integrálja a borházat a park eredeti térrészeihez. Mind az alsó, mind a felső parkrészt könnyen elérhető az itt kialakított új rámpán és így lehetőség nyílt a babakocsi vagy kerekesszékes akadálymentes közlekedésre is az alsó és felső park között. Ez volt az egyik eszköz arra, hogy a korábban elváló alsó és felső parkrészt szervezettebben kapcsoljuk egymáshoz. A park pihenőteraszokkal, tisztásokkal és a borházhoz kapcsolódó szőlőterülettel gazdagodott.

A pihenőkertek

Az alsó park északi része pihenőterületként kínált és kínál ma is programot. A fő probléma a berendezések és burkolatok állapotával, minőségével volt. A funkció, a téri helyzet, a terepalakulatok kihasználása és az erre rájátszó meglévő, helyi termésköböl épített ciklopkő támfalak megtartása mellett, a burkolati és berendezési rendszer teljes rekonstrukcióját terveztük meg. A végleges alaprajz a pályázat, vázlattevé, engedélyezési-tendertervi szinteken egészen a kiviteli tervezésig folyamatosan változott. Az alaprajzilag esetleg nem koherens egységet mutató kép csak a helyszíni domborzati adottságok és az ebből adódó térkapcsolati rendszerek ismeretében értelmezhető és válik érthetővé, természetese (15., 16. kép).

14. kép/pict.:

A felhagyott szőlő helyén kialakított új ültetvény és a borház teraszai / *New plantation on the terrain of the abandoned vineyard and the terraces of the wine house.*

15. kép/pict.:

A park középső platója és az újra kiszabadított városi tájkép / *The central plateau of the park and the newly liberated city landscape vista*

16. kép/pict.:

A déli terasz padjai a sportpálya mellett / *Benches of the southern terrace by the sports field*

learned from the professionally formulated constructive criticism (e.g. in the reduction of pavement quantities, civilized solution for parking).

The planning work was strongly enhanced through the fact that Buda Zalay, the director of the planning and execution of the park in the first period of the 1960's, supported our work in every aspect (5. picture). Thus, he was one of the invited opponents at the plan presentation in front of the National Council of Architectural Design.

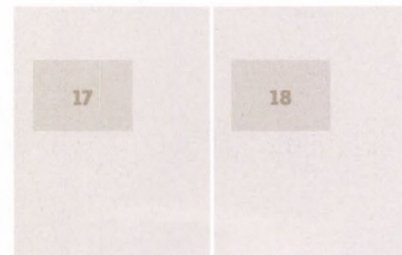
The tendering of the implementation works of the park was assigned to the Sztráda 92 Kft. The designers set their work forth with their cooperation. Since there was a gap of 9 inactive months spent with 'decision making' between the delivery of the designer tendering

plan and its release for implementation, the contractors and designers had to work once again in time pressure. The execution works finished in the major part of the park in late fall 2009. However, the construction of the area of the ruins of the Szatmári palace and its immediate surroundings has just reached its final phase. So the reconstruction of the monument in the park centre and its environment can only be subject to presentation in a later study.

DETAILED DESCRIPTION OF THE PARK

The Upper Park

This park section already functioned as an urban public park at the 1900 Millennium. Nevertheless the ruins of the

17-18. kép/pict.:

A játszótér a déli parkrész központjában „terhelés alatt” és hőségriadó idején / The playground in the centre of the southern park segment “under load” and during heat alert

A játszótérek és a sportpálya

A játék- és sport funkciók is megfelelő elhelyezésűek voltak az eredeti Zalaytervben. Általános műszaki állapotuk azonban lesújtó volt. A területi kiterjedés is szűkösen bizonyult ahhoz a terheléshez képest, ami várható volt egy korszerű, korcsoportos játszótéren.

Az egyedi faragású, Szatyor Győző által készített, fa játszóeszközök földben lévő részei elkorhadtak és kérdéses volt szabványi megfelelésük is. A térrész táji látványkapcsolatait mind a Havihegyi szikla, mind a városközpont irányába megőrzendő értéként kezeltük.

A fő játszótér végül három területre tagolódott. Itt a használók korának megfelelően csoportosítottuk a nagyobb sík területen a játszószerkezet. A feltáró utak térkő burkolatúak. Költ-

ségvetési okokra vezethető vissza, hogy burkolatuk eséscsökkentő felületként csak gyöngykavics és homok lehetett volna az eredetileg tervezett recortan helyett. A fehér elefánt szobor műkő felülete felújításra, és tisztításra szorult. Alatta eséscsökkentő burkolattal hártottuk el a sérülésveszélyt.

A sportpálya burkolatát és kerítését felújították és a pálya világítást kapott. A park déli végpontjához közeli területen két nagy csúszda kihelyezésére került sor, egy zárt és egy nyitott elemmel. A borháztól északra „felnőtt-játszóteri” elemként szerepel egy petanque-pálya. Ez a kör alakú térrész a körben ültetett fák alatti területrészt kitisztításával visszakarta parki térkompozíciós szerepét (17., 18. kép).

former palace fell into ignoble conditions because of the neglected and overgrown vegetation. This building once reigned over the valley of the Tettye and approached nature and the garden in a coordinated relationship. The environment of the building was composed of the combination of flat plateaus created by travertine deposition, the riffles of the creek, the mass of the Mecsek and the landscape opening towards the south. Although this relationship of the location with its environment is not to be restored any more due to the absence of the building and the extension of the urban tissue in the course of the past centuries, it still offers an opportunity to experience the harmony of the micro- as well as the macro-environment offered by this limestone plateau.

As a result of our investigations we found that the framework of the park path system on the territory was good but at certain areas too fragmented and thus useless; the spatial structure of the park vegetation oppressed the

visual apparition of the historical ruins; the large surface of the ground slopes reduced the possibility of the establishment of recreational facilities; the “inhabitability” of the splay surfaces. The outstanding value of the park space structure, the central clearing was for us a value to be retained. Besides the demolishing of the degraded, unsustainable lavatory we developed a path system of new contours which preserves the important connections and does not menace the valuable specimens in the existing stand. Our concept responds with particular regard to the ruin area in the core of the park with a parterre-like spatial opening (6., 7. picture).

The surroundings of the ruins

The path system of the park treated the former palace as a sentimental artificial ruin. On the south side of the ruin, at many points, the monument was threatened by erosion. The biggest problem was that a transversal street (Böckh János Street) divided the green space

into two parts south from the ruin. Thus the park was segmented into a lower and an upper part, while it did not offer a suitable space in the south foreground of the ruin. The ruin, although it is the area’s most important monument which holds its position in the core of the park, is under-used and disposes solely of a temporary attractive function, as a venue for the events of the Pécs Summer Theatre. The park spaces here were lacking a clear definition.

The central staircase here and its connection to the old tree at its fork; the curiously playful arrangement of the ground level differences; the more open park space south of the ruin and its recreational function were considered as values worth of preservation (8. picture).

As a real solution for stemming the erosion observable in the ruin’s surroundings we needed to protect the original ground level of the renaissance palace from the south with an retaining wall matching the historical site. This largely increased the usability

A barlang és előtere

A terület déli részén egy, a park alá mélyen benyúló barlangrendszer található, ami a DDNP kezelésében van és vezetéssel megtekinthető. Előterének rendezése a barlang turisztikai célú átalakításához kapcsolódóan nemrégiben (2008) megtörtént a park felújításától függetlenül, sajnos azzal semmilyen mértékben sem összehangolt módon(!). Ennek a tettyei látványosságnak a hangsúlyozására törekedtünk azzal, hogy a megmaradó parki gerince szervezésben kapcsoltuk az előteret biztosító burkolati rendszert és így kiterjedtebb teret adhattunk az ide érkező csoportok várakozásához. A barlang védelme és kőzetanyaga miatt a felette lévő sportpálya területéről felszíni víz nem juthat a talajba és a barlang teljes, felszín alatti kiterjedésétől számított 30 méteres környezetében a nyomás alatt lévő vízvezetéseket is védőcsőben lehetett csak vezetni.

A park egészére kiterjedő elemek

Míg a park területének közvetlen közelében korábban egyetlen kialakított parkolóhely sem volt, addig a tervjavaslatban összesen 46 db parkolóhely kialakítása szerepelt. Ezt a - véleményünk szerint - szakmailag túlzó méretű gépjárműforgalmú kiszolgálási felületet az önkormányzat nyomására kellett elhelyezni.

Az egységes berendezési koncepcióhoz az alaprajzon túl arculati terv is készült.

A terv szerinti helyeken azonos típusú, minden évszakban használható, fa ülőfelületű, háttámlás pihenőpadok kihelyezésére került sort. A 444m csoporttal együtt tervezett (ötlet: Orosz Klára) moduláris műkö elemek az intenzívebb nyári használati időszakban nem csak mint szobrok, hanem mint parki berendezési tárgyak is működnek. Ezeket mindenhol Pécsre, Pécs kulturális identitáshordozóira utaló mozaikok, domborminták kerültek kialakításra. A tervezett hulladékgyűjtők tartós anyagból készültek, egyszerű vonalvezetésű, öncélú formálástól mentes kialakítással, környezetbe simuló, semleges színben. A berendezési tárgyak fém részeit, így az általunk tervezett közvilágítási

oszlopokat is egységesen szürke színűre festették.

A tervünk nem számolt nagyköltségű durva tereprendezési munkával. A tereprendezés célja annyi volt, hogy megoldja a meglévő rézsúállékonysági problémákat és illessze az új funkciókat a terephez. A Tettye utca két oldalán lévő rézsúk elhanyagoltságát és eróziós veszélyeit fajlagosan magas költségtétel volt megoldani, de mérnöki szempontból elmaradhatatlan feladat volt.

A megtartott és felújított lépcsők mellett új lépcsők építését is javasoltuk. Anyaguk a meglévő lépcsőkével azonosan formált szürkemészke kövek lettek.

A megtartott és felújított támfalak mellett új támfalak is épültek, betonmagon a korábbiakhoz hasonlóan szürkemészke ciklop-rakással.

Az északi új szökőkút mellett egy jetfuvókás, burkolatba süllyesztett vízjáték kapott helyet a műemléki romterülettől délre. A pályázati anyagban szereplő és a valamikori, a jelenlegi mészkőplató terepet kialakító patakot megidéző kaszkárendszer anyagi okok miatt, a kényszerű tervezői mérlegelés után elmaradt.

Főstány burkolatának olyan anyagot választottunk, ami lehetővé teszi a babakocsik és a kerekesszékek rázkódásmentes közlekedését, továbbá fagyálló és csúszásmentes felületképzéssel készült, és anyagminősége kiemelkedik a környező parki burkolatok közül. A park fő sétaútjain homogén nagyelemes beton térkő burkolat került a felszedett és összezúzott korábbi burkolatok törmelékének újrahasznosításával készült útalapra.

A park másodrendű és lejtős felülettel rendelkező járdái kiselemes térkő burkolatot kaptak.

A vízszintes vagy ehhez közeli felületek útburkolata stabilizált, osztályozott, világos murvaburkolat lett. Ezt a területen szükséges vízvisszatartás maximalizálása és a környező fák gyökérzónájának ellátása is indokolta.

Bár a területen kiépült az öntözőrendszer, az sajnos nem üzemel és így csökkenti a rézsúkre telepített növények esélyeit és így a fenntarthatatlan, kopasz, erodálódó rézsúk visszadevasztálódását okozhatja.

of the territory. For this purpose the two lower stair arms of the large staircase along the eastern side of the ruin, which required refurbishment, were reconstructed a couple of meters further to the east. North of the ruin, a new fountain, designed with the contribution of fine artists, was granted place in the symmetrical axis of the palace. This is surrounded from both sides by a symmetrical parterre which thus allows for the visual disclosure of the ruin and the positioning of the resting benches. On the south side of the area, a promenade with benches, a square and waterworks designed with the help of sculptors were located, which latter, along the ornamental function can also be used as a wet playground (9. picture).

We asked the Group 444 m of Pécs in light of the results of the design contest for cooperation. Their task was to reinforce the objectives formulated in the landscape architectural concept with a layer of "applied fine arts" (10. picture).

One of the project's most important achievements is that we succeeded to cease vehicle traffic on the street splitting the park. Thus here too, the planning of the resting terrace under construction was made possible in a manner worthy of the historical environment. On all of the three terraces in the park centre - north from the ruin, at the former Böckh János Street and on the southernmost central terrace - the layout plan structure reacts to the axes and directions defined by the remnants of the ruin. With this landscaping reaction of the layout the historic space is accentuated and it raises the palace into the park, not as a sentimental garden picture, or an "artificial ruin" any more, but in a way that underlines its architectural meaningfulness.

The main promenade

The new promenade is like a spine connecting the urban tissue and the Park Forest. This same spine interlinks the park terraces of different levels. Approximately along the line of the new main promenade there had been another walkway in the park before. This, however, due to material scarcity at the time (asphalt), did not match

the rest of the pavements, looked out of place compared to the others. Beyond its depraved technical state the bad quality of the surface did not contribute to the clear perception of the hierarchical system in the pavements either. The promenade was segmented by staircases at many points, so neither with a stroller nor with a wheelchair was it easy to move around, while its cross-section did not make it simple to enter with modern maintenance equipment either. Its location and track management inside the park were however appropriate for serving the pedestrian crossing traffic through the square, the area and the district.

While redesigning the promenade, we focused heavily on its accessibility (11. picture). Thus the main axis of the park is despite of the terrain conditions, much more viable (without any staircases). For the blind and visually impaired we have formed a leading track built in the surface of the pavement. At the major points of the axis - like the cave, main square, ruins, wine house - we have set up info columns with metal plates where the most important information is available in different languages and even in Braille-writing (12., 13. pictures).

The press-house and its surroundings

On this area a xenolith was formed as a residue from the early viticulture in Pécs, with a plantation and a press-house. The lack of maintenance and culture however lead to an extraordinary degradation of both the press-house and the vineyard. For decades the city has been planning to establish a wine house on this area exhibiting the wines of Pécs (14. picture).

This part of the area was not formed as a park area; therefore it did not have any connection to the tissue of the present park. Its terrain conditions and steep southern slope did not make it apt for an intense use as a public park. In the overly wooded edge area of the park we considered the open area covered with a low foliage as a value; taking into account that from here it is possible to discover such landscape elements of esthetical value as the vista on the inner city and the Havi-hegy. Furthermore, by

its position, the area offered the possibility of an organic link to the development of the district's street structure. This park segment was provided with a road link that integrates the wine house to the original park spaces. The lower as well as the upper park area are easily accessible through the newly formed ramp here and this way it is made possible to circulate between the lower and the upper park even with a stroller or a wheelchair. This was one of the instruments enabling us to establish a more organic contact between the lower and upper park segment which were separated before. The park was enriched with resting terraces, clearings and a vineyard attached to the wine house.

The resting gardens

The northern part of the lower park offers, just like it did before, a program as a resting area. The major problem was posed by the state and the quality of the equipment and the pavements. While exploiting the function, the spatial arrangement and the terrain conditions, and preserving the already existing cyclopean stone supporting walls made of local quarry-stone; we planned the complete reconstruction of the pavement and equipment system. The final layout has been constantly changing throughout the application, drafting, licensing and tendering phases until the implementation planning process. The picture, which as a layout might not offer a completely coherent entity, can only be interpreted in view of the local terrain conditions and the spatial relation systems that result from it, only with regard to these it becomes understandable and natural (15., 16. picture).

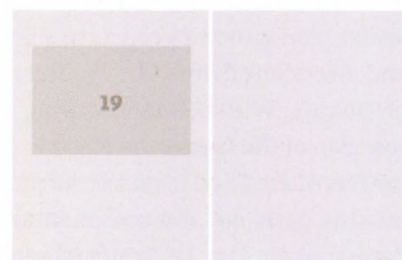
The playgrounds and the sports field

The playing and sport functions were also adequately arranged in the original Zalay plan. Their general technical condition was nevertheless distressful. The size of the surface seemed also insufficient considering the extent of use to expect in the case of a modern playground for different age groups. The underground parts of the individually carved wooden playing equipment made by Győző Szatyor were rotten and their compliance with the standard was also questionable.

A projektrészről összegzéseként elmondható, hogy ha nem is kompromisszumoktól mentesen, de sok értéket megőrizve és talán újakat is teremtve megújulhatott egy vidéki nagyváros közparkja. Szerencsés lenne, ha a többi, hasonló értékkel rendelkező közpark is legalább ebben a minőségben tölthetne meg új élettel (19. kép).

A park rekonstrukciós tervezési munkáit 2008-ban Pécs Megyei Jogú Város és 2009-ben a Sztráda 92 Kft. megbízásából az s73 vezette. Dévényi Márton, Gergely Antal és képzőművészet terén a 444 m csoport alkotótársaink voltak. ©

19. kép/pict.:
A Tettye völgy és a Havi-hegy panorámája 2010 őszén / The panorama of the Tettye valley and the Havi-hegy, fall 2010

The landscape view connections in this segment with the Havi-hegy rock as well as towards inner city were considered values worthy of preservation.

The main playground was finally divided into three sections. Here we arranged the playgrounds on the larger flat area according to the age group of the users. The roads leading to them are paved with ground stone. It can be explained by budgetary reasons that their pavement could only be made out of pea gravel and sand as a drop-reducing surface instead of the originally planned recortan. The cast stone surface of the white elephant sculpture needed refurbishment and cleaning. Underneath it we have set up a drop-reducing pavement to avoid injuries.

The pavement and the fence of the sports field have been refurbished and lights were set up. Close to the southern end of the park, two large slides have been established with an open and a closed element. North from the wine house, as a "playground for adults", there is a petanque ground. This circular space has regained its spatial compositional role in the park through the clearing of the area under the trees planted around it (17., 18. picture).

The cave and its foreground

On the southern part of the territory one can find a cave system reaching far underneath the park which is being maintained by the DDNP (Duna-Dráva National Park) and can be visited with guided tours. The arrangement of its foreground was recently (2008) carried out in relation to the touristic refurbishment of the cave, independently from the revitalization of the park and unfortunately in a way that completely disregarded the latter (!). We strived to highlight this Tettye attraction by connecting the foreground pavement more organically to the remaining park saddle, thus leaving a wider space for the waiting groups. Because of the protection of the cave and its rock material no surface water can enter into the ground from the terrain of the sports field above it and in the complete 30 m- environment of the cave measured from its underground extent, the water pipes under pressure could only be led in protection tubes.

Elements stretching along the entire park

While in the direct vicinity of the park there was earlier no established parking lot whatsoever, in the plan proposal the creation of 46 parking spaces altogether was conceived. This service area for an – in our opinion – exaggerated vehicle traffic had to be established due to the solicitation of the municipality.

To the single equipment concept, beyond the layout, a character plan has been drawn up. On the spots defined in the plan, identical backrest benches with wooden sitting surface have been established, which are usable throughout the entire year. The modular cast stone elements designed with the cooperation of the 444m group (idea: Klára Orosz) function during the more intense summer usage not only as sculptures but also as park equipment objects. On their surfaces everywhere mosaics and embossing patterns have been created with reference to Pécs and to the bearers of Pécs's cultural identity. The planned waste bins have been made out of a lasting material, they have simple contours and lack all gratuitous shape, coloured in a neutral way to fit the environment. The metallic parts of the equipment and thus also the street lighting poles designed by us have been uniformly painted in grey.

Our plan did not calculate with a high expenditure and rough landscaping work. The objectives of the landscaping work were merely to solve the existing problems of slope stability and to match the new functions to the terrain. The degradation and erosion threats of the slopes on the two sides of Tettye Street were specifically high cost items to solve but an indispensable task from the technical perspective.

Besides the preserved and renovated staircases we suggested the construction of new stairs as well. The materials chosen for this were grey limestone blocks shaped in the same way as those of the existing stairs.

Besides the preserved and renovated retaining walls new ones have been built too, on a concrete core with a cyclopean pile of grey limestone similarly to the previous ones.

Along with the new northern fountain, a jet nozzle waterworks built in the pavement have been placed south from the historical site of the ruins. The cascade system figuring in the application material and referring to the creek once forming the present terrain of limestone plateaus has been cancelled due to financial reasons following a forced planning consideration.

For the paving of the main promenade we chose a material which enables the shock-free circulation of strollers and wheelchairs and comes with a frost-resistant and skid proof surface finish, of a quality standing out from the surrounding park pavements. On the main paths of the park homogeneous large element concrete ground stone pavement has been constructed on the roadbed made with the recycling of the debris of the removed and crushed earlier pavements. The park's secondary sidewalks with an inclined surface received a small element ground stone pavement. The horizontal or nearly horizontal surfaces have been paved with stabilized, classified, clear gravel. This was justified also by the necessity to maximize the water retention and to supply the root zone of the surrounding trees.

Although there is a developed irrigation system on the grounds unfortunately it is not in operation, which reduces the survival chances of the plants planted on the slopes and may also contribute to the repeated deterioration of the unsustainable, bald, eroding slopes.

As a summary of the project we can say that although not without any compromises, but with the preservation of many values and maybe even with the creation of some new ones, the public park of a large city could finally be revitalized. It would be fortunate to fill the other public parks of similar values with new life at least in the same way as in the case of this one (19. picture).

The planning of the renewal work took place under the direction of s73 landscape architecture firm on behalf of the City of Pécs in 2008 and of Sztráda Kft. in 2009. Márton Dévényi, Antal Gergely and, in the field of fine arts, the group 444m have been our creative partners. ©

„SZERVUSZ, TE VÉN LIZSÉ...”

NAGYVÁROSI PARKOK A TELEPÜLÉSRENDEZÉSBEN

METROPOLITAN PARKS IN URBAN PLANNING

SZERZŐ/BY:
TATAI ZSOMBOR

LEKTOR/REVIEWER:
SZILÁGYI KINGA

Budapest zöldfelületi rendszerére jellemző, hogy bár a kisebb közparkok szintjén a zöldfelületi ellátottság alacsony; a nagyvárosi parkok (Margitsziget, Városliget, Népliget) esetében viszonylag megfelelő a helyzet. Kedvező a városszerkezeti elhelyezkedésük is, hiszen ezek a nagyvárosi parkok a Hungária körút mentén szinte egyenletesen kiosztva, félkörívben helyezkednek el.

Nagyvárosi parkjaink egyedisége, hogy bennük jelentős intézmények helyezkednek el (1. kép). Az intézmények általában a park funkcióihoz illeszkednek, használatukban inkább egymást segítik, kiegészítik. Ez a komplexitás ugyanakkor meg is nehezíti a parkok szabályozását. A Budapesti Városrendezési és Építési Keretszabályzat (továbbiakban: BVKSZ) ezeket a zöldterületeket együtt kezeli a többi közparkkal, pedig merőben más szabályozást igényelnének.

KITEKINTÉS: A ZÖLDTERÜLETEK SZABÁLYOZÁSA KÜLFÖLDÖN

A magyar jogrendszer többnyire a német mintát követi, ezért a zöldterületek szabályozása terén is a német példa lehet érdekes. Németországban a szövetségi tartományoknak a jogalkotásban is nagyobb mozgásterük van. A zöldfelületek védelme, fenntartása és fejlesztése magától értetődő feladat. Berlin zöldterületi jogszabálya inkább csak a parkok használatának szabályait taglalja, illetve az ezzel kapcsolatos szabálysértésekről hoz döntéseket (GrünanlG, 2004). Ugyanakkor Berlin részletes előírásokat adott ki a települési zöldfelületi rendszer tervezésére (tájrendezési program, tájrendezési terv). A tájrendezési keretterv egyik jelentős eleme az élőhelyfaktor (a magyar szabályozásban alkalmazott zöldfelületi minimumhoz hasonló mutató), amely erőteljesen veszi figyelembe a zöldfelületek ökológiai értékét (a nálunk alkalmazott zöldfelületi minimum csak rekreációs szempontok

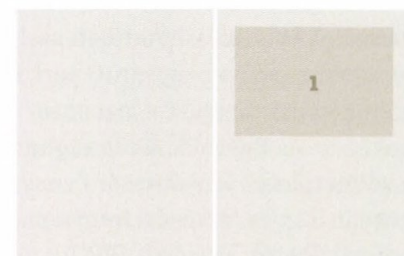

Although the green space system of Budapest is characterized by low green space supply on the level of small parks, in case of metropolitan parks (Margitsziget, Városliget, Népliget) it is suitable. Their locations in the urban structure are favorable, because these metropolitan parks are distributed almost evenly along the Hungária ring road in a semicircle.

Uniquely these metropolitan parks are giving place to important institutes (picture 1). These institutes usually fit into the function of the park supporting and supplementing each other. At the same time this complexity makes the regulation of the parks more difficult. Although Framework Regulation on Urban Planning and Construction in Budapest (hereafter BVKSZ) is managing these green areas together with other public parks, however it needs quite different kind of regulation.

OUTLOOK: FOREIGN REGULATION OF GREEN AREAS

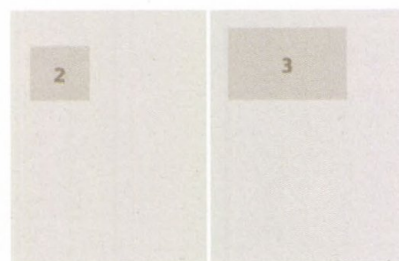
The Hungarian legal system is based on the German law, thus the German example could be interesting in regulation of green areas. In Germany the federal states have more freedom of action in legislation too. The protection, maintenance and development of green areas are evident. Green area act of Berlin contains only regulation of park use and violation fine (GrünanlG 2004). At the same time Berlin has published detailed regulations about planning of green space system (Landscape Program, Local Landscape Plan). One of the most important tools of the Local Landscape Plan is the Biotope Area Factor (similar to green minimum applied in the Hungarian legal system), which takes the ecological value of the green areas into consideration powerfully (green minimum is regulating only in point of view of recreation). On the other hand Biotope Area Factor applies

1. kép/pict.:

Légi felvétel a Margitszigetről / Aerial photo about Margitsziget
 FORRÁS / SOURCE: BFVT KFT.

Közhasználatú szabadterek hierarchiája / Public open space hierarchy			
Budapesten a BVKSZ alapján / in Budapest by the BVKSZ		Londonban a London Plan alapján / in London by the London Plan	
Kategória/Category	Terület/Area	Kategória/Category	Terület/Area
-		Regionális parkok / Regional parks	> 400 ha
Városi parkok / Urban parks	> 10 ha	Nagyvárosi parkok / Metropolitan parks	60 - 400 ha
		Körzeti parkok / District parks	20 - 60 ha
Közparkok / Public parks	1-10 ha	Helyi jelentőségű parkok / Local Parks	2 - 20 ha
Közkertek / Public gardens	< 1 ha	Kis méretű, helyi jelentőségű parkok / Small Local Parks	0.4 - 2 ha
		Mini park / Pocket Parks	< 0.4 ha
Egyéb / Other			

2. táblázat/table: Közhasználatú szabadterek hierarchiája / Public open space hierarchy
3. ábra/figure: Városi parkok a BVKSZ alapján / Urban parks by the BVKSZ

alapján szabályoz). Ugyanakkor ez az élőhelyfaktor csak a lakó-, kereskedelmi és intézményterületekre vonatkozik, hatálya nem terjed ki a közhasználatú zöldfelületekre.

A német példa mellett érdemes megvizsgálni az angol zöldterületi szabályozást is, mert a nagyvárosi park fogalma itt már beépült a jogi anyagokba is. Az Egyesült Királyságban a zöldterületek kialakítására vonatkozóan a 17-es tervezési iránymutatóban található előírások (PPG17, 2002). A PPG17 megköveteli az önkormányzatoktól, hogy felmérjék a szabadtereket, sport- és szabadidős területeket és helyi szinten szabadtér-szabványokat alkossanak. Az iránymutató alapján az önkormányzatok (London esetében a kerületi önkormányzatok) elkészítették szabadtér-stratégiáikat.

VÁROSI PARKOK HELYE A KÖZHASZNÁLATÚ SZABADTEREK HIERARCHIÁJÁBAN

Budapest esetében a városi parkok a zöldfelületi rendszer hierarchiájának legnagyobb elemei, mivel még nem alakult ki az összetett, különböző területfelhasználási egységeket (zöld-, erdő-,

mezőgazdasági területeket) integráló regionális parkok kategóriája.

Budapest és London zöldfelületi rendszerét összehasonlítva megállapítható, hogy a BVKSZ-ben 10 ha feletti zöldterületként meghatározott városi parkok kategóriája a London Terv (London Plan) nagyvárosi parkok (metropolitan parks) és körzeti parkok (district parks) kategóriájának feleltethető meg (2. táblázat). Ugyanakkor a két város összehasonlításánál figyelembe kell venni a méretbeli különbségeket, mind a területnagyságot, mind a lakosszámot illetően, így Budapesten a nagyvárosi parkok esetében lényegesebben alacsonyabb felső határral (100-120 ha) lehet számolni.

VÁROSI PARKOK BUDAPESTEN

A Fővárosi Szabályozási Keretterv (továbbiakban: FSZKT) a területnagyságok alapján 12 városi parkot határol le, de ezek között méretük, jelentőségük, funkciójuk, megközelíthetőségük alapján jelentős különbségek adódnak (3. ábra)

A budapesti városi parkok területük, jelentőségük, funkciójuk alapján az alábbi csoportokba oszthatók:

- Nagyvárosi parkok: sokféle rekreációs funkciót kínálnak, az egész város

	Megnevezés / Designation	Terület / Area (ha)
1	Népliget	93
2	Városliget	87
3	Margitsziget	75
4	Hajógyári-sziget	64
5	Gellért-hegy	39
6	Testvér-hegy	39
7	Észak-Csepel	34
8	Tábor-hegy	28
9	Remete-hegy	23
10	Gergely utca	23
11	Városmajor	11
12	Vérmező	11

only to residential, commercial and infra-structural areas. It doesn't take effect on public open spaces.

Beside the German example it is worth to examine the English regulations of green areas, because the definition of metropolitan park is already integrated into the legal documents. In United Kingdom regulations of green areas can be found in the Planning Policy Guidance 17 (PPG17 2002). The PPG17 necessitates that Local Authorities undertake open space, sports and recreational facilities audits and set open space standards locally. The Local Authorities (boroughs in case of London) have completed their Open Space Strategy based on this guidance.

URBAN PARKS IN THE PUBLIC OPEN SPACE HIERARCHY

In Budapest urban parks are at the top of the open space hierarchy, because there is no regional park category integrating different kind of land use like green spaces, forest and agricultural areas. Comparing public open space hierarchy of Budapest and London we can state that urban parks (as land use category of BVKSZ over 10 ha) is equivalent with metropolitan parks and district

parks categories of London Plan (table 2). However size differences have to be taken into account during comparison of the two cities, so in Budapest smaller upper limit (120 ha) can be set for metropolitan parks.

URBAN PARKS IN BUDAPEST

In the Budapest Regulatory Framework Plan (hereafter FSZKT) 12 urban parks can be found, but among these significant differences arise based on their sizes, facilities, accessibilities (figure 3).

Urban parks of Budapest grouped by their size, significance, facilities:

- Metropolitan parks: wide variety of recreational facilities supplying to the entire city or partly the country too, historical significance, more than 70 ha (Népliget, Margitsziget, Városliget);
- Urban parks: several sorts of recreational facilities, supplying part of the city, from 10 to 70 ha (Gellért-hegy, Városmajor, Vérmező, Hajógyári-sziget);
- Future parks: mainly abandoned strip pits, landfills or agricultural area assigned for future parks (green areas of Testvér-hegy, Észak-Csepel, Tábor-hegy, Gergely utca).

		Népliget	Margitsziget	Városliget
Általános adatok / General facts	Teljes terület / Entire area (ha)	117	96	119
	Z-VP övezet területe / Area of Z-VP Zone (ha)	93	75	87
	Keletkezés ideje / Date of creation	1867	1810	1817
TSZT	Területfelhasználási egységek / Land use categories	Zöldterület/green area, különleges terület/special area	Zöldterület/green area, vegyes terület/mixed area, különleges terület/special area	Zöldterület/green area, vegyes terület/mixed area, különleges terület/special area
FSZKT	Keretövezetek / Frame zones	Z-VP, K-SP	Z-VP, IZ	Z-VP, I, IZ, K-TP
	Fővárosi jelentőségű védett közpark / Protected Municipal public park	x	x	x
	FSZT ¹	-	x	x
KSZT ²	készítésének időpontja / Approval date	1999	folyamatban / in progress	folyamatban / in progress
Természetvédelem / Natural conservation	Fővárosi jelentőségű védett természeti terület / Nature conservation area on Municipal level	-	-	Fővárosi Állat- és Növénykert / Budapest Zoo & Botanical Garden
Örökségvédelem / Heritage protection	Védett történelmi kert / Listed historical garden	x	Folyamatban / in progress	-
	Világörökség területe / World Heritage site	-	-	-
	Világörökségi zóna pufferterülete / Buffer zone of World Heritage site	-	-	x

¹ FSZT - Kiemelt szabályozást igénylő összvárosi érdekű terület/ Area regulated with high priority for the municipality

² KSZT – Kerületi Szabályozási Terv / District Regulatory Plan

illetve részben az ország rekreációs igényeit elégítik ki, jellemzően kiemelkedő kerttörténelmi jelentőséggel rendelkeznek, területük a 70 ha-t meghaladja (Népliget, Margitsziget, Városliget);

- Városi parkok: több típusú rekreációs funkciót kiszolgáló, városrészi jelentőségű parkok, 10–70 ha közötti területtel (Gellért-hegy, Városmajor, Vérmező, Hajógyári-sziget);
- Távlati parkok: jellemzően felhagyott bányaudvarok, hulladéklerakók, illetve mezőgazdasági területek távlati parkok céljára fenntartva (Testvér-hegyi, Észak-Csepeli, Tábor-hegyi, Gergely utcai zöldfelületek).

A Remete-hegyi zöldfelületen golfpályát alakítottak. A korlátozott közhasználat miatt már nem tekinthető városi parknak.

NAGYVÁROSI PARKOK: MARGITSZIGET, VÁROSLIGET, NÉPLIGET

EGY sziget, KÉT liget, HÁROM irány – olvasható Gergely Andrea, Kincses Péter, Gábor Péter, Bardóczi Sándor közös cikkében nagyvárosi parkjainkkal kapcsolatban (Gergely, Kincses, Gábor, Bardóczi, 2008). Valóban három

különböző hangulatú, társadalmi megítélésű parkról van szó.

Mind a három park mérete 100 ha körüli, városszerkezeti elhelyezkedésük részben hasonló, kultúrtörténelmi jelentőségük keletkezési idejüket, kertépítészeti stílusukat, illetve műemlékeiket tekintve egyaránt számottevő (4. táblázat). Kulturális örökségeik ellenére történelmi kertként egyedül a Népliget védett, a Margitsziget védetté nyilvánítása jelenleg folyamatban van, ugyanakkor a Városligetnek még nagyobb jogalapja van erre a védelemre. Mind a Margitszigetet, mind a Városligetet indokolt és érdemes lenne a fővárosi világörökségi területekhez csatolni.

Mindemellett jellemző a parkokra, hogy többféle rekreációs és kulturális funkciónak adnak helyet. A változatos funkcionális kínálatot a terület szabályozása is leköveti. Budapest településszerkezeti terve (továbbiakban: TSZT) zöldterületeket, vegyes és különleges területeket határol le a parkok területein, az FSZKT pedig városi parkokra (Z-VP), intézményterületekre (I), jelentős zöldfelületű intézményterületekre (IZ), különleges városi jelentőségű kiemelt sportterületekre (K-SP), illetve tematikus intézményparkok (K-TP) keretövezeteire bontja tovább a parkok területeit (5. ábra).

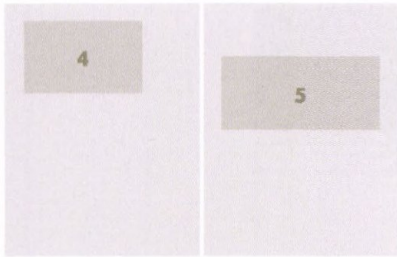
A NAGYVÁROSI PARKOK TERÜLETHASZNÁLATI PARAMÉTEREI

Az övezetekre előírt határértékek a nagyvárosi park esetében (kivéve a Népligetet) nem teljesülnek. A Margitszigeten a hotelek és a Sportuszoda telkén van határérték feletti beépítési mérték, illetve zöldfelületi hiány. A Városligetben szinte valamennyi intézményterület zöldfelület-hiányos. Itt még a városi park övezetén belül sem teljesülnek az övezetre előírt határértékek (6. táblázat).

SZABÁLYOZÁSI JELLEGŰ PROBLÉMÁK A NAGYVÁROSI PARKOKBAN

Nagyvárosi parkjainknál a problémák döntő többsége a fenntartási – üzemeltetési hiányosságokból fakad, ami természetesen a főváros szűkös vagyoni helyzetére vezethető vissza. Jelen problémaleltárban azonban a szabályozással kapcsolatos hiányosságokat és konfliktusokat foglaljuk össze.

1. Határértéket meghaladó beépítettség: A zöldterületben „úszó” építési övezetek esetében jelentős túlépítettség tapasztalható (7. kép), de a Városliget esetében még a Z-VP övezete is túlépített. Egyedül a Népliget képez

**4. táblázat/
table:** Nagyvárosi parkok főbb
jellegzetességei /
Main features of
metropolitan parks

5. ábra/figure:
Nagyvárosi parkok
keretövezeti
besorolásai / Frame
zones of metropolitan
parks

MARGITSZIGET

VÁROSLIGET

MARGITSZIGET

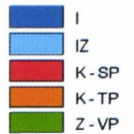
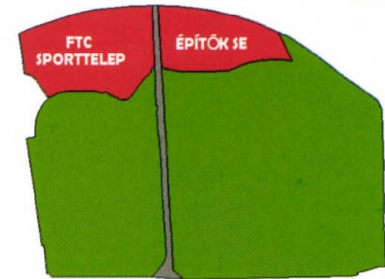
VÁROSLIGET

NÉPLIGET

NÉPLIGET

On the green area of Remete-hegy golf course has been created. It isn't an urban park anymore because of the limited public access.

METROPOLITAN PARKS: MARGITSZIGET, VÁROSLIGET, NÉPLIGET

„ONE island, TWO woods, THREE directions” referring to the article from Andrea Gergely, Péter Kincses, Péter Gábor, Sándor Bardóczy about metropolitan parks (Gergely, Kincses, Gábor, Bardóczy 2008). In fact these three parks have quite different atmospheres and social perceptions.

All the three parks are around 100 hectares with partly similar positions in the urban structure and their cultural-historical value is also significant considering to their date of creation, garden style and monuments (table 4). In spite of numerous cultural heritages, only the Népliget had been declared as protected historical garden, designation

for Margitsziget is in process, but this preservation is more reasonable for Városliget too. At the same time both the Városliget and the Margitsziget are reasonable and worth to attach to the world heritage sites of the capital.

However these parks offer various recreational and cultural activities. The diversified functional supply returns in regulation too. Budapest Urban Structural Plan (hereafter TSZT) separates different land use categories in metropolitan parks: green areas, mixed and special areas. FSZKT divides the metropolitan parks into more detailed frame zones like urban park (Z-VP), institutional area (I), institutional area with significant green area (IZ), special areas with significant sport centre (K-SP), thematic park (K-TP) (figure 5).

LAND USE PARAMETERS OF METROPOLITAN PARKS

Thresholds of these zones are usually exceeded in case of the metropolitan parks (except the Népliget). In the Margitsziget built-up area ratios exceed the threshold at the sites of the hotels and the swimming pools causing lack of green area in these sites. In the Városliget almost all the institutional areas have a deficiency of green area. Here even the threshold of the urban park zone is exceeded (table 6).

PROBLEMS IN REGULATION OF METROPOLITAN PARKS

In the metropolitan parks most of the problems arise from the defect of their maintenance caused by lack of funds in the budget of the municipality. However in this inventory we are going to summarize deficiencies and problems connected to the regulation.

	Keret- övezet Frame Zone	Határ- értékek Threshold	NÉPLIGET	MARGITSZIGET	VÁROSLIGET
Beépítés mértéke / Built-up ratio (%)	Z-VP	2	0,8	2,0	2,4
	IZ	35	-	Termál Hotel: 42,7 Grand Hotel: 49,0 Tennisstadion / Tennis stadium: 2,6 Palatinus : 4,7 Palackozó/Bottler: 10,7 Sportuszoda / Swimming pool: 49,5 Atlétikai Centrum / Athletic centre: 8,2	Széchenyi fürdő/spa: 49,5
	I	-	-	-	Szépművészeti Múzeum / Museum of Fine Arts: 55,3 Műcsarnok / Palace of Art: 21,3 Műjégpálya / Skating rink: 34,9 Közlekedési Múzeum / Museum of Transport: 51,0
	K-TP	35	-	-	Állatkert/Zoo: 8,3 Cirkusz/Circus: 61,5 Gundel Restaurant: 37,5 Vidámpark/Amusement park: 13,8
	K-SP	35	FTC Sporttelep / Sport centre: 8 Építők SE Sporttelep / Sport centre: 10,6 Kutyaiskola / Dog school: 0	-	-
	teljes területre / to the entire area		2,1	4,5	6,5
Zöldfelület mértéke / Green area ratio (%)	Z-VP	75	80,3	72,0	64,5
	IZ	50	-	Termál Hotel: 26,7 Grand Hotel: 8,4 Tennisstadion / Tennis stadium: 70,4 Palatinus: 59,5 Palackozó/Bottler: 55,0 Sportuszoda / Swimming pool: 0,5 Atlétikai Centrum / Athletic centre: 46,0	Széchenyi fürdő: 5,1
	I	35	-	-	Szépművészeti Múzeum / Museum of Fine Arts: 27,1 Műcsarnok / Palace of Art: 34,2 Műjégpálya / Skating rink: 4,7 Közlekedési Múzeum / Museum of Transport: 17,0
	K-TP	30	-	-	Állatkert/Zoo: 46,0 Cirkusz/Circus: 0 Gundel Restaurant: 53,0 Vidámpark/ Amusement park: 25
	K-SP	20	FTC Sporttelep / Sport centre: 78,3 Építők SE Sporttelep / Sport centre: 62,8 Kutyaiskola / Dog school: 100	-	-
	teljes területre / to the entire area		74,6	67,3	54 K-TP nélkül: 57

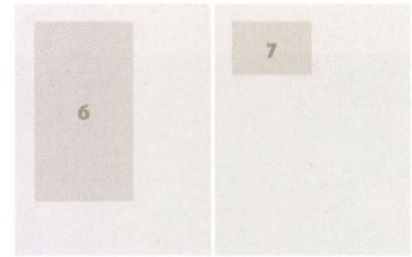
kivételt, mert a park egésze gyengén kihasználta. Az indokolt, kisebb fejlesztések, bővítések még kisebb, használaton kívüli épületek bontásával sem biztosíthatók a jelentős mértékben túlépített területeken.

2. A zöldfelületi arány jellemzően a túlépítettség miatt nem éri el a zöldfelületi minimumot.

3. A vízfelület a zöldfelületi arány számításánál nem számítható be. Például a Városligeti-tó a park területének mintegy 6,5%-át adja anélkül, hogy figyelembe vennék ennek

a jelentőségét a szabályozásban.

4. Bár szorosan kapcsolódnak egymáshoz a különböző parkfunkciók és az intézmények, ennek ellenére a parkok területei különböző övezetekre tagolódnak: Z-VP, I, IZ, K-TP, K-SP. Ugyanazon funkciók - mint például a Városliget esetében a Műcsarnok és a Mezőgazdasági Múzeum - különböző keretövezetekbe tartoznak. Jellemző probléma, hogy a keretövezeti (övezeti) rendszer, a telekállapotok, a tulajdonviszonyok és a tényleges területhasználatok

**6. táblázat/
table:** Nagyvárosi
parkok keretövezeti
besorolásai / Frame
zones of metropolitan
parks
7. kép/pict.:
A margitszigeti
Termál Hotel

határértéket
meghaladó beépítése
/ Thermal Hotel of
Margitsziget exceeding
threshold of built-up
area
FORRÁS / SOURCE:
BFVT KFT.

1. Overbuilding: built-up zones (floating in the green area) are usually overbuilt (picture 7) and in case of the Városliget the Z-VP zone is also overbuilt. The only exception is Népliget, because the whole park is poorly utilized. Reasonable developments and extensions cannot be ensured even by demolition of small, unused buildings in the overbuilt area.

2. Green area ratios exceed the thresholds because of overbuilding.

3. Surface water can't be taken into consideration during calculation of the green area ratio. For example the Lake Városliget gives the 6,5 % of the entire park without considering its significance in regulation.

4. Although different functions of park and institutes are connected to each other tightly, these parks are separated to different zones: Z-VP, I, IZ, K-TP, K-SP. The same functions (like the Palace of Arts and the Museum of Agriculture in the Városliget) belongs to different zones. The frame zones, the states of the sites, the ownerships and the real land use are not consistent with each other, and it can cause problems in the work of building authorities.

5. Although the Margitsziget and the Városliget are FSZT area according to the FSZKT, where District Regulatory Plan has to be created in conjunction with the municipality, it is still commissioned by the district.

6. These parks supply the entire city, therefore municipal interests should be taken into consideration with high

priority as these are managed by the municipal government and reflects municipal and what is more, national values anyway in terms of professional history.

7. Irregular functions in parks, for example residential building in Városliget, electrical substation in the middle of Népliget (picture 8), bottler in Margitsziget.

8. Parks are usually divided by roads with heavy traffic (except Margitsziget). The approach section of the M3 highway can be accessed through Andrassy Avenue and the Kós Károly Walkway, which cuts the Városliget in two. The arms of intersection of Dózsa György Street are going through the Heroes Square, the emblematic, representative square of the country and also the capital (picture 9). In case of Népliget the isolation impact of Vajda Péter Street causes smaller conflict, but it can be a problem after development of the park.

9. Városliget operates as P+R parking place (mainly along Dózsa György Street). The park and its institutes together require more parking spaces than the existing number of parking spaces (picture 10). In spite of it commuters are used to park in the parking places of the Városliget because of the good traffic connection. This problem doesn't exist in the two other parks yet, but after extension of the paying zone of parking it will appear in the Népliget too.

nincsenek összhangban egymással, ami az építéshatósági munkában is nehézséget okozhat.

5. Bár a Margitsziget és a Városliget az FSZKT szerint FSZT terület, azaz olyan terület, ahol a Fővárosnak egyetértési joga van szabályozási terv készítésekor, ennek ellenére a szabályozási tervek kidolgoztatója a kerület.

6. Ezek a parkok összvárosi feladatokat látnak el, ezért a főváros érdekeit kellene prioritással kezelni, ahogy a fenntartásuk is fővárosi szintű, és ahogy fővárosi, sőt országos jelentőségű értéket jelentenek szakmatörténeti szempontból mindenképp.

7. Övezet-idegen funkciók a parkokban. Ilyen például a Városligetben a lakóház a Városligeti-tó közelében. A Népligetben egy elektromos alállomás éktelenkedik a park közepén (8. kép). A Margitsziget esetében pedig a már bezárt ásványvíz-palackozó üzem lehet példaként említeni.

8. A parkokat (a Margitsziget kivételével) jelentős forgalmú utak vágják keresztül. Az M3 autópálya bevezető szakasza az Andrássy úton és a ligetet kettévágó Kós Károly sétányon át érhető el. A Dózsa György úti csomópont ágai az ország, a főváros emblemikus, reprezentatív terén, a Hősök terén haladnak keresztül (9. kép).

A Népliget esetében – annak alulhasznosíthatósága folytán – a Vajda Péter utca izoláló hatása kisebb konfliktust okoz, de a park felértékelődésével ez is problémát okoz távlatilag.

9. A Városliget településszerkezeti elhelyezkedése folytán P+R parkolóként is működik (főleg a Dózsa György út melletti részen). Csak a városligeti létesítményeknek és a parknak az együttes parkolóhely igénye több, mint az itt lévő parkolók száma (10. kép). Ennek ellenére a terület jó közlekedési kapcsolatai következtében az ingázók is használják a Városliget parkolóit. Ez a probléma a másik két parknál egyelőre nem jelentkezik, de a fizető zónák terjeszkedésével a Népliget is érintett lehet.

10. A parkok fejlesztése jellemzően ad hoc jelleggel történik és nem egy átfogó zöldfelületrendezési koncepció részeként.

JAVASLATOK A NAGYVÁROSI PARKOK SZABÁLYOZÁSI KÖRNYEZETÉNEK ÁTALAKÍTÁSÁRA

Nagyvárosi parkjainknak kivételes szerepe Budapest zöldfelületi rendszerében vitathatatlan; rekreációs, ökológiai, tájképi és kulturális potenciáljuk kiemeli ezeket a többi park közül. Ezt a kiemelt szerepet a jogi környezetben is meg kell erősíteni.

A nagyvárosi parkokat a szabályozás terén célszerű kivenni a többi zöldterületi keretövezetből és egyedi, részletesebb szabályozást igénylő keretövezetként meghatározni. Ennek kidolgozása az összvárosi érdekek miatt nem

10. The development of these parks are usually spontaneous and not part of an over-all open space strategy.

PROPOSAL FOR RECONSTRUCTION OF REGULATION OF METROPOLITAN PARK

The metropolitan parks play unique role in the green space system of Budapest, the ecological, landscape and cultural potential of these parks highlight them from the others. This prominent role need to be strengthened in legal environment too.

Metropolitan parks should be separated from the others to create an individual, detailed regulated frame zone. Instead of district, municipal government should have the duty to work out the regulation of metropolitan parks.

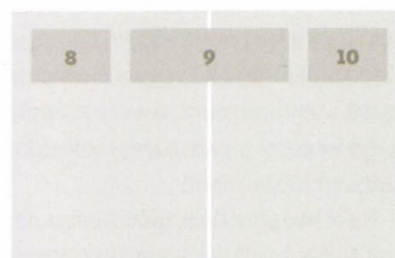
The metropolitan parks are such a green infrastructure that includes different kind of recreational and cultural institutes producing an organic composition. Therefore it would be reasonable to manage these institutes together with the surrounding park area from the point of view of regulation. Special zone need to be assigned for urban parks over 70 ha and institutes embedded in these green areas. It can manage different functions in parks together.

If we calculate built-up area ratio for the entire park, it exceeds the 2% built-up maximum of the National Settlement Planning and Construction

Requirements (hereafter OTÉK). The entire area cannot be reclassified to urban park (Z-VP) frame zone because of the current legislative environment.

Introducing category of metropolitan parks (as a new frame zone) requires to modify OTÉK beside FSZKT, namely in addition of determining the type of the green area, on the level of regulation concerning building. (This study is part of a package of proposals developed by the Section of Landscape Architecture at the Chamber of Hungarian Architects composed for modifying OTÉK.) The metropolitan park is such a green area or special area, where 5% is the built-up maximum (instead of 2% applied for public parks). This is basically suitable for built-up ratio of the Margitsziget (4,5%) and it gives possibility to develop the under-utilized Népliget (current built-up ratio: 2,2%). In case of the Városliget (6,5% built-up ratio) some functions (HUNGEXPO park, amusement park, Petőfi Hall) need to be relocated anyway because of overloading.

BVKSZ has to be modified beside OTÉK too. It is recommended to create a new category for metropolitan parks (Z-NVP) and set built-up ratio of the frame zone according to the long-term goals of the parks. Reaching the thresholds of built-up area shouldn't be the purpose. Individual thresholds need to be determined for certain area of the frame zone (but to a maximum of 5%). In case of the Margitsziget and the Városliget the maximal built-up area shouldn't be set

8. kép/pict.:
Elektromos állomás a Népliget közepén /
Electrical substation in the middle of Népliget
FORRÁS / SOURCE:
BFVT KFT.

9. kép/pict.:
Közlekedési csomópont a Hősök terén /
Intersection in

the Heroes Square
FORRÁS / SOURCE:
BFVT KFT.

10. kép/pict.:
Kaotikus parkolás a Városligetben /
Chaotic parking in Városliget
FORRÁS / SOURCE:
BFVT KFT.

a kerület, hanem a főváros feladatköre kell legyen.

A nagyvárosi parkok jellemzően olyan zöldfelületi létesítmények, amelyek magukba foglalnak különböző rekreációs-kulturális intézményeket, és azokkal szerves egységet alkotva töltik be funkciójukat. Ezért célszerű lenne ezeket a zöldbe ágyazott funkciókat a szabályozás szempontjából együtt kezelni a park területével.

A 70 ha-t meghaladó városi parkokra és a hozzájuk szorosan kapcsolódó intézményekre egyedi övezetet célszerű meghatározni, amely komplexen tudja kezelni a parkban elhelyezkedő különböző funkciókat.

Ha a beépítettség mértékét a parkok teljes területére vetítjük, megállapítható, hogy mindhárom parkban meghaladja az OTÉK-ban a zöldterületekre meghatározott 2%-ot. Így a teljes terület városi park (Z-VP) keretövezetbe történő átsorolása a hatályos jogszabályok keretei között nem volna lehetséges.

A nagyvárosi parkok kategóriájának bevezetése (mint új keretövezet) az FSZKT-n túl az OTÉK módosítását is igényli, mégpedig a zöldterület típus meghatározásán túl a beépítettségre vonatkozó szabályozások szintjén. (Jelen tanulmány részét képezi annak a javaslatcsomagnak, amelyet a Magyar Építész Kamara Táj- és Kertépítész Tagozata a Magyar Tájépítész Szövetségével közösen állított össze az OTÉK módosításával kapcsolatban.) A nagyvárosi park olyan zöldterület vagy különleges beépítésre nem szánt terület, ahol (a közparkokra érvényes 2% helyett) legfeljebb 5% a beépítési maximum. Ez lényegében megfelel a Margitsziget 4,5%-os beépítettségének, fejlesztési lehetőséget ad az alulhasznosított Népligetnek (2,2% a jelenlegi beépítettség). A 6,5%-ban beépített Városliget esetében pedig a nagyfokú túlterheltség okán már egyébként is indokolt bizonyos funkciók (Hungexpo telephely, Vidámpark, Petőfi Csarnok) részben vagy teljes egészében való kitépítése.

Az OTÉK mellett természetesen a BVKSZ módosítása is szükséges. A BVKSZ-ben új, speciálisan a nagyvárosi parkokra meghatározott keretövezetet (Z-NVP-t) javasolt létrehozni, és a keretövezetre előírt beépítettség mértékét a távlati célokhoz kell igazítani. A beépítettség határérték elérése, kihasználása nem lehet cél. A keretövezet egyes területeire egyedi határértéket kell meghatározni (de maximum 5%-ig). A Margitsziget és a Városliget esetében a jelenlegi erős rekreációs és intézményi terhelés miatt nem ajánlott a megengedett legnagyobb beépítettség mértékét a mára kialakult beépítettségénél magasabb mértékben meghatározni. Ennél a két parknál csak épületek bontása, létesítmények, intézmények kitépítése mellett engedhető meg új beépítés. A Városliget esetében pedig a fejlesztési programnak kell meghatároznia a terhelés mérséklésének, beépítési mérték csökkentésének helyét és ütemezését.

A jogszabályi környezet átalakítása természetesen egy a sok megoldandó feladat közül. Sorolhatnánk még tovább a feladatokat: tájépítészeti, környezetvédelmi, infrastrukturális fejlesztések, az épített örökség védelme és mindezekhez elengedhetetlenül szükséges pénzügyi források biztosítása. Ezeket a fejlesztéseket pedig csak egy átfogó zöldfelületrendezési koncepció részeként lehet elképzelni. A koncepciók megalkotásánál figyelembe kell venni, hogy csak együttesen lehet megoldani a nagyvárosi parkok problémáit. A Városliget tehermentesítése csak új parkok létesítésével vagy éppen az alulhasznosított Népliget fejlesztésével képzelhető el (11. kép). Ahogy egykoron, a 19. század végén épp a Városliget túlterheltsége, zsúfoltsága hívta életre a Népligetet, s adott indítást a városnak, hogy a Városligetet megújítsa. A majd' 200 éves városi park felújítása szintén nem kerületi, hanem összvárosi, sőt nemzeti érdek és feladat. ●

Irodalom / References:

Stadtentwicklung.berlin.de (2011): Gesetz zum Schutz, zur Pflege und zur Entwicklung der öffentlichen Grün- und Erholungsanlagen (Grünanlagen-Gesetz - GrünanlG). URL: <http://www.stadtentwicklung.berlin.de/umwelt/stadtgruen/gesetze/download/gruenanlg.pdf> (2011-08-23).

Communities.gov.uk (2011): Planning Policy Guidance 17 - Planning for Open space, Sport and Recreation (2002). URL: <http://www.communities.gov.uk/publications/planningandbuilding/planningpolicyguidance17> (2011-08-23).

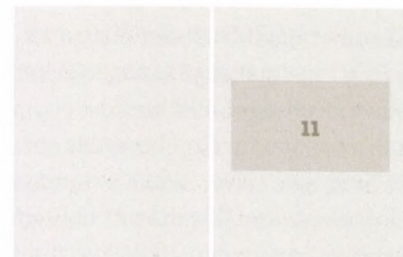
Gergely Andrea, Kincses Péter, Gábor Péter, Bardóczy Sándor, 2008: Revitalizáció előtt a Népliget /1. URL: <http://epiteszforum.hu/node/8691>

higher than existing ratio because of the current, strong recreational and institutional load. Erecting new building is allowed only after demolition of other building relocating establishments and institutes. In case of Városliget the development program should define the place and the timing of the relief and the cutback of built-up area ratio.

Naturally reconstruction of regulation is one of the many tasks to complete. We could list here landscape, environmental, infrastructural developments, protection of built heritage and necessary financial funds for all of these. These developments can't be accomplished without an over-all open space strategy. In these strategy we should take into consideration that these problems of metropolitan parks can be solved only together. The relief of Városliget is possible only with establishing new park or development of the under-utilized Népliget (picture 11). As once in the late 19th century Népliget was founded due to overloading and congestion of

Városliget and it was also the motivation for city to make the Városliget renewed. The reconstruction of the nearly 200 year-old urban park is not the interest and duty of the district but the entire city evenmore the nation. ©

11. kép/pict.: Légi felvétel a Népligetről / Aerial photo about Népliget
 FORRÁS / SOURCE: BFVT KFT.

A TÉRÉLMÉNY ELEMZÉSE A VERSAILLES-I KERT PÉLDÁJÁN¹

ANALYSIS OF SPATIAL EXPERIENCE – THE EXAMPLE OF THE GARDEN OF VERSAILLES¹

SZERZŐ/BY:
CATHERINE SZÁNTÓ

LEKTOR/REVIEWER:
PINTÉR JUDIT

Korunk tájépítészet-elmélete a *tér* és a *hely* fogalmával jellemezhető kétféle térbeliséget állít szembe egymással: a tudomány által használt absztrakt és homogén teret, illetve a mindennapi élet jelentéssel felruházott helyszíneit². A szigorúan geometrikus kerttípust, amelyek közé a klasszikus franciakert is sorolható, gyakran éri az a vád, hogy – szemben a sokkal oldottabb formavilággal jellemezhető angol tájképi kerttel – figyelmen kívül hagyja a tértervezés élménygazdag *helyeket* létrehozni képes lehetőségeit és eszközeit.

A kétféle térfelfogás és téralakítás szembeállítására félreértésen alapul; opozíciójuk helyett éppen hogy együttes használatuk, változatos kombinálásuk teszi lehetővé annak a tapasztalati gazdagságnak és egyedülálló térélménynek a létrejöttét, amelyet egy adott hely/tér – például a versailles-i kert – nyújtani képes.

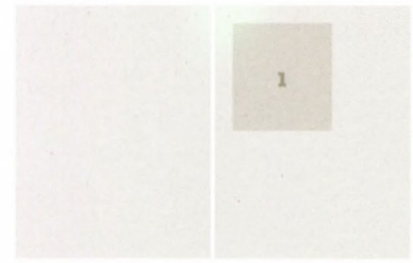
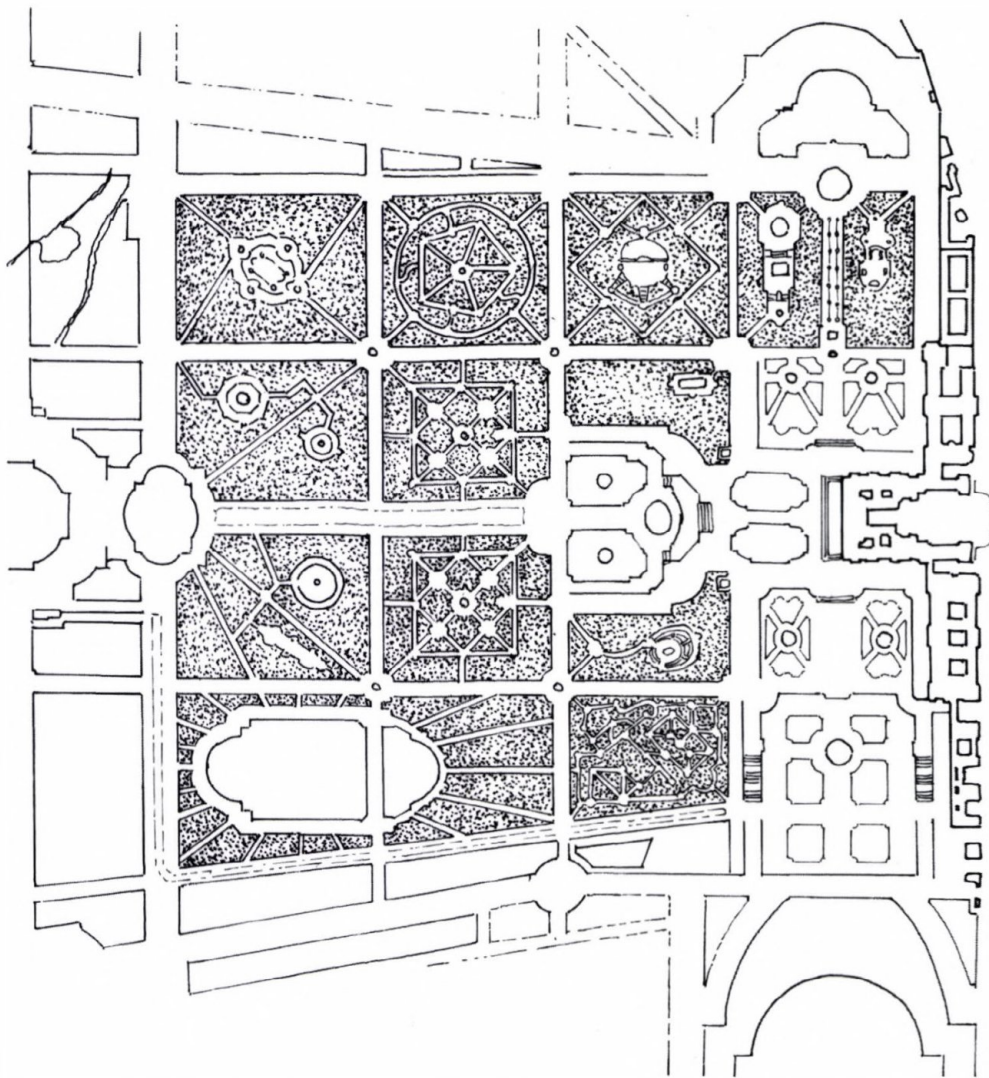
TÉRBELISÉG ÉS MOZGÁS

A világ általunk megélt térbeli valóságát tulajdonképpen mi magunk, mint aktív és tudatos, a térben mozgásra képes lények építjük fel. Korábban is felismerték már a mozgás észlelésben betöltött jelentőségét, de ez a kérdéskör napjainkban került igazán előtérbe a fenomenológia, tájépítészeti vonatkozásban pedig nagyrészt Merleau-Ponty – az észlelés elsődlegesen testi mivoltát hangsúlyozó – filozófiájának (újra)felfedezése és (újra)olvasása révén. A *test* és a *szellem* kapcsolatát feltérképezni próbáló pszichológiai és neurofiziológiai kutatások egész sora kísérelt meg magyarázatot találni arra, hogy mozgásra való képességünk („mozgásérzékünk”) miként teszi lehetővé számunkra, hogy az érzékelés különböző csatornáit (mint amilyen a látás és a hallás, vagy az izomtónus és az egyensúly érzékelése) bevonva egyidejűleg érzékeljük saját testünket és ennek a testnek a térben való mozgását³.

¹ Jelen cikk a szerző 2009-ben megvédett doktori értekezésének részleges összefoglalója (ld. bibliográfia).

² A témáról bővebben: Casey, 1998 (filozófiai megközelítés); Gyáni, 2008 (történelmi áttekintés); Moravánszky, 2007, bevezetés (építészeti megközelítés)

³ A mozgás és a percepció kapcsolatáról lásd az alábbi szerzők műveit: Husserl (filozófus), Merleau-Ponty (filozófus), Straus (filozófus és pszichiáter), Wallon (pszichológus), Moles (pszichológus), Gibson (pszichológus), Berthoz (neurofiziológus) (ld. bibliográfia). Berthoz alkotta meg a „mozgásérzék” (franciául „le sens du mouvement”) kifejezést. Straus megközelítésének összefoglalását ld. alább.

1. kép/pict.:
A versailles-i kert
alaprājza 1700-ban.
/ Map of the garden
of Versailles in 1700

In current theoretical literature on landscape architecture, the debate "space" versus "place" opposes two types of spatiality: the abstract homogeneous space of science, and the meaningful space (place) of everyday life². The strongly geometrical garden types - such as the so-called French "classical" garden - are often accused of dismissing the experiential, place-making qualities of spatial design, and are opposed to more fluid geometries, such as that of the English "landscape" garden.

This debate arises from a mistaken opposition between two modes of perceiving and manipulating space. Indeed, it is not their opposition, but their association in a variety of combinations that allows for the experiential richness and the unique spatial experience offered by a specific place/space, such as, for instance, the Gardens of Versailles.

SPATIALITY AND MOVEMENT

The spatial reality of the world as we perceive it is constructed by us as - an active and purposive mobile animal. The importance of movement in perception is not a new concept, but it has recently come to the fore, in part due to the (re)discovery and (re)reading of phenomenology, and in particular (for landscape architects) of Merleau-Ponty who insisted on the essentially bodily character of perception. The interrelationship of body and "mind" has also been investigated by psychologists and neurophysiologists, who investigated how our sense of movement, involving several sensory channels (such as sight and hearing, but also muscular sensors and the equilibrium sensor), allows us to perceive our own body and our body's movement in space in a coherent manner³.

Such a concept was developed early on by the psychiatrist and phenomenologist Erwin Straus. Straus distinguished two modes of being in the world, which

1 This article is a partial summary of the author's doctoral thesis, defended in 2009 (see bibliography).

2 For an overview of this debate : the philosophical point of view, Casey 1998; a historian's overview, Gyáni 2008 (first chapter) ; an architect's approach, introduction in Moravánszky 2007.

3 On the relationship between movement and perception, see in the bibliography the philosophers Husserl and Merleau-Ponty, the philosopher and psychiatrist Straus, the psychologists Wallon, Moles and Gibson, and the neurophysiologist Berthoz, who coined the expression "sense of movement" (in French „le sens du mouvement"). Straus's approach is summarized below.

Erwin Straus pszichiáter és fenomenológus az elsők között boncolgatta a fenti kérdéskör problémáit. Straus a világgal való érintkezés két módját különböztette meg: az *érzékelést* („Empfindung”) és az *észlelést* („Wahrnehmung”). Az *érzékelés* esetében csak a jelen: az itt és a most bír jelentőséggel. A világhoz az egyesülés és az elkülönülés alapvető módjain viszonyulunk, amennyiben képesek vagyunk valamihez közelíteni vagy valamitől elmenekülni. *Észlelés* esetén eltávolodunk az érzékelés mindenkori jelenjétől: egyfajta külső nézőpontból szemléljük a világot, azért, hogy túllépjünk önmagunkon. Ez a kettősség jelent meg Merleau-Ponty elméletében is, melyben megkülönböztette az *elhelyezkedés* (position) tériségét a *helyzet* (situation) tériségétől. Míg előbbit egyszerű koordináták határozzák meg, az utóbbi megértéséhez az észlelt objektumok viszonyrendszerének ismerete segít hozzá. Ez a viszonyrendszer az érzékelő mozgási lehetőségeinek a függvénye. Az *itt* és az *ott* kettőssége jeleníti meg azt, hogy hol vagyunk *most*, és hol lehetünk *majd* egy későbbi időpontban. Az irányítottság ezen kettős természete – *most* és *majd*, *itt* és *ott* – a mozgás alapvető jellemzője, amely jelenvalósága mellett egyben a jövő felé is mutat. Ez a kettősség meghatározó eleme annak az elméleti keretnek, amely alapul szolgál a versailles-i kert nyújtotta térélmény elemző leírásához.

VERSAILLES-I KERTEK

A Versailles településen, Párizstól mintegy 12 km-re nyugatra található szerezény kastély és a hozzá tartozó kert XIV. Lajos (1638–1715) apai hagyatéka volt.

A Napkirály 1661-ben kezdte meg a birtok fejlesztését, bővítését és átalakítását, amit egészen haláláig folytatott. A kert alapszerkezete korán kialakult: megépült a központi kelet-nyugati tengely, egységbe szervezték a települést, a kastélyt, a kertet és a parkot, a kastély körül tágas, nyitott teraszokat (*partereket*) képeztek, a távolabbi részekben létesített erdős területet pedig a főtengellyel párhuzamos, ill. arra merőleges sétányok (*allék*) hálózatával önálló, fásított zöld terekre (*boszkékra*) osztották. A *parterek*, sétányok, *boszkék* és vízfelületek már XIV. Lajos uralkodása alatt is állandó áttervezés alatt álltak. Bár Versailles a későbbi királyok és a köztársaság idejében is folyamatosan változott, a kert mai képe és fontosabb szerkezeti elemei alapvetően XIV. Lajos örökségét tükrözik (1. kép).

Versailles a kezdetektől fogva az udvari ünnepségek és a diplomáciai protokoll céljait szolgálta, de a politikai reprezentáción túl természetesen a kertek hétköznapi funkcióit is ellátta (séták, játékok, kikapcsolódás). Az első időkben csak a megfelelő engedéllyel lehetett belépni a Párizsból gyorsan elérhető, egy napos kikapcsolódást kínáló birtokra. Az uralkodó 1682-ben áthelyezte a királyi és kormányzati székhelyet a fővárosból Versailles-ba, és a kastély a kerttel együtt ekkor nyílt meg a nagyközönség számára. A birtokot nemcsak Párizsból, de az ország többi részéből, sőt külföldről is egyre több látogató kereste fel. Egy korabeli szemtanú beszámolója szerint XIV. Lajos uralkodásának végére a kert éjjel-nappal, származástól és rangtól függetlenül mindenki számára nyitva állt⁴.

A kerti séta útvonalait számos, 1668 és 1715 között keletkezett leírás tárja elénk. Ezek egy részét eredetileg nem a nyilván-

⁴ A kert nagyközönség számára való hozzáférhetőségéről nem készült átfogó tanulmány, de a történészek számos információval rendelkeznek, amelyek korabeli feljegyzésekből, rendőrségi jelentésekből, stb. származnak.

he called *sensing* („Empfindung”) and *perceiving* („Wahrnehmung”). In *sensing*, we are immersed in the world here and now. We are directed to the world in the basic modes of uniting and separating, insofar as we can approach or flee. Our ability to move and the limits of our scope of action fundamentally determine our total relationship to the world. In *perceiving*, we distance ourselves from the *Now* of sensing: we look at the world as if from outside of ourselves, in order to reach beyond ourselves. This duality echoes the terms proposed by Merleau-Ponty, who distinguished the spatiality of *position* and the spatiality of *situation*. While the former is described in terms of coordinates, the latter is understood in terms of the relationships between the objects constituting it. These relationships depend on the sensing beings' possibilities of movement. Thus the duality *here / there* is a relationship between where one is now and where one is able to go then. The twofold nature of directedness - now and then, here and there - is a fundamental feature of movement, which is both taking place within the present moment and directed towards the future. This duality is an essential feature of the theoretical framework proposed to describe spatial experience offered by the Gardens of Versailles.

THE GARDENS OF VERSAILLES

Louis XIV (1638–1715) inherited from his father a modest palace and garden in the village of Versailles, approximately 12 km west of Paris. He started developing, enlarging and redesigning it in 1661, and continued to do so until his death in

1715. The overall structure of the garden was set up early on: a central East-West axis; organizing together the town, castle, garden and park; open areas around the palace (called *parterre*); and a grid of *allées*, parallel and perpendicular to the main axis, dividing the garden into wooded squares with independent inner garden rooms (called *bosquet*). However, the *parterres*, *allées*, *bosquets* and water features went through continuous redesign throughout Louis's reign. While later kings (and also the Republic) continued to transform the garden, its main features, as we can see them today, are inherited from Louis XIV (figure 1).

Versailles was always intended by the king as a place for political representation, used for festivities and diplomatic protocol. But it was also, as all gardens, a place for strolling. Early on, visitors with an appropriate authorization could come and tour the palace and the garden; this was an easy one-day excursion from Paris. After 1682, Versailles became the seat of the court and of the government, and the palace and the gardens were open to the public. Visitors from Paris, as well as French and foreign "tourists", came in ever growing numbers. At the end of the reign, according to a contemporary witness, the garden was open day and night to visitors from all ranks⁴.

There exist several descriptions of more or less complete itineraries through the garden, written between 1668 and 1715. Some were originally not intended for publication. Others are part of novels in which the characters wander in the garden, relations of official visits, guidebooks for visitors reedited several times and translated into English and German, and travelogues by French

⁴ There is no complete study on the public accessibility of the garden, but historians mention a variety of rules, based on contemporary reports, police record, etc.

nosságnak szánták. Megjelenik a kert néhány korabeli regényben is, mint a cselekmények visszatérő helyszíne. Fennmaradtak továbbá hivatalos látogatásokról szóló leírások, többször átszerkesztett, angolra és németre is lefordított útikönyvek, valamint francia és külföldi látogatók útvonalleírásai. A legismertebb leírás magától XIV. Lajostól származik, aki maga szerette körbevezetni a vendégeit a kerten, ám ha nem tehetette, lediktálta az útvonalat a titkáranak, hogy a túravezető aszerint vezesse körbe a látogatókat. Ezeknek a leírásoknak köszönhetően pontosan tudjuk, hogy a király mit tartott fontosnak a kertje bemutatásakor⁵.

Ha úgy olvassuk ezeket a szövegeket, hogy nem az általuk hordozott politikai üzenetre, hanem a kerti séták során megélt élményekre fókuszálunk, felfedezhetjük bennük azokat a térélmény-leírásokat, amelyek a 20. század filozófiai és tudományos kérdéseire is rímelnek.

SÉTA A KERTBEN

A kert vonzásában: közelítés és belépés

A kertnek – hogy minél teljesebben felfedezhető legyen – fel kell ébresztenie a látogatók kíváncsiságát a távolban látható vagy sejthető térelemek által. A kert feladata, hogy folyamatosan fenntartsa érdeklődésünket, és ezzel újra és újra utunk folytatására serkentsen. Ehhez különböző térkompozíciós megoldások szükségesek, amelyek a kert egy-egy pontjáról elérhető célpontokat kínálnak (*ott*), és ezen célpontokat elérve esztétikai élményt nyújtanak (*itt*).

Ezek az elérhető célpontok mozgáshaladásra készítetnek: a látvány térbeli megértése szorosan kapcsolódik az adott

elem eléréséhez szükséges út és mozgás-sor megtételéhez. A látás ti. többet jelent a szem pusztá képfelfogásánál: egyebek mellett magában foglalja például az előre elképzelt térbeli mozgást is. A környezetet úgy érzékeljük térként, ha az mozgásra készítet; ennek révén vagyunk képesek elkülöníteni például az objektumok (szobor, szökőkút, stb.), a tér, valamint a távlat (rálátás-kilátás-panoráma) szemléléséből fakadó élményeket. Bár ezek mind vizuális élmények, azonban a észlelés különböző módjaitól függhetnek, hiszen a szemlélőnek a látványhoz való térbeli-fizikai kapcsolata is különbözhet⁶.

Az objektum körülhatárolt anyagi entitás, ami a szemlélőtől bizonyos távolságra, a tér egy adott pontján áll. Az objektumot megközelíthetjük vagy távolodhatunk tőle (ahogy erre Straus kapcsán már utaltunk). Szemlélhetjük egy adott nézőpontból, vagy körbe is járhatjuk. A tárgy független marad tőlünk, szemben áll velünk és kisajátítja a térnek egy szegletét, amit mi már nem foglалhatunk el.

A tér ezzel szemben körbevesz, vagy potenciálisan körbevesz minket: egy adott térben, vagy azon kívül való elhelyezkedésünk, illetve az abba való belépés lehetősége mindig magától értetődő számunkra. Ezen a ponton újra szembe-találjuk magunkat a Straus által megfogalmazott dualitással, ami azonban itt új minőségben jelenik meg: az objektumot megközelíthetjük vagy eltávolodhatunk tőle – a térbe viszont beléphetünk vagy kiléphetünk belőle.

A távlat szemlélése megint más élményt nyújt. A távlat tárgya a számunkra aktuálisan megélt téren túliként jelenik meg, amely nem kínálja fel sem a megközelítés, sem a belépés lehetőségét. Az objektumok és a tér világán

5 Összesen hét ilyen, 1689 és 1705 között tollba mondott, különböző alkalomokra szánt útvonalleírás maradt ránk. Az útvonalak kijelölése úgy történt, hogy a séta a kert valamennyi szökőkútját érintse, de mivel az összes szökőkút működtetéséhez szükséges vízmennyiséget nem tudták biztosítani, ezért azokat csak a király kifejezett utasítására, fontos diplomáciai látogatások alkalmával és csak azokon a szakaszokon indították el, amelyeket a séta éppen érintett.

6 Ha átfogó leírást akarnánk adni, figyelembe kéne vennünk az összes érzéket, miután együttes hatásuk eredményeképp jön létre a látvány észlelésének teljessége.

and foreign visitors. The most famous description is that by Louis XIV himself. He liked to guide important guests in the garden himself, and when he couldn't, he dictated the itinerary to a secretary who then transmitted it to the guide in charge of chaperoning the visitors. Thanks to these notes, we know how the king liked to show his own gardens⁵.

Reading these descriptions not for the political message they carry, but rather for what they have to say about the experience of walking in the garden, one can discover in them descriptions of spatial experiences which echo the theoretical analyses of 20th century philosophers and scientists.

WALKING IN THE GARDEN

The garden, in order to be explored, has to awaken the visitors' curiosity toward what they see in the distance, or what they cannot see but the presence of which they guess. The garden has to keep awake, or continuously reawake their the visitors' desire to continue their promenade. The spatial composition of the garden should offer distant and reachable goals *there*, goals that upon being reached offer the aesthetic experience of *here*.

The appeal of the garden: approaching / entering.

Different types of distant goals in the garden imply different bodily involvements: our spatial understanding of what we see is a function of our potential bodily relationship to it, that is, of the type of movements it allows. Seeing involves more than the movement of the eye: it implies the (pre)imagined

movement of the body. Our environment is perceived as spatial whenever it invites movement. We can thus distinguish, for instance, the experience of seeing an object (such as a statue or a fountain), a space, and a panoramic view. While these are all visual experiences, they are clearly imply different ways of looking, because the onlookers' physical, bodily relationship to what they see is potentially different⁶.

The "object" is seen as a delimited material "thing". It stands at a specific spatial location and at a certain distance from our own position; we can come closer to it or walk away from it, as described by Straus. We can look at it from one side, or walk around it to look at it from all sides. It remains independent from us, facing us, standing over there against us, preventing us to occupy the portion of space it occupies.

"Spaces", on the other hand, surround or potentially surround us: we know when we are inside a given space, or we are outside it and we can enter it. Here we find again Straus's duality, but taking on a different experiential quality: while an object is something we can *approach* or *flee*, a space is something we can *enter* or *exit*.

Different again is the experience of "seeing a panoramic view". The panoramic view is felt as being "beyond space", we cannot approach neither enter it. It hovers over and beyond objects and spaces, being separated from them by some sort of a frame, such as e.g. the edge of a terrace (steps or balustrade), that creates a kinesthetic limit to our experience of the panoramic view. The promise of seeing a panoramic view has a particularly strong appeal: facing it suddenly is a very powerful experience

⁵ Historians know seven versions of his itineraries, dictated or written for specific occasions between 1689 and 1705. The itineraries were developed to show all the fountains in succession: there was never enough water to play all the fountains at once, the fountains in the bosquets were turned on only for important guests on the king's request, and played only while they were within view of the visitors.

⁶ If we were to give a complete description, we would need to take into account all of the senses, since it is together that they contribute to our coherent experience of seeing what we see.

túl létezik, azoktól valamilyen kerettel elkülönítve. Ilyen keretezést ad például egy kilátóterasz mellvédje, mely egyszerűsmind határt szab térbeli mozgásunknak is. A kilátás ígérete nagy vonzerővel bír: a távlat feltárulása rendkívül erőteljes élmény, amely mindig az újszerűség varázsával hat. A kert téren túli perspektívába emel, hasonlóan a *nagy egésszel* való egyesülés misztikus élményéhez. Így aztán nem meglepő, hogy Versailles és általában a franciakert jelen értékelése hangsúlyozza a kilátás és a látványtengelyek fontosságát – sajnos olykor a kert nyújtotta térélmény egyéb aspektusainak rovására is.

A kert mint térbeli részegységek sorozata

A kert *objektumok*, valamint a kilátópontokról feltároló látványok, mint célpontok viszonylag könnyen értelmezhetők. A tér szerepe azonban a kert kompozíciójának befogadásában sokkal összetettebb.

Ahogy fentebb már említettük, az ember az őt körülvevő vagy potenciálisan körülvevő *teret* észleli: pontosan tudja, hogy *benne* van az adott térben (és kiléphet belőle), vagy hogy *kívül* van rajta (és megvan a lehetősége a belépésre). Az így érzékelt tér egy világosan megkülönböztethető, konkrétan lehatárolható, a környezetétől elkülönülő egység. Versailles is ilyen önálló téregységek egymásutánjaként írható le: a séta során az észlelő a kert térbeliségét egyik egységtől a másikig haladva, kilépésekkel és belépésekkel tapasztalja meg.

A tér-egységeket, bár nincsenek mindig zárt falakkal határolva, mégis önálló térrészként érzékeljük, mivel valamilyen módon elkülöníthetők a környezetüktől: az egyes egységeket tapasztalati kontinu-

ításokon és diszkontinuitásokon keresztül érzékeljük. Be- és kilépéskor a diszkontinuitások definiálják a tér határait, magában a térben pedig a folytonosság kelti a belső koherencia érzetét. Az átlépés egyik egységből a másikba a környezetüktől olyan jól elkülöníthető, az utat leszűkítő térkapuk által válik érzékelhetővé, mint például egy lugas oszlopsora, vagy az út két oldalán megjelenő markáns, függőleges objektum-pár (pl. nyírt formanövény, váza, szobor).

A téregységek finomabb gesztusokkal is érzékeltethetők. Így pl. a térkarakter legalább egyik jellemzőjének határozott megváltoztatásával, mint amilyen a tér méret- és arányrendszere (pl. átlépés egy tág és nyitott térről egy fasorral szegélyezett útra, egy szélesebb alélról egy keskenyebbe, egy nyitott, több rálátási lehetőséget is kínáló térről egy olyan helyre, ahonnan nincs kilátás), vagy a térhatárok jellegének változásával. A térhatárok textúrájának és struktúrájának, a járőfelületnek a változása, vagy az ornamentika eltérő kimunkáltsága és ritmusa, a megvilágítottság erőssége (átlépés egy napos részről az árnyékba), a burkolat talppal érzékelhető textúrájának a változása, az illatok, a hangok (pl. a hangforrásnak, a hang erősségének vagy irányának) változása, a mozgásállapot (pl. befordulás vagy lépcsőn való haladás) változása mind-mind önálló téregység képzetét kelti. Egyidejűleg több folyamatosság-hiányt is érzékelhetünk: ahogy például egy nyitott allérről egy zártba érünk, módosul a tér belső arányrendszere (amiben az ég látványának feltárulása vagy kitakartsága fontos szerepet játszik), a megvilágítás erőssége, a hőérzet, vagy akár a hang környezet. Ez a redundancia erősíti az egyik térből a másikba való áthaladás érzetét.

that never loses its character of first-time discovery. Being a space less experience, it lifts us out of our everyday perspectives; it is akin to the mystical experience of belonging to a whole. Thus it is not surprising that recent critical writing on Versailles and the "French" garden insists on the importance of vistas and sightlines - alas, sometimes to the point of denying any role to all other aspects of the spatial experience in the appreciation of the garden.

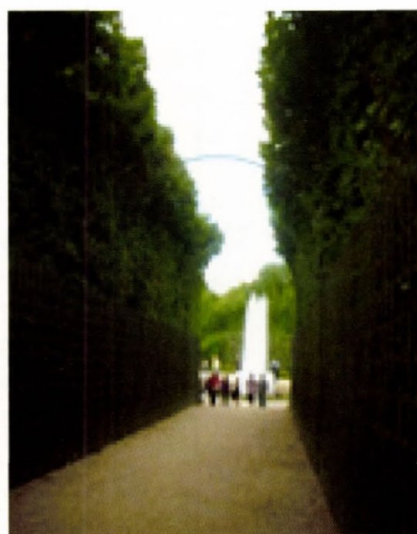
The garden as a succession of spatial units

While the role of "objects" and of "panoramic views" as *reachable goals* is easily understandable, the role of "spaces" in our perception of the spatial composition of the garden is a more complex issue.

As we have said above, a "space" is perceived as something surrounding, or potentially surrounding us - so we "know" whether we find ourselves "inside" (and able to exit) or "outside" (and able to enter). It is understood as a distinct unit, distinguished from what it is not, delimited, delineated, and separated from its surrounding. Versailles can be described as a series of distinct spatial units. A walk through the gardens is thus perceived as going from one named unit to the next one, as exiting one spatial unit and entering another.

Even though they are not surrounded by walls, spatial units are perceived as distinct units, because they are perceived as having some sort of limits that distinguish them from their surroundings. *Units are understood as such through continuities and discontinuities in particular experiential modalities.* The discontinuities define their boundaries

as one enters or exits them and the continuities give them internal coherence as one remains within them. The passage from one unit to the next can be made perceptible by the presence of a distinct gateway, such as an archway in an arbor or a couple of dominant vertical elements (topiary, vases, statues) on either side of the path, which physically narrows our accessible space as we cross it. But in a more subtle way, it can be made perceptible by a definite change in at least one sensory character, such as a change in the dimensions and proportions of the spatial void (passing from a wide and open environment to a narrow alley; from a broader allée to a narrower one; from an open space with views on several sides to one with no views); in the qualities of the spatial void (the texture and structure of the delimitations; the soil; the presence, the rhythm or the level of refinement of the ornamentation); in the level of light (passing from light to shade); the texture of the soil on which one walks; in fragrance; in sound (its level, direction and quality); in bodily movement (turning right or left, walking up or down steps). Several sensory discontinuities can happen simultaneously; going from an open allée to a covered one is felt simultaneously as a change in the proportions of the spatial void, in which the view or lack of view of the sky plays an important role; a change in the level of light; but also a change in the temperature felt on the skin; and maybe also a change in the quality of sound. This redundancy reinforces the sense of passage from one realm to another. Thus a sensory discontinuity is not just a change in sensory experience, but perceived as a spatially meaningful "entering" experience.

A tapasztalati diszkontinuitás által tehát nem csupán érzéki, hanem térben értelmezhető élménnyel, a *belépés* élményével is gazdagodunk.

A tapasztalati diszkontinuitások különböző léptékekben jelennek meg a kertben. Egyértelműen érzékelhető, ha egy nyitott parterről, ahonnan kilátás nyílik a kerten túli tájra, átérünk egy oldalról növényfalakkal határolt alléba, ahol a nyitott tér csak a távoli messzeségben dereng a zöld alagút végén; vagy ha az alléről az egyik boszkébelsőbe jutunk, ahol körbevesz minket a zárt, magas vegetáció, teljesen eltakarva a külső teret. Ugyanezt az élményt tapasztaljuk a boszkék zöld termeinek léptékében is: valamennyi kis belső kert további térbeli alegységekből épül fel, amelyekbe – például haladásunk irányát folyton változtatva, vagy lépcsőkön le-föl közlekedve – egymás után lépünk be.

Ahhoz például, hogy Versailles-ban a három különböző szintre rendezett három szökőkút boszkéjába, a Bosquet des Trois Fontaines-be beléphessünk

(2. kép), el kell hagynunk az allék szabályos, a kertet szervező négyzetrácsos hálózatát, és egy keskenyebb, egyenes, az allék derékszögű rendszerével 45° -os szöget bezáró ösvényre kell rátérnünk, amely egy szökőkúthoz vezet. A lombokkal határolt zöld alagút végére érkezve elhagyjuk annak keskeny, fedett terét, és enyhe szintkülönbséggel a zöld szoba tágas, nyitott terébe lépünk; elérjük a szökőkutat, aminek a hangja betölti az őt körülvevő kertrészt; és elfordulunk, hogy hosszanti szimmetriatengelye mentén végignézhessünk a kerti termen, amibe beléptünk. Ebben a belső kertben három terasz található, melyeknek központi eleme egy-egy szökőkút. Ahogy lefelé haladunk a térben, nem hagyjuk el azt a boszkét, amibe beléptünk, de ugyanakkor ki- és belépések sorát éljük át, ahogy egyik terasztól a másikig haladunk, miközben az egyes szinteken végigvezető lépcsők és az azokat kísérő vízesések erősítik az átlépés élményét.

Következő példánk egy centrálisan szervezett boszké, amely a közép-

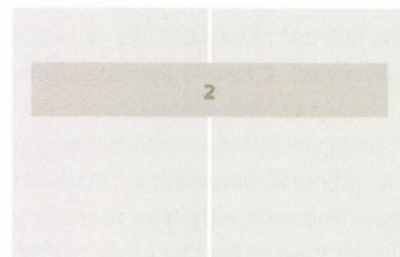

Such sensory discontinuities occur in the garden at different scales. We perceive clearly when we leave a wide open parterre with views to the countryside beyond the garden, to enter an allée, delimited on the side by walls of greenery and only open at the far end; or when we leave an allée to enter a bosquet, one of the wooded squares of the garden, where we are completely surrounded by tall vegetation without any view beyond. But we find this also at the scale of each of the inner green rooms inside the bosquets: each of these inner gardens is itself structured into subspaces, which we successively enter by having to change walking direction, go down steps, etc.

For instance, to enter the Bosquet of the Trois Fontaines, composed of three fountains on three levels (picture 2), we need to leave the regular grid of allées that organize the whole garden and enter a narrower, straight, covered path at a 45 degree angle to the grid, leading to a fountain visible at the end of the path.

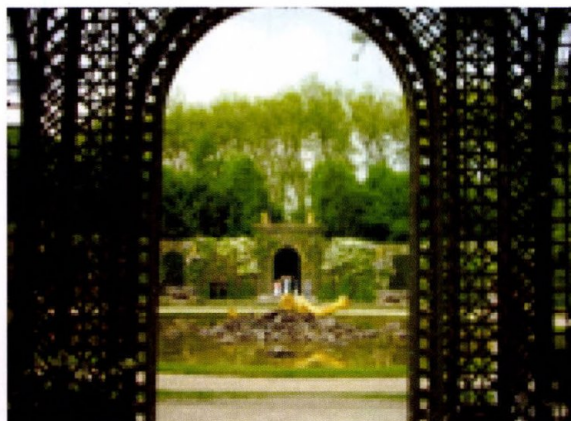
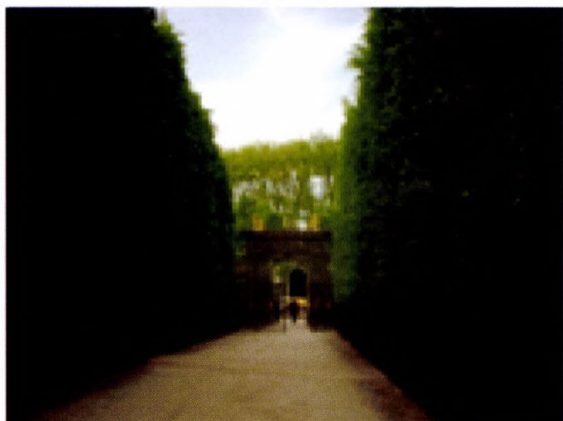
When we reach the end, we leave the narrow covered space of the path to enter, with a slight change of level, the wider open space of the inner garden; we reach the fountain, whose sound pervades the space surrounding it; and we change the direction of our gaze to see the space we just entered along its longitudinal axis of symmetry. This inner garden is composed of three terraces, each with a central fountain. Walking down the space, we remain in the same bosquet, and at the same time we leave one terrace to enter another, the sense of passage being reinforced by steps and waterfalls leading from one level to the next.

Another example is the centrally organized space of the bosquet of Enceledus, named after the central statue representing the Greek mythological giant Enceladus (picture 3). Leaving the grid, we have to change direction twice in order to reach the inner garden. It first appears to us as a lattice gate at the end of a narrow allée. The inner space is organized in several concentric

2. kép/pict.:

Belépés a három szökőkút boszkéjába / Entering the Bosquet of the Trois Fontaines

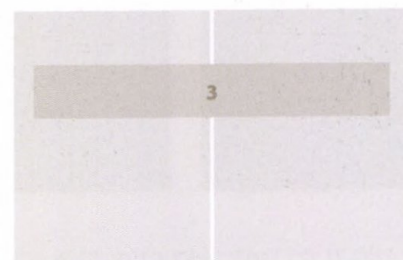

pontjában álló, Enceladus görög mitológiai alakot formázó szobra után kapta az Enceladus boszkéja (Bosquet de l'Encelade) nevet (3. kép). Az alaphálózat elhagyása után kétszer kell irányt váltanunk ahhoz, hogy a belső kertbe jussunk. Elsőként egy rácsos kaput pillantunk meg egy keskeny allé végén. Maga a tér koncentrikus szervezésű; az egyes gyűrűk mindegyike más és más érzéki élményeket nyújt. A külső sáv egy nyolcszög-alaprajzú fedett lugas, amelynek kapunyílásai a központi térre néznek. A következő gyűrű egy szintén nyolcszögletű, egyik oldaláról a lugassal, másik oldaláról pedig lépcsővel határolt terasz. A lépcsők töréspontjait kis szökőkutak jelölik, amelyek sajátos hangi környezetet hoznak létre. A lépcsőn lesétálva belépünk a központi nagy medence és szökőkút körüli legbelső térbe, ahol minden irányból szökőkutak csobogása hallatszik.

A fenti példák jól mutatják, hogy a kerti séta élménye nem más, mint egymást követő be- és kilépések sorozata, vagy általánosabban: elérhető célpontok – távoli objektumok, kilátások és rálátások, melyekhez közelebb mehetünk, terek, amelyekbe beléphetünk – kitűzése (ott), majd elérése (itt).

A továbbiakban még tisztáznunk kell, mit értünk azon, hogy elértük a célpontunkat. Valamennyi térbeli elemhez (objektumhoz, téregységhez és panorámához) tartozik egy olyan nézőpont, amelyről az adott elem a legjobban látható és értelmezhető. Amikor elérjük ezt az ideális nézőpontot, a megérkezés, az elégedettség, az *itt* élményét tapasztaljuk. Az ideális nézőpont helye részben a tárgy fizikai paramétereinek, részben pedig a megközelítés lehetőségeinek a függvénye.

Egy szobrot például akkor értünk el, ha szemtől szemben állunk vele (tehát nem hátulról szemléljük), de ugyanakkor elég messze vagyunk még tőle ahhoz, hogy egészben értelmezhessük. Ezt követően közelebb léphetünk hozzá, hogy elérjük azt az újabb nézőpontot, ahonnan a szobor egyes részleteit (például az arcát, a kezét) a legjobban szemügyre vehetjük. Ha nem áll módunkban ennyire megközelíteni az objektumot – mert például egy vízmedence közepén áll (ahogy Enceladus szobra), amelyen nem tudunk átkelni –, akkor az egyes részletek nem válnak elérhető célponttá számunkra; nem válthatják ki tehát belőlünk az *ott* érzését, mivel felismerjük, hogy a környezet állította fizikai korlátok miatt nem lesz lehetőségünk megélni a meg-

3. kép/pict.:
Belépés az Enceladus boszkéjába / Entering the Bosquet of Enceladus

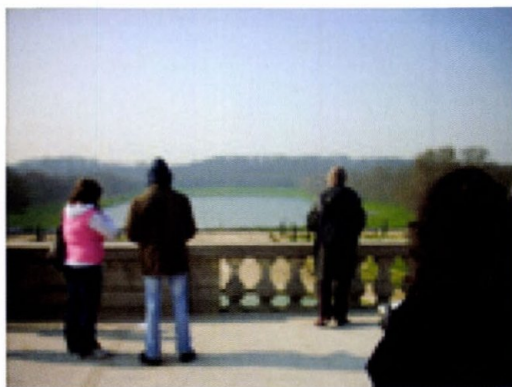
rings, each offering a distinct sensory experience. First, the outer area is a pergola of octagonal base plan with several doorways opening towards the centre. Then, inside the pergola there is an octagonal terrace limited on one side by the pergola itself, and on the other side by steps marked at the angles by small fountains, creating a distinctive sound environment. To enter the innermost area surrounding the central basin, we have to go down these steps to find ourselves in a different sound environment, surrounded by fountains on all sides.

These examples show that the experience of walking in the garden is a succession of alternating experiences of entering and exiting spaces, more generally speaking setting oneself reachable goals - distant objects and panoramic views to be approached, spaces to be entered (*there*) - and eventually reaching them (*here*).

We need to clarify what we mean by "reaching" our goal. Each spatial "thing" (object, spatial unit or panoramic view) offers a *right* point of view, from which it can be seen / perceived and understood for what it is better than from any other point of view. When we reach the right (best) point of view to perceive that

"thing", we experience a sense of having reached our goal, of having fulfilled our desire - a sense of "*Here*". The right point of view is a function of both the physical characteristics of that thing and the possibilities of movement its environment affords us.

We have reached a statue when we stand in front of it, close enough, yet at a certain distance, so that we can easily perceive it as a whole, and when we look at it face to face (not looking at its back). After looking at it as a whole, we might want to inspect in more detail its face or hand, the part then becomes the reachable goal, which we can reach by moving closer to the statue, to the *right* distance for its best perception. If we can't move closer, however (for instance, if the statue is located in the middle of a basin, as it is the case of the Enceladus, and we are stand at the edge of the basin) the smaller parts - face or hand - will not become a reachable goal for us: they cannot give us a feeling of "*there*", because their environment doesn't allow them to become a reachable "*here*" for us. Thus the very same statue, located at the crossing of two allées, in front of a clipped hedge (which blocks us from walking entirely around it) or in the middle of a basin (which blocks us from

érkezés, az *itt* élményét. Ennél fogva lehetséges, hogy ugyanahhoz a szoborhoz más és más térbeli értelmezéseket kapcsolunk az elhelyezkedés függvényében, mivel ez határozza meg, hogy az adott objektum az *itt*- és *ott*-élmény milyen szintjeire enged eljutni: különbözőképpen viszonyulunk hozzá, ha két allé keresztetződésében áll, mint ha egy nyírt sövény előtt kap helyet, ahol nem tudjuk teljesen körbejárni, és megint másképp érzékeljük egy vízmedence közepén, ahová nincs lehetőségünk bejutni.

Ha egy teraszt szegélyező mellvéden túl feltáruló kilátás vonzásában – ahogy például a versailles-i narancsház esetében is (4. kép) – átsétálunk a teraszon, a korlátot elérve úgy értékeljük, hogy “elértük” a panorámát (jóllehet a mellvéd funkciója elsődlegesen nem a kilátópont definiálása, hanem a tér fizikai lehatárolása). A kilátás, mint térbeli elem *ott*-élményt jelent számunkra egészen addig, amíg közelíteni tudunk felé, de amint elérjük az adott tér (a kilátóterasz) fizikai határát, a megérkezés, az *itt* élményét éljük meg.

Az észlelés fluktuációja

Ahogy korábban már említettük, egy térbeli elemet a vizuális érzékelés és az adott elemhez kapcsolható potenciális

mozgássor eredőjeként észlelünk. A számunkra elérhető téren túli látványt *panorámaként* értelmezzük; a térbeliség azon elemeit, amelyekbe be tudunk lépni, *térnek* fogjuk fel; az általunk megközelíthető “dolgokat” pedig *objektumok*ként definiáljuk. Ugyanazt a térbeli elemet eltérő módon értelmezzük tehát a megközelítés lehetőségeinek függvényében. Az észlelés fluktuációjának élményét Versailles különböző térkompozíciós megoldásokkal, a formai eszközök és a léptékek variálásával éri el. A vagy vázaként, vagy két emberi profilként értelmezhető Rubin-serleg keltette optikai illúzióhoz hasonlatosan eljárhatunk a kert folyton változó észleléséből szerzett tapasztalatainkkal, ezzel gazdagítva a megélt térélményt. Egy távoli szobor egyfelől a *panoráma* részeként – például szobrok sorának ritmikus elemeként – is értékelhető, de amint észrevesszük a hozzá vezető utat, megközelíthetővé válik számunkra. Ettől kezdve szemlélhetjük elérhető *objektum*ként (5. kép), de visszaléphetünk a *panoráma* részeként való értelmezéshez is.

A fentiekre a legmonumentálisabb versailles-i példa a narancsház (4. kép). A kastélyból a kertbe lépve, az épület homlokzata előtti virágos parteren (Parterre du Midi) túl egy *távlati kép* lát-

coming close to it), would not offer the same feeling of *here / there*, and thus would not be perceived the same way.

If we feel attracted by a panoramic view beyond a terrace delimited by a balustrade, as in the case of the Orangerie (picture 4), we will cross the terrace until we reach its limit, we then feel we have "reached" the panoramic view, although the location where we stand is a function not so much of the view, but of the balustrade which doesn't allow us to walk further. The panoramic view was a "*there*" for us as long as there was a space for us to cross in order to approach it; and it becomes an overwhelming "*here*" when we reach the limit of that space.

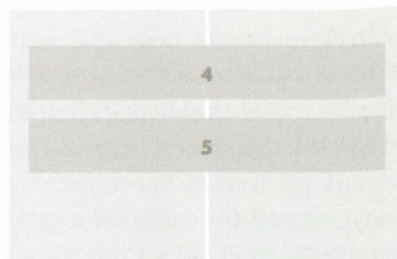
Fluctuating perception

As we have previously discussed, our experience of seeing something and our potential movement in relation to it, define the way we perceive that "thing". We perceive something as "panoramic view", if it is beyond the accessible space; we perceive something as "space" if we can potentially enter it; we perceive something as "object" if we can potentially approach it.

The same "spatial thing", then, can be perceived differently, according to

the possibilities of movement it appears to offer us. When we look at the spatial composition of the garden of Versailles, we find a constant play with such fluctuating perception with different formal means and at a variety of scales. As with the famous optical illusion of Rubin's vase, seen either as a vase or as two profiles, we can play with our perception, thus enriching our experience of the garden. A distant statue can be part of a panoramic view, for instance as a rhythmic element in a row of statues. When we notice the path leading to it, making it possible for us to approach it, our way of seeing can change: we can see it as an object that we can reach (picture 5), but we can always choose revert to seeing it as part of the panoramic view.

The most grandiose example is that of the Orangerie (picture 4). Arriving into the garden from the palace, we perceive the existence of a view beyond the space of the Parterre du Midi. In order to reach the view we need to cross the parterre all the way to the balustrade at the far end. There the view of the Parterre of the Orangerie, previously hidden from view, is suddenly revealed. When we look at it from the balustrade of the upper parterre, it appears as the foreground

4. kép/pict.:

A narancsház parterje: látvány vagy tér, amibe beléphetünk / The Parterre of the Orangerie: from panoramic view to reachable space

5. kép/pict.:

Szobrok: ritmuselemek vagy egyedi objektumok / Statues: from rhythmic elements to individual objects

ványa tűnik fel. A kilátópont eléréséhez keresztül kell mennünk a parteren, egészen a távolban látszó teraszkorlátig. A mellvédet elérve hirtelen feltáru-
 rul előttünk a narancsház parterjének (Parterre de l'Orangerie) látványa, amit eddig a kastélyhoz kapcsolódó magasabb térszínről nem láthattunk. Ez a lejjebb fekvő, két oldalról falakkal határolt parter képezi a terasz mellvédjétől feltáru-
 ló panoráma előterét, amely kifut egészen a távoli dombokig. Egy idő után észrevesszük, hogy a falakon lépcső vezet le a narancsházhoz tartozó kert-részbe: ezáltal az alattunk elterülő parter térére válik számunkra, amelybe lehetőségünk van *belépni*. Bár ugyanazt a látványt szemléljük, a róla alkotott képünk alapvetően átalakul: a kizárólag csak vizuálisan megélhető *panoráma térére* változik, ami sétánk folytatására ösztönöz bennünket.

ÖSSZEGZÉS

A kert jelentésrétegei

Mint a fenti példák mutatják, egy komponált tér – például a kert – által nyújtott térbeli élmény a különböző érzékszervekről származó érzeteket összefogó tapasztalatok összessége, amelyek egyidejűleg széles skálán értelmezhetők számunkra.

Az egymást követő *térelmények* (közelítés, belépés egy térbe, egy objektum/panoráma elérése, stb.) sorát nyújtó, komponált terek elemzése hozzásegít, hogy megértsük és tervezéskor alkalmazzuk a kertek különböző térbeli, tapasztalati jelentésrétegeit mint a *téri narratíva formáit*. Az élmény annyiban telik meg *jelentéssel*, amennyiben objektumok, térszervek és panorámás látványok térbeli

kompozíciójának eredményeképpen észleljük és értjük meg, a lehetséges testi bevonódások függvényében. *Egy adott tér jelentése elsősorban a tér sajátosságaitól függ, azaz térbeli, megelőzve a társadalmi és konceptuális szempontokat.* A tér önmagából fakadó sajátosságú jelenlétét a posztmodern konceptuális narratívája rendszerint – részben mint magától értetődő, részben mint másodrendű problémát – mellőzi. Ez olyan tervek megszületéséhez vezet, amelyek az észlelő számára nem kínálnak téri narratívát, vagy csupán olyan konceptuális narratívák illusztrálására szolgálnak, amelyek szóbeli magyarázat nélkül nem értelmezhetőek.

Amennyiben a tér észlelését narratívaként fogjuk fel, ennek elsősorban térbeli narratívának kell lennie, amit esetlegesen (de nem szükségszerűen) kiegészíthetünk konceptuális narratívákkal is.

Versailles-t gyakran értelmezik a hatalom narratívájának kiemelkedő példaként. Ez az értelmezés természetesen megállja a helyét, de csak akkor, ha nem hagyja figyelmen kívül a kert által a látogató számára felkínált gazdag és változatos téri narratívákat. A korabeli beszámolókból kiderül, hogy a kert nem a hatalomközpontú politika térbeli vetületeként élt meg, hanem sokkal inkább a kötetlen sétákban testet öltő, véget nem érő téri párbeszéd helyszíne volt. ○

(FORDÍTÁS ANGOLBÓL: SZASZÁK GABRIELLA ÉS CATHERINE SZÁNTÓ)

Irodalomjegyzék, hivatkozások / Literature cited, references

- Bacsó B., szerk., 2011.** *Tér fenomenon mű*, Budapest, Kijárat kiadó.
- Berthoz A., 1997.** *Le sens du mouvement*, Paris, Editions Odile Jacob.
- Berthoz A., 2000 (1997).** *The Brain's Sense of Movement*, Harvard University Press.
- Casey E., 1998.** *The Fate of Place. A Philosophical History*, Berkeley, University of California Press.
- Genette G., 2010 (1994, 1996).** *L'œuvre de l'art. I : Immanence et transcendance. II : La relation esthétique*, Paris, Seuil.
- Genette G., 1997 (1994).** *The Work of Art: Immanence and Transcendence*, Ithaca, Cornell University Press.
- Genette G., 1999 (1996).** *The Aesthetic Relation*, Ithaca, Cornell University Press.
- Gibson J. J., 1979.** *The Ecological Approach to Visual Perception*, Boston, Houghton Mifflin.
- Gyáni G., 2008.** *Budapest – túl jón és rosszon. A nagyvárosi múlt mint tapasztalat.* Budapest, Napvilág Kiadó.
- Husserl E., 2011.** « Dolog és tér », in : Bacsó B., *Tér Fenomenon Mű*, Budapest, Kijárat Kiadó, 2011.
- Merleau-Ponty M., 1981 (1945).** *Phénoménologie de la Perception*, Paris, Gallimard.
- Merleau-Ponty M., 2005 (1945).** *Phenomenology of Perception*, London, Routledge.
- Moles A., Rohmer E., 1982.** *Labyrinthes du vécu. L'espace : matière d'action*, Paris, Librairie des Méridiens.
- Moravánszky Á., Gyöngy K., 2007.** *A tér*, Budapest, TERC.
- Petitot J., 2004.** *Morphogenèse et esthétique*, Paris, Maisonneuve et Larose.
- Straus (Erwin), 1935.** *Vom Sinn der Sinne*, Berlin, Springer Verlag.
- Straus (Erwin), 1963 (1935).** *The Primary World of Senses: a Vindication of Sensory Experience*, London, Collier-MacMillan.
- Szanto C., 2009.** *Le promeneur dans le jardin de la promenade considérée comme acte esthétique. Regards sur les jardins de Versailles*, ENSA Paris-La Villette / Université Paris-VIII, <http://lcw.hypotheses.org/3058>
- Valéry P., 1962.** *Ecrits sur l'art*, Paris, Club des Libraires de France.
- Wallon H., 1970.** *De l'acte à la pensée*, Champs-Flammarion.
- Welton D., ed., 1999.** *The Essential Husserl: Basic Writings in Transcendental Phenomenology*, Bloomington, Indiana University Press.

of a panoramic view, framed on both sides by walls and continuing beyond to the hillside. But after a while, we might notice that the walls carry steps leading down: the Parterre de l'Orangerie then becomes for us a "space that can be entered". We "see" the same view, but yet our perception of it has changed in a fundamental way. From the "panoramic view" that can only be looked at, it turns into a "space" that provides a new incentive to continue our promenade.

CONCLUSION:

THE MEANING OF THE GARDEN

As the examples above show, the spatial experience offered by a composed space, such as a garden, is a synesthetic experience involving all our senses and unfolding simultaneously at various scales.

The analysis of existing spaces looking for the succession of various spatial experiences, such as those mentioned above (approaching / reaching a goal; entering a space) or others, can lead one to understand (and design) gardens as a succession of experiential moments, or, in other terms, as a form of spatial narrative. The experience is meaningful insofar as it is understood as a spatial composition of objects, spatial units and panoramic views, perceived as such, depending on our possible bodily involvement with them. *The meaning of a space is fundamentally spatial before being social or conceptual.* Following post-modernity's insistence on conceptual meaning and narrative, this inherently spatial meaning of space is often neglected - either as self-evident, or as a secondary issue. This leads to designs

that have no spatial narrative to offer the visitor, or if they do, it is secondary to their conceptual narratives which need verbal (written) explanation. However, if our spatial experience is to be understood as a narrative, this should be first of all be a *spatial narrative*, to which a conceptual narrative can eventually (but not necessarily) be added.

Versailles is often interpreted as the supreme narrative of power. Such an interpretation is relevant, of course, but only insofar as it doesn't forget the multiplicity of the rich and varied possible spatial narratives offered by the garden to its visitors. Indeed, the garden, according to 17th century accounts, seems not to have been experienced as a space of unavoidable imperative and constraint, but rather typically as a place of an open-ended spatial dialogue taking the shape of a promenade. ●

A FEJÉR MEGYEI SZENT GYÖRGY KÓRHÁZ KERT- ÉS SZABADTÉR- ÉPÍTÉSZETI TERVE

A SZABADTÉRI REHABILITÁCIÓ LEHETŐSÉGEI

RECONSTRUCTION OF GARDEN AND OPEN SPACES OF SZENT GYÖRGY HOSPITAL, FEJÉR COUNTY POSSIBILITIES IN OPEN-AIR REHABILITATION

SZERZŐ/BY:

VARRÓ DOROTTYA KATALIN

KONZULENS/REVIEWER:

JÁMBOR IMRE

A Fejér Megyei Szent György Kórház hazánk második legnagyobb közkórháza, a Dunántúl legnagyobb egészségügyi intézménye, amely megyei és regionális feladatokat lát el, a hazai orvosi ellátás teljes spektrumát nyújtva. 1897-es alapítása óta többször is sor került épületállományának bővítésére, parkjára viszont kutatásaim szerint komplex kertépítészeti terv még sosem készült;¹ a tömbök és a szükséges átjárási útvonalak által szabadon hagyott területet adományokból, fák, cserjék ültetésével tették változatossá.

A jövőben a székesfehérvári Szent György Kórház Regionális- és Társadalmi Infrastruktúra Operatív Programok pályázatával az egészségügyi szolgáltatás, a sürgősségi ellátás és a kórházi infrastruktúra fejlesztését tűzte ki célul.

A program keretén belül az intézmény a környezeti-gazdasági fenntarthatóság szempontjait figyelembe véve, környezettudatos tervezés és komplex akadálymentesítés jegyében új, korszerű tömbépületek építését, a meglévők bővítését, átalakítását, felújítását, korszerűsítését tervezi. Az átépítések és bontások során több, kisebb-nagyobb felület szabadul fel a kórház területén belül, melyek rendezése időszerű feladat.

Ez az időszerűség, a gyakorlati megvalósítást igénylő feladat, valamint nem utolsósorban egy olyan speciális terület megismerése, mint egy különleges rendeltetésű kerttípus tervezése motivált, hogy diplomatervem témájaként a Fejér Megyei Szent György Kórház zöldfelületek rendezését, szabadtérépítészeti kialakítását válasszam.

¹ 1992-95 között a Rendelőintézet-Diagnosztika-Hotel tömbhármastervezése kapcsán készült az első kifejezetten kertépítészeti terv a Hotel épülete előtt elterülő 3 hektáros kertrészre.

The Szent György Hospital, Fejér County is the second biggest general hospital in Hungary. In Transdanubia it is the biggest public health institution. It is responsible for problems in the shire and also in the region. The hospital offers the complete spectrum of the national medical supply. Its building stock was expanded several times from the age of 1897 when it was established, however, according to my investigation there has not been any plan for the complex landscape architecture of the garden.¹ The free area from the blocks and the necessary routes were diversified by trees and shrubs.

The Szent György Hospital of Székesfehérvár has a "Regional and Social Infrastructure Operational Program" competition with the aim to develop the health supply, urgency supply and the hospital-infrastructure. The program helps the environmental-friendly planning on the base of the requirements of the environmental-economical sustainability. Moreover, it protects the idea of building more up-to-date blocks in the mentality of complex accessibility. Furthermore, there are plans for extension, reconstruction, renovation and modernization of the old blocks. During the reconstructions and demolitions a significant surface becomes free within the territory of the hospital. The organization of these places is opportune.

The motivation for my diploma project was the timeliness and the need for practical attainment, moreover, the wish to gain knowledge of a special field such as the Szent György Hospital. Its gardening type has a peculiar function, therefore, I have chosen as my topic the organization of green areas and the development of the open-air architectural of the Szent György Hospital.

THE LOCATION OF HOSPITAL

The Szent György Hospital, Fejér County is located in the middle of Székesfehérvár,

west to the historical district of the town and next to the main road in the direction of Budapest. Turning off from the Budai út, on the left side of the Seregélyesi road there are the Halesz Park that is the biggest contiguous green-area in the town. Beside it the blocks of the Nerve and Psychiatric Ward can be found. In my diploma project I am discussing only the ten hectare big park and the included blocks on the southward side of Seregélyesi road since it is the subject of the current developments such as demolishing, reconstructing and renovation² (picture 1).

The territory of the institution at this moment consists of several parts with different topographical lot numbers. Moreover, the question of ownership of the area is also unsolved. In relation to the reconstruction and development plans the problem of ownership has started to be solved and the union of the parts also in progress. The ground-plots are surrounded mostly by quiet suburban dwelling-house area. The car traffic is not significant. In the south, southwest direction there is a railroad that is already out of use. The building ground from the northeast side, which is the Budai Street, was in a need of a wide protective green-band in order to keep away the noise and dust pollution.

THE HISTORY AND PRESENT-DAY CONDITION OF SZENT GYÖRGY HOSPITAL, FEJÉR COUNTY

In the 17–18th century there were only epidemic and military hospitals in Fejér shire but they were demolished since they lost their actuality. In 1897 two-thousand gold crowns was offered for a new public health institution by Kégl György³. According to his wish the hospital name became Szent György. The main building was opened on the 2nd of January, 1901. It was built with the acquiescence of many landowners and the

1 Between 1992 and 1995 the planning of the Clinic- Diagnostic- Hotel complex resulted in the birth of the first specifically architecture gardening plan of the three hectare territory in front of the Hotel building.

2 According to the development and reconstruction of Szent György Hospital's local government - Conceptual Authorize Plan (Author: Pannon Project Kft. 20. March 2008)

3 Kégl György: (22. March. 1822 - 8, January, 1908) Hungarian farmer, landowner, Member of the Parliament.

A KÓRHÁZ ELHELYEZKEDÉSE

A Fejér Megyei Szent György Kórház Székesfehérvár szívében, a történelmi városrésztől nyugatra, a Budapestre vezető főútvonal – a Budai út – déli oldalán helyezkedik el. A Budai útról lekaparodva, a Seregélyesi út bal oldalán, a város egyik legnagyobb összefüggő belterületi zöldfelülete, a Halesz park mellett az Ideg- és Elmeosztályok épület-tömbjei találhatók. Diplomatervemben csak az aktuális fejlesztések célterületével, a Seregélyesi út déli oldalán fekvő, lebontásra, átépítésre, felújításra váró tömbökkel, valamint az azokat körülölelő, közel 10 hektáros parkkal foglalkoztam² (1. kép).

Az intézményterület pillanatnyilag több helyrajzi számú részletből tevődik össze és tulajdonviszonyai sem rendezettek; az átépítési-fejlesztési program kapcsán ezen tulajdonviszonyok rendezése, valamint a telekegyesítés kérdése is elindításra került. A telkeket túlnyomórészt csendes kertvárosi lakóterületek határolják, melyek autós forgalma sem számottevő. Délen, dél-nyugaton egy jelenleg már használaton kívüli gazdasági vasúti pálya fut. A telkek észak-keleti, a Budai út felőli oldalán volt szükséges egyedül a zaj- és porszennyezés elleni lehatárolás céljából szélesebb védő zöldszalvét létesíteni.

A FEJÉR MEGYEI SZENT GYÖRGY KÓRHÁZ TÖRTÉNETE ÉS JELENLEGI ÁLLAPOTA

A XVII-XVIII. század során Fejér megyében csak járvány- és katonakórházak léteztek, de azokat is az éppen aktuális indok megszűnésével lebontották. 1897-ben Kégl György³, csalai földbirtokos 200 ezer aranykoronát ajánlott fel új egészségügyi intézmény építéséhez. Kívánságára a kórház a Szent György nevet kapta. A – több földbirtokos és a megye hozzájárulásával létesült – főépületet

1901. január 2-án avatták fel. 1913-ban a tuberkolotikus és vérbajos betegek számának rohamos növekedése szükségessé tette egy új szárny, a Lujza Szanatórium létesítését.

Az első és második világháború sebesültjeinek ellátása újabb bővítéseket eredményezett: Gyermek- és Szülészeti Osztállyal, korszerű röntgenrészleggel, laboratóriummal és patológiai épülettel, majd újabb gyermekpavilonnal bővült a kórház. A szovjet hadsereg 1945-ben a kórházat is megszállta, az épületeket hadifoglyok elszállítására használták. A második világháború rombolásait az 50-es évek során próbálták helyreállítani.

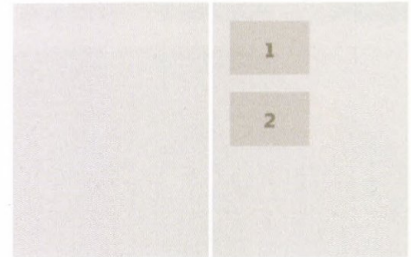
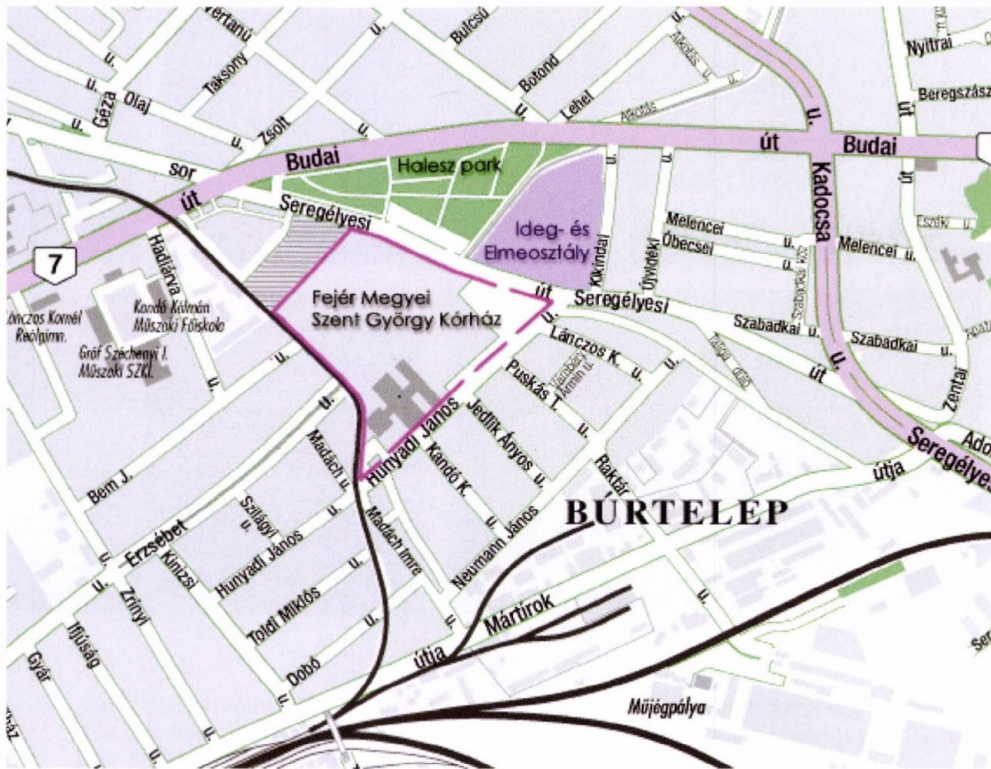
A '70-es évek végétől kezdődött a kórház bővítésének harmadik nagyobb hulláma: a második elmeosztállyal, valamint a szülészeti és újszülött tömbbel gyarapodott az intézmény. A '80-as években a folyamatos bővítések során hőközpont, transzformátorház, konyhaépület, garázsok, műhelyek, irodák, ortopédiai osztály, és egy négyszintes, 200 ágygal működő belgyógyászati pavilon is helyet kapott az akkor már egyre szűkösebb telkeken.

Az 1990-es években kezdődött el az „új kórház” tervezése, az addigiakhoz képest merőben más szemlélettel. A helyhiány nem tette lehetővé a pavilonos rendszer kiépítésének folytatását, így megkezdődött a több osztályt magába foglaló korszerű diagnosztikai- és hotel-tömb, valamint ezekhez kapcsolódva a rendelőintézet kialakítása, továbbá a régi épületeket egymásra felfűző közlekedési folyosó, a „Híd” építése (2-3. kép). A '90-es években megkezdett tömbösítés újabb üteme várható a már említett Regionális és Társadalmi Infrastruktúra Operatív Programok keretében (7. kép).

A Fejér Megyei Szent György Kórház kertje – a régi tömbök környezetében halmozottan – elhanyagoltságot tükröző képe ellenére a célközönség, azaz a gyógyulni vágyók, hozzátartozók és a kórház dolgozói számára változatla-

² Fejér Megyei Önkormányzat Szent György Kórházának fejlesztése, rekonstrukciója – elvi engedélyezési terv (készítette: Pannon Project Kft., 2008. március 20.) alapján

³ Kégl György: (1822. március 22. – Velece, 1908. január 8.) magyar gazdálkodó, földbirtokos, országgyűlési képviselő.

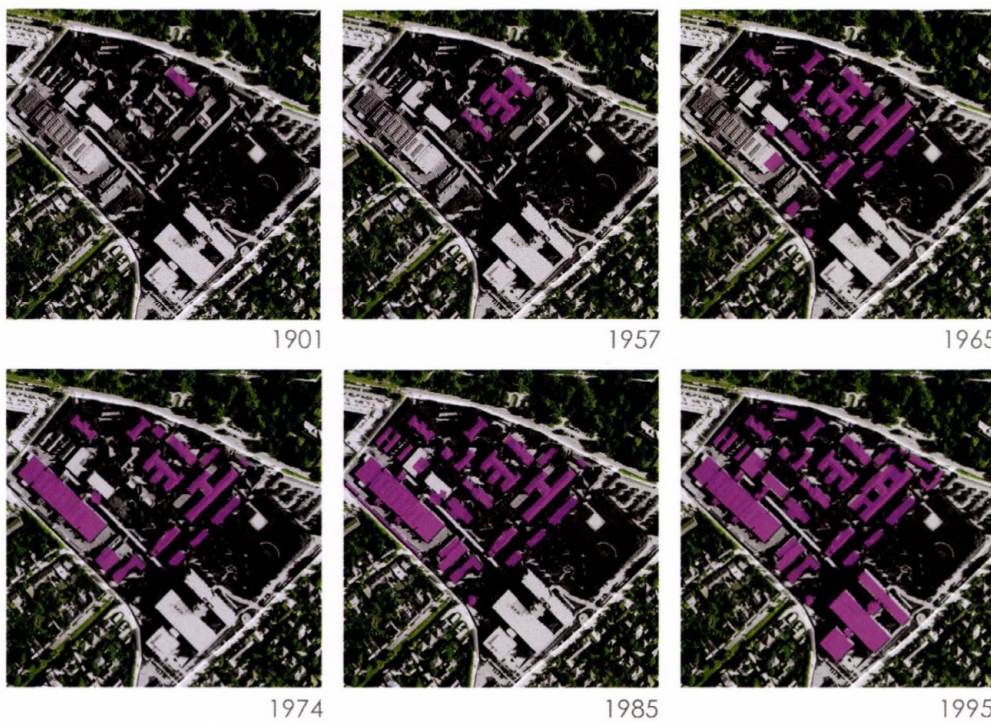

1. kép/pict.:

A Fejér Megyei Szent György Kórház elhelyezkedése a város szerkezetében / The location of the Szent György Hospital in the structure of the city

2. kép/pict.:

A beépítés változása a kezdetektől a jelenlegi állapotig / The change of the building density from the beginnings until the present state

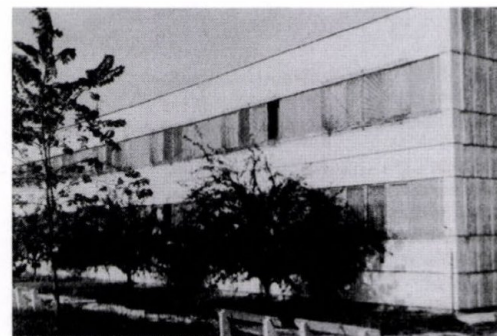
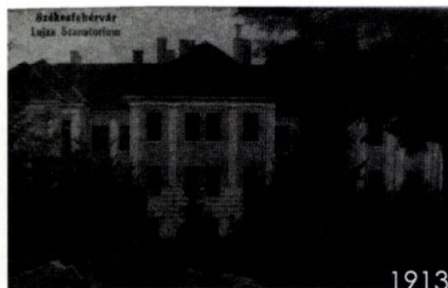
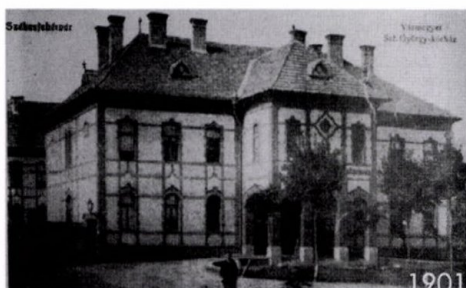

sire government. In 1913 the number of people suffering in tuberculosis or syphilis rapidly increased therefore, a new wing was necessary. The Louise Sanatorium was established.

Because of the First and Second World War there were some additional enlargements because the number of the wounded was really high. A Child and Maternity centre and a Newborn brick were built. In the 80's there were continuous developments. Thanks to this a caloric centre, converter house, kitchen, garages, workshops, offices, the

Orthopedic Department and a medical division with four floors and 200 beds were established. The territory of the hospital was getting smaller and smaller.

In the 1990's the plans for the new hospital have started. The contemplation was completely different from the previous ones. The space was not enough to build out a proper pavilion system; therefore, the idea was to develop a modern Diagnostic - Hotel block arrangement that could include several departments. In connection with this, an outpatient clinic was

nul a felüdülést biztosítja, hiszen előregedett zöld tereit jó idő esetén nap mint nap rengetegen látogatják.

A tervezési koncepciót megelőzően az irodalmi, tervi és jogszabályi áttekintést helyszíni vizsgálatokkal egészítettem ki. A terület egészére részletes növényfelmérést készítettem; az épületállomány vizsgálata során főként a tervezett állapotról koncentráltam, valamint a beépítés sűrűsége miatt benapozottsági vizsgálatot alapoztam meg az optimális növényalkalmazást. A jövőben lezajló átépítések, bontások a közlekedési hálózat újragondolását is szükségessé tették, mely során alapvető követelményt jelentett, hogy az egyes épületekhez, illetve azok között a sürgősségi forgalom akadálymentesen, a lehető legrövidebb útvonal biztosításával történjen. Helyszíni vizsgálataim csak megerősítették bennem azt a benyomást, hogy ez a terület a különböző kerti funkciók elhelyezésére és a változatos kert- és szabadtérépítészeti formálásra rengeteg lehetőséget rejt magában – főként a beruházások következményeként felszabaduló nagyobb, összefüggő területeken (5. kép).

A SZABADTÉRI REHABILITÁCIÓ LEHETŐSÉGEI

A természeti környezetnek az egészség megőrzésében játszott szerepe ősidők óta ismert. A kertek gyógyító hatását már az ókori ázsiai, görög és római kultúrák is értékelték, azonban a természeti

környezet egészségre gyakorolt hatását csak az utóbbi két évtizedben kezdték el módszeresen kutatni.

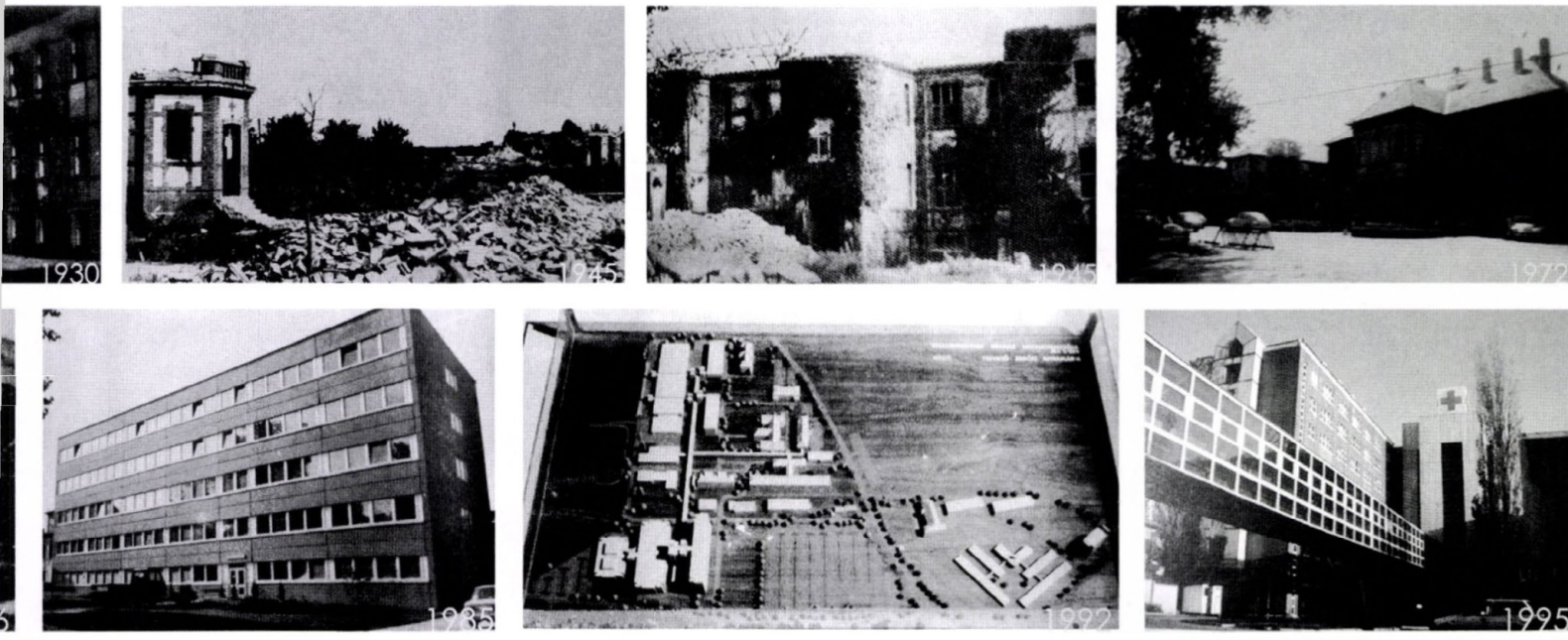
Az 1980-as évek közepe óta az orvostudományban kialakult integrált megközelítés segítette abban, hogy feléledt a kertek gyógyító erejébe vetett hit. E téren Roger Ulrich⁴ operált betegekkel 1984-ben végzett vizsgálatait a legjobban dokumentálták. Tanulmánya azt bizonyítja, hogy a kórházi ápolási idő hossza összefügg a fájdalomérzettel, valamint azzal, hogy a fekvő beteg az ablakon keresztül természetet lát-e. Azok a páciensek, akiknek az ablaka kertre, természetközeli tájra nézett, hamarabb gyógyultak, és kisebb volt a fájdalomérzetük.

A gyógyító kert és a terápiás kert fogalmát azonban gyakran összekeverjük. A gyógyító kert kifejezés egy olyan kertet jelöl, amelyet gyógyításra szántak, figyelemmel a lelki, érzelmi és fizikai egészségre egyaránt. Ezzel szemben a terápiás kert sokkal sajátosabb, egy-egy betegséggel, illetve annak gyógyításával foglalkozik. Tervezése során meghatározott problémákra fókuszálhatunk: ízületi bántalmakban szenvedők, mozgásszervi sérültek rehabilitációja során, látássérültek számára a terápiás eljárások kiegészítéseként alkalmazhatjuk.

Irodalmi kutatásaim során bukkantam Dr. Egyed Béla *Mozgásszervi sérültek rehabilitációja* című könyvére, melyben többek között a kinetoterápia⁵, azaz a mozgással való gyógyítás fontosságára hívja fel a figyelmet.

⁴ Roger Ulrich: a Texas A&M Egyetem építészeti professzora. 1984-ben törött lába miatt kórházba kényszerült, megírta a „Biofilia, biofóbia és a természetes környezet” című tanulmányát, amely azóta klasszikussá vált a gyógyító környezetek témakörében.

⁵ Kinetoterápia: kinesis = mozgás, terapis = gyógyítás; tehát gyógyítás mozgás által. A kinetoterápiával való gyógyítás hosszú időt igényel, azonban képessé teszi a személyt betegség által érintett testrészeit újraszervezni, hogy azt is tudja használni az egészséges részek mellett. A szírendellenességek esetén a kinetoterápia speciális technikák segítségével lép közbe, a tűrőképességet növelik, valamint a szív teherbíró képességét, és úgyszintén a légzőrendszer, valamint traumatikus ortopédiai bántalmak elváltozásai esetében is nagy eredmények érhetők el.

established. Moreover, the "Bridge" was built in order to connect the old blocks. The process in what a block includes more departments have started in the 90's but a new wave is expected with the "Regional and Social Infrastructure Operational Program" competition (picture 7).

The garden of Szent György Hospital, especially around the old blocks, is quite neglected. Despite this fact the ill people and their relatives who use the park still find it a relaxing and refreshing park since the old green parts are visited day by day by many.

I surveyed the suitable literature, planning and law summaries; moreover, I investigated also on the spot. I made a detailed assessment about the plants in the whole area and I tried to concentrate on the planned arrangements of the buildings when I examined the blocks. Furthermore, regarding the building density I took some surveys on how the sun gets to the garden and I used the result for choosing the proper plant-application. The further coming reconstructions and demolitions made it necessary to think over the transport network as well. It was an essential requirement that the new paths should provide proper, easy, fast and clear connection between the blocks. My own investigations confirmed the impression that this area offers a wide range of possibilities in garden and open-air architecture. The main reason for this is that a big and contiguous area will be released after the future investments (picture 5).

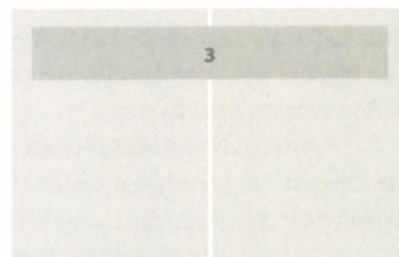
THE POSSIBILITIES OF OPEN-AIR REHABILITATION

The role of the natural environment in the maintenance of health is known since olden times. The healing effects of the gardens were used in the ancient Asian, Greek and Roman cultures. However, the part of the natural environment in health condition was researched only in the last two decades.

In the middle of the 1980's the medical science has started to focus on integrated approaches, therefore, the belief in the curing power of gardens strengthened. Roger Ulrich's⁴ examinations on operated patients in 1984 are well documented. His study proves that there is a connection between the strength of the pain and the period that should be spent in hospital, moreover, it is also important that the operated person's window opens to the nature or not. Those who had their view to garden or any sort of nature got better faster and did not feel that much pain.

The healing garden and the garden used for therapy are not the same. The healing garden is a place where the aim is to retrieve the mental, emotional and physical health. In opposition to that, the garden, which is planned for therapy has a very specific task. It meant to cure one particular illness; therefore, projecting it has to focus on definite problems. For instance, people with articular diseases, patients who have problems with their organs of

⁴ Roger Ulrich: Architecture professor at A&M University, Texas. In 1984 because of his broken leg he had to stay in hospital and he wrote an essay, "Biophilia, Biophobia and Natural Landscapes". It is a classic for nowadays in the curing environment topic.

3. kép/pict.:

Archív képek a kórházzról / Archive pictures of the hospital

KÖZLEKEDÉSI TERÜLETEK ÉS DÍSZTÉR

TERÁPIÁS KERTRÉSZ

PARKOLÓ

FOGADÓTÉR

DÍSZKERT

PARKOLÓ

GAZDASÁGI TERÜLETEK

KÁVÉZÓTERASZ

RENDELŐINTÉZET FOGADÓTERE

SÉTA- ÉS PIHENŐKERT

JELMAGYARÁZAT

- tervezési terület határa
- épületalomány
- öntött aszfalt útburkolat
- gyalogos járda
- beton lépcső burkolat
- termesztő burkolat
- fa pálya burkolat
- szőrt burkolat
- öntött gumit burkolat
- berendezési tárgyak, bútorok
- díszmedence
- megező lombos fa
- megező örökzöld
- tervezett lombos fa
- tervezett örökzöld
- cserejecsoport
- nyílt sövény
- falajlakaró
- egyműri-, évelőágy
- gyep

„Kulcsfontosságú feltétele a rehabilitációnak a közlekedőképesség. [...] a valódi utcai közlekedést, a járművek igénybevételét párhuzamosan tanítjuk a szakmai felkészítés szakaszával. A mankókkal való lépcsőn járás, sőt részvétel a közúti forgalomban ugyancsak a rehabilitáció első fázisának tennivalói közé tartozik.

[...] a járás automatizálását végezzük terepen. Létesítsenek a rehabilitációs osztályok e célból egy ún. „terep”-et, amely különböző művi nehézségeket támaszt a járóval szemben: domborzati különbségek, lépcsők, közúti járművek peronjai stb. Viszonylag kevés munkával és költséggel minden kórház udvarán el lehet illyet készíttetni.”⁶

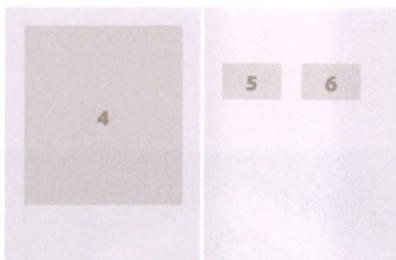
A terápiai kertek terezési elveivel részletesen foglalkozik Kristin Faurest Ph.D *Healing landscapes - Gardens as*

spaces for spiritual, psychological and physical healing (Gyógyító kertek és tájak - Helyek, amelyek testünket, lelkünket gyógyítják, és feltöltötenek energiával) című előadásának anyaga, melyet a Levegő Munkacsoport honlapján egy bejegyzéshez csatolva olvashatunk.⁷ A bejegyzést a betegek világnapjának (február 11.) tiszteletére 2008-ban tették közzé. A tanulmányban megfogalmazott alapelvek követésével próbáltam a Fejér Megyei Szent György Kórház kertjének tervezése során a szabadtéri rehabilitáció lehetőségét megteremteni.

Néhány tervezési „irányelv” - a teljesség igénye nélkül -: törekedni kell a terek változatosságára, a növényzet túlsúlyára a művi elemekkel szemben; bátorítsa a helyi testmozgásra; keltsen biztonságérzetet és csökkentsen a kör-

⁶ Dr. Egyed Béla: *Mozgásszervi sérültek rehabilitációja* (Budapest, 1983)

⁷ Kristin Faurest Ph.D: *Healing landscapes - Gardens as spaces for spiritual, psychological and physical healing* (előadás anyaga) - www.levego.hu/zoldlevel

4. kép/pict.:

Konceptióterv/
Conceptual plan

5. kép/pict.:

A tervezést megelőzően végzett és kiértékelt vizsgálatok / Analyses before the conception

6. kép/pict.:

A tervezési koncepcióban megfogalmazott funkciók elhelyezése / The location of the functions drawn in the planning concept

locomotion or have limited eyesight are treated in therapy gardens.

In my literary investigations I found a book by Dr. Béla Egyed: The rehabilitation of patients with organ of locomotion problems. He is discussing among others that curing with movement, kinetotherapy⁵, is very effective.

“The ability of movement is a crucial importance in the rehabilitation. The real public transportation and the usage of the vehicles in traffic are thought parallel with the special training. Already in the first half of the rehabilitation, it is explained how to be part of the public traffic and how to use the crutches on stairs.

(...) the way of walking can be automatized on ground. The rehabilitation departments should provide an area where the patients can learn walking again and they can try out themselves in different levels. For instance, dissimilar features of the terrain, stairs, platform of vehicles, etc. It can be accomplished in every hospital garden with a little bit of work and not too much money.”⁶

Kristin Faurest PhD's lecture material is discussing the method of designing principles in the case of therapeutic gardens: Healing landscapes - Gardens as spaces for spiritual, psychological and physical healing.⁷ The homepage published the material on the 11th of February, on the world-day of the Sick. I tried to follow her principals in open-air

rehabilitation when planned the garden of the Szent György Hospital.

Some from the principals: the areas should be varied; the vegetation must be in majority and not the artificial elements, the environment should encourage the physical exercise and also show a safe atmosphere. Therefore, the main task of the garden is to improve the patient's reflex process of the nervous system, dissolve the patient's extrovert behavior and besides the therapeutic healing process it is also important to make a diversion in the patient's attention.

PLANNING CONCEPTION

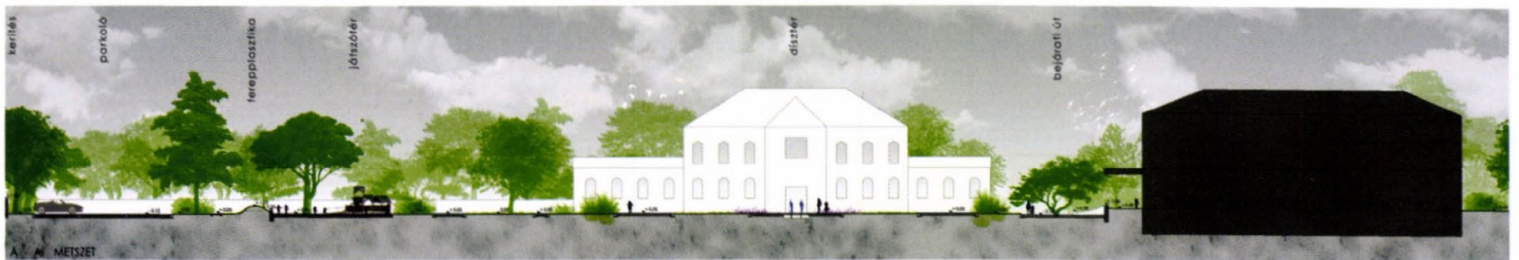
The claims of the patients are the most important if a hospital garden is planned. Ill people are more sensitive to the changes of the environment than the healthy ones. Therefore, it is possible that an improperly formed, unknown space makes them feel lonely and lost. When I have created the conception it was very significant that the garden should not be an artistic installation but a useable place for sick people.

I tried to utilize the size of the area and its varied space-structure. The problems, revealed during the investigations were solved. The garden-usage possibilities and the surrounding buildings provided opportunities were in the focus of my planning. Main principles was to create the possibility of social relaxation and

5 Kinetotherapy: A complex of prophylactic, treatment and recovery methods, using movement for therapeutic aim. Kinesis: movement, therapies: healing - healing with movement. With this method the process of healing is longer but it helps the ill parts to work as good as originally. It is used in a special way in case of irregularity in the functioning of the heart.

6 Dr. Béla Egyed: The rehabilitation of patients with organ of locomotion problems.

7 Kristin Faurest PhD: Healing landscapes - Gardens as spaces for spiritual, psychological and physical healing (lecture material) - www.levego.hu/zoldlevel

nyezet zavaró hatásait. A kert alapvető feladata tehát a betegek idegrendszeri reflexfolyamatainak javítása, zártságérzetük feloldása, figyelmük elterelése mellett a terápiás módszerek és a szabadtéri rehabilitáció lehetőségeinek megteremtése.

TERVEZÉSI KONCEPCIÓ

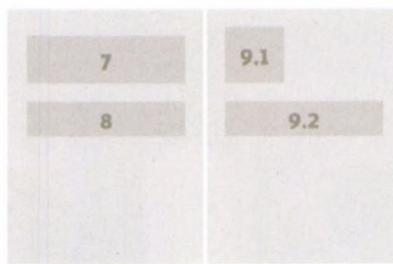
Kórházkert tervezésekor legnagyobb hangsúlyt a betegek igényeinek kielégítésére kell fektetni. A beteg ember érzékenyebben reagál környezete változásaira, mint az egészséges, így néha a nem megfelelő eszközökkel megformált, idegen térben magányosnak és elveszettnek érzi magát. A koncepció megalkotása során fontosnak tartottam, hogy a kert művészi installáció helyett a használók, azaz főként a beteg emberek igényét elégítse ki és megmaradjon számukra befogadható léptékben.

A terület nagyságát, változatos térstruktúráját kihasználva igyekeztem a tervezést megelőző vizsgálatok eredményei alapján, a feltárt konfliktusok feloldásával az egyes kerthasználati igényeknek és a környező épületfunkcióknak megfelelő teret biztosítani. A tervezésnél alapvető elvárásnak

a társas pihenésre és az egyéni elvonulásra szolgáló kertrészek elkülönítését, a zavaró területek lehatárolását, valamint az épületek funkciójához illeszkedő kertrészek összekapcsolását szerettem volna megoldani (4. kép).

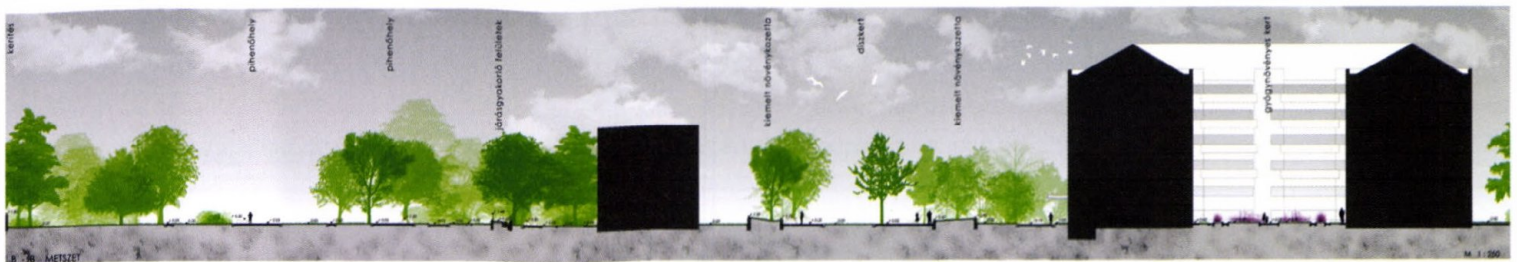
A koncepcióterv elkészítése során a kórház területét a szükséges beavatkozás mértékétől függően osztottam fel. A Híd vonalának túloldalán húzódó gazdasági területek, valamint a szakambulanciáknak és a sürgősségi osztálynak otthont adó épületeket kis részben érintik csak a fejlesztések – a tömbök egy részének felújítása várható csak –, valamint a meglévő növényállomány és zöldfelületek is jó állapotúnak mondhatók, így azok komoly átalakítását nem, csak pótlásukat, a meglévők kiegészítését irányoztam elő (11–13. kép). Ezzel ellentétben a szűken értelmezett kórházi területen a jövőben lezajló komoly fejlesztések, átépítések hatására a már amúgy is előregedett zöldfelületek teljes felújítására, átalakítására van szükség.

A főbb beavatkozási terület, tehát a kórház központi térrendszere a tervezési elvek szerint szintén két, nagyobb csoportra bontható. A hotel épület és az elmeosztály épülete mind egy-egy nagyobb, megbontatlan parkra néz; ezek kialakítása során oldottabb formák használ-

7. kép/pict.:
A tervezett beruházás első ütemében megvalósuló Új Hotel és a Diagnosztikai tömb / The New Hotel and the Diagnostic blocks coming true in the first beat of an investment

8-9. kép/pict.:
A központi terület metszetei / Sections of the central area

individual retire by creating separate parts in the garden but at the same time keep the connection among the blocks.

The concept plan considered the degree of the developments in the different parts of the hospital. The agricultural area on the other side of the "Bridge" and the specific ambulatory clinics, urgency departments are not really included in the development plan because only a small part of the buildings will be renovated. Besides, the present stock of plans and green surfaces are in a good condition, therefore, they do not need any significant rearrangement. I could only suggest some replacement or completion in the green area. In opposite of this, the smaller hospital area where the great developments will take place are already in a bad condition. The green surfaces are old and the building reconstruction will destroy them, thus, an entire replacement is advisable.

The biggest intervention area is the hospital central square-system that can be divided into two parts. In front of the buildings of the Hotel and the Nerve and Psychiatric Ward there are two main parks. These areas were designed to support the individual relaxation with the help of fine shapes. There are paths for longer walks and wild green

areas are alternating with glades. It is a suitable environment for a pleasant and peaceful walking area such as in most sanatoriums.

The crowded pavilions and new-built blocks perpendicular to the line of the "Bridge" have a lot more urbanized atmosphere. It can be used for creating the social areas where little gardens can be created with various functions. In the middle of this part the main road has a little bit of public places and parks atmosphere from the towns and cities, therefore, paved surfaces appear and the built parts.

From a functional perspective, the hospital garden is divided in eight separate parts: the welcome-area, ornamental area, therapeutic garden, walking and relaxing area, place for transport, parking space, the welcome-area of the surgery and economical area (picture 6). Sometimes these parts are completely separated but other times you can see through and the areas are connected. All single gardens have their own special function, own shape but the harmony is guaranteed by the repeated formal elements and furnishings.

The coverings, facings, built elements and furnishings have moderate color and forms because the buildings itself are

already very characteristic with their brick fronting. The garden is mainly built up by plants; therefore, the built elements are only amplifications, sort of giving a frame to the garden.

Two neighboring areas were elaborated those are but very different in their destination and forms. They are the therapeutic garden for patients from psychiatry and kinetotherapy and the social place of the institution, called ornamental garden. This last one is a classical landscape architecture situation, similar to the public places of the town (picture 10).

The ornamental garden is in symbiosis with the welcome-area concerning its formal atmosphere. There are covered walking areas supporting social pastime and at the same level with the roads plant-panels ensure about the green surface. Its original ground-plan shows up well from the windows of the six levels high New Hotel and the four levels high Psychiatric Hotel which are surrounding the park. The ornamental garden is connected to nearly all the other parts of the garden thanks to its central function.

The two, discussed covered areas are dissimilar in their width and function. In the area where the social activation

latával az egyéni kikapcsolódásnak, szemlélődésnek szerettem volna teret adni. A hosszabb sétára alkalmas ösvények, a dús növényzet és a tisztások váltakozásának segítségével a szanatóriumok kertjéhez hasonlóan, tágas, tájképi karakterű séta- és pihenőkertet lehet itt kialakítani.

A Híd vonalára merőleges központi sávban sűrűsödő pavilonok és új építésű tömbök egy jóval urbanusabb hangulatot idéznek, melyet kihasználva a társas pihenésre alkalmas, változatos funkciókkal, kialakítással rendelkező kisebb kertek együttesét teremthetjük meg. Ennek a térrésznek a középtengelyében futó fő megközelítési útvonal mentén szinte beszűrődik a városi közterek, parkok hangulata, megjelennek nagyobb arányban az egybefüggő burkolt felületek és épített elemek (8-9. kép).

A kórház kertjét funkcionális szempontból tehát - hol teljes lehatárolással, hol átlátások, térkapcsolatok meghagyásával - összesen nyolc, egymástól elkülönített részre osztottam fel: fogadótérre, díszkertre, terápiás kertrészre, séta- és pihenőkertre, közlekedési területekre, a parkoló területére, a rendelőintézet fogadótérre, valamint gazdasági területekre (6. kép). Az egyes területek egyedi funkcióval, kialakítással rendelkeznek, köztük összhangot az ismétlődő formai elemek, berendezési tárgyak teremtenek.

A tervben alkalmazott burkolatok, épített elemek és berendezési tárgyak a téglahomlokzatukkal amúgy is karakteres épületállomány mellett visszafogottabb

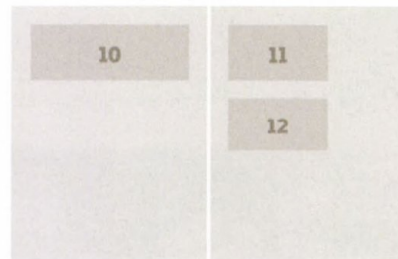
színekben, formákban jelennek meg.

A kert fő építőelemének a növényeket tekintettem; az épített elemek kiegészítésként, keretként szolgálnak a közérzetjavító hatással is rendelkező zöld környezet mellett.

Részletes kidolgozásra két szomszédos, azonban rendeltetésében és formai világában teljes mértékben különböző terület került: az irodalmi kutatások alapján tervezett terápiás kertrész pszichiátriai és mozgásszervi betegek segítésére, valamint az intézmény közösségi tere, a „díszkert”, mely egy sokkal inkább szokványosabb kertépítészeti szituáció, a városi közterek kialakítását idézi (10. kép).

A díszkert - formai világát tekintve a fogadótérrel összhangban - burkolt sétáló- és pihenőfelületek, valamint a burkolat szintjében létesült és növénykazzettával kiemelt zöldfelületek váltakozásával kialakított, társas időtöltésre alkalmas tér. Alaprajzi játéka a két oldalról közrefogó 6 szintesre tervezett Új Hotel és a 4 szintes Pszichiátriai hotel kórterméiből is jól érvényesül. A díszkert központi funkciójából adódóan közvetlen összeköttetésben áll szinte az összes kerti térrésszel, valamint szoros látványkapcsolat fűzi a fogadótérhez.

A két, itt megjelenő burkolatsáv szélességében és funkciójában is különbözik egymástól. A főútvonal tengelyét folytatva kiszélesedő, attól forgalmaterelő oszlopokkal lezárt részén változva jelennek meg burkolt-, víz- és zöldfelületek, raszterben ültetett lombos fák, mely elemek díszértéke szolgál attrak-

10. kép/pict.:

A terápiás kert és a díszkert kertépítészeti terve / The garden architecture plan of the therapeutic and the ornamental garden

11. kép/pict.: A Hotel épület portájának előtere / The forefront of the Hotel's reception

12. kép/pict.:

Az új Konyhaépület kiegészítéseként létrejött kávézóterasz és örökzöld kert / The cafe terrace and the evergreen garden came into existence as the supplement of the new Kitchen building

area is, the arbor of the main road is continued in the garden, but it is separated from it. There is a diversity of covered places, water and green surfaces and trees in leaf in order to decorate the area. The garden on the Psychiatry Hotel side includes chess tables, folding chairs and backed chairs that are situated in a more open area (picture 14).

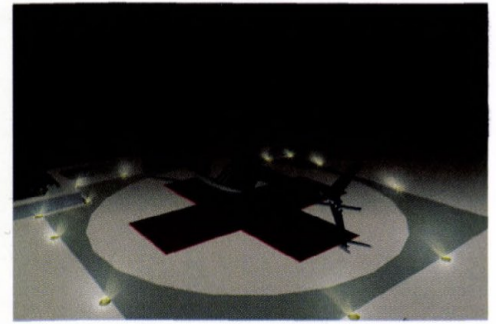
In the northeast direction from the ornamental garden, there is the plan for a New Hotel block building that is in the first development period. The elaboration of the building gives opportunity for creating an inside garden. The northwest part that is surrounded by the wings is in opposition of the round circle, glazed winter garden. It has a very good amount of sunshine in the afternoon hours especially in summer

time. Because of the natural lightening it is suitable for placing flower-beds with spices and medicinal herbs. I followed the example of the medicinal herb gardens of monasteries from the Middle Ages in my ground-plans. One of the most well-known example of the architecture and gardening of the monasteries is the depiction from the library of the Swiss Saint Gallen from the 900's. The buildings with different functions were clustered around each garden or cortile. The Herbarium is similar to this in the Szent György Hospital. It is located next to the doctors' apartments and it is divided into 16 parcels⁸ (picture 15).

On the opposite side of the Psychiatry Hotel the therapeutic garden was developed, right next to the building. According to the previous investigations

⁸ Raymund Rapaics: *Hungarian gardens (Budapest, 1993)* With the help of the book

⁹ The Elizabeth & Nona Evans Restorative Garden in Cleveland Botanical Garden (Cleveland, Ohio): *The therapeutic garden lies on a 1200m² big area. The board of directories, employees and the supporters wanted to create a botanic garden that is beautiful, natural, lush, and green, offers possibilities, choices, experience and charms all the visitors.*

	<i>lilium</i>	<i>rosas</i>		<i>fajriolo</i>
<i>fenagrac- ca</i>	<i>pulegium</i>	<i>gladiolo</i>	<i>ruta</i>	<i>salvia</i>
	<i>Herbularius</i>			
<i>costo</i>	<i>feniculum</i>	<i>lubjico</i>	<i>cuminio</i>	<i>simbrid</i>
	<i>tosmarino</i>	<i>menta</i>		<i>fataregia</i>

cióval a társas pihenésre vágyók számára. Az Elmehotel felőli, helyenként kiteresedő sávban szakaszosan jelennek meg sakkasztalok, nyugágyak és támlás padok (14. kép).

A díszkertet északkeleti irányban határoló, a kórházfejlesztés első ütemében megépítésre kerülő Új Hotel tömb átriumos kialakítású épülete lehetővé teszi belső kert létesítését. A szárnyak által körülhatárolt tér északnyugati, a félkörívben kinyúló üvegezett télikerttel ellentétes oldala a benapozottsági vizsgálat eredményei szerint – a nyári időszakban, főként a déli-délutáni órákban – elegendő természetes megvilágítást kap, így fűszer- és gyógynövényes ágyások kialakítására is alkalmas. Alaprajzi formaként a középkori kolostorokra jellemző gyógynövényes kert vonalait követtem. A kolostorépítészetnek és a kolostorkerteknek egyik legismertebb mintája a Kr. u. 900 körüli, a svájci Szent Gallen monostorának könyvtárából fennmaradt ábrázolás. A különböző funkciójú épületek külön-külön egy-egy kert, vagy belső udvar köré csoportosulnak; ilyen belső kert a Herbarium, azaz a kórház és orvoslakás melletti, 16 mezőre osztott gyógynövényes kert is (15. kép).⁸

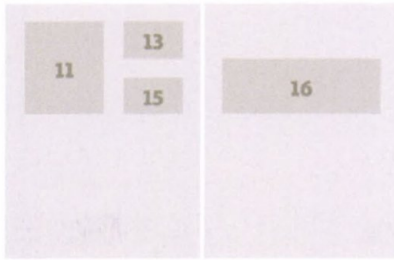
Az Elmehotel díszkerttel átellenes oldalán, közvetlen az épület mellett ala-

kítottam ki a tervezést megelőző vizsgálatok eredményei alapján az elsődleges terápiás funkcióval rendelkező mozgásrehabilitációs felületeket. A térrészen különböző burkolatok segítik a járásgyakorlást: dilatációval ellátott, öntöttbeton szigetből ágaznak el a travertin terméskő lapokkal burkolt sétautak, melyeken stokkolt felületkezeléssel kiválóan segítik a helyes lépéstávolság megtartását. A sétautakra öntött aszfalt terítéssel szabadtéri tornatér, beton térkövel burkolt pihenőhely, valamint a különböző felületeken történő közlekedés elsajátítására járásgyakorló rész került felfűzésre. Utóbbi a városi közlekedés mintájára villamossal, kiemelt megállóval, valamint különböző lejtésű rámpák és változó fellépőmagasságú lépcsők sorával egészítettem ki. A szabadtéri tornapálya mellett további edzésre alkalmas sporteszközöket helyeztem el (16. kép).

A kialakított térrészeket és gyakorló felületeket keskeny, szórt burkolatú sétaút köti össze egymással. Az ösvény mentén, annak hullámzó vonalát követve támla nélküli padok sávjai jelennek meg, melyek között a vakok és a gyengénlátók segítése érdekében egyoldali korlát fut végig. A korlát ötletét a Clevelandi Botanikus Kert terápiás kertrészéből⁹ merít-

8 Rapaics Raymund: *Magyar kertek* (Budapest, 1993) című könyve alapján

9 The Elizabeth & Nona Evans Restorative Garden in Cleveland Botanical Garden (Cleveland, Ohio): A terápiás tájkert mintegy 1200 m²-en terül el. A botanikus kert igazgatótanácsa, alkalmazottai és a támogatók olyan kertteret szerettek volna létrehozni, amely „szép, természetes, buja, zöld; kialakítása egy sor lehetőséget, választást, tapasztalást nyújt, amely minden látogatót megfog és gazdagít.” A kert három egyedülálló elem sorozatából áll – mindegyik eltérő jellemzőkkel és eltérő aktivitáshoz: nyugodt szemlélődés; egyéni felfedezés és nagy csoportok tanítása; kertészet-terápia.

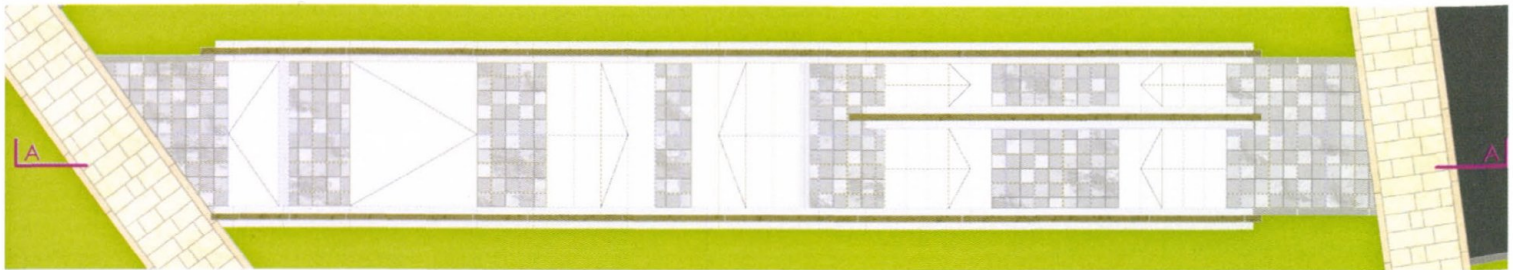

13. kép/pict.:
A Hotel és a
Diagnosztika
tömbök közötti
közlekedőépület,
tetején az áthelyezett
helikopterleszállóval /
The stairway-building
between the Hotel and

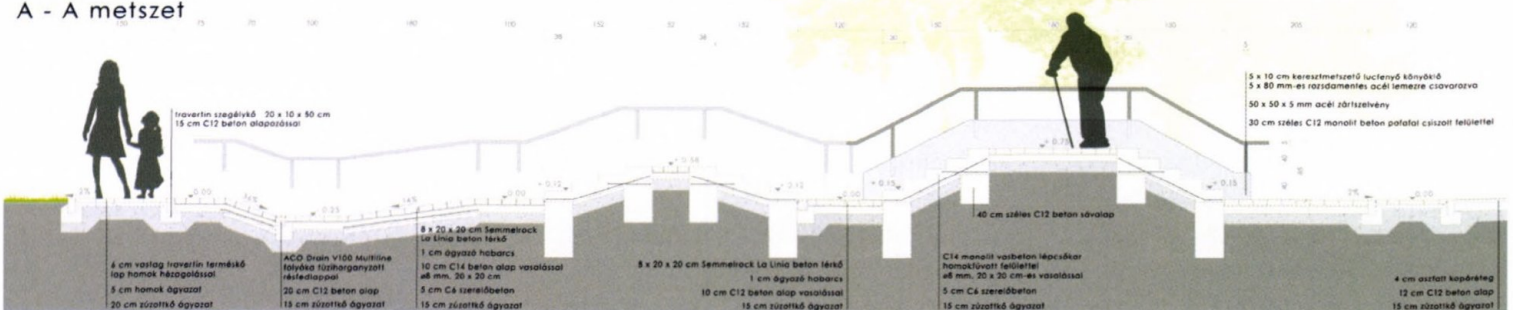
the Diagnostic blocks,
on his roof with the
new helicopter-landing
place
14. kép/pict.:
A díszkert
látványterve / View of
the ornamental garden

15. kép/pict.:
Középkori kolostor
gyógynövényes kertje
Szent Gallen
kolostorának alaprajza
szerint / Medicinal
herb garden of
monastery from the
Middle Ages based on

the ground-plan of
Saint Gallen's monastery
16. kép/pict.:
A járásgyakorló
rámpa- és lépcsősor
részletterve / Special
slopes and stairs for
practicing the way of
walking

A - A metszet

the area is suitable for movement rehabilitation. The different covers help the practice in walking and moving: dilatation provided, poured concrete roads covered with ashlar slabs and with a good surface maintenance. The different elements help in keeping the right walk rhythm. The poured asphalt on the paths created an open-air sport place, and a covered rest-area, moreover, special areas for practicing the way of walking. The walking area shows similarities with the real town pavements since there are tram-trails, stopping-places, various slopes and different stairs in order to simulate real circumstances. Next to the sport place some other sport equipments were placed (picture 16).

The specially developed parts and the practicing areas are connected with paths with sprinkled covering. Trying to follow the line of the trails, next to them there are chairs without back. Among these there is a unilateral bar running in order to help the individuals with blindness or low vision. The idea of the bar is from the Botanic Garden of Cleveland.⁹ Here the therapeutic garden has a special bar where masterpieces from blind poets can be read in Braille writing. Therefore, it is

easy to walk along the line and during the walk also read.

In front of the Psychiatry Centrum the resting places are located next to the walking paths. The planning offers possibility relaxation for individuals or little groups. This part of the garden is framed by groups of shrubs and I suggest green plant-covering and perennial beddings in order to make the area clean, easy to look through when the patients are out.

The walking area is functionally connected to the movement rehabilitation garden and the psychiatric park. The area is sort of an open space and covered with a sprinkled path network that takes part in the learning of the right way of walking. For relaxation, there are peaceful benches built in the supporting wall. With supervision even the patients of the mental ward can use it since the meandering paths have a calmative influence. The paths are crossing each other often and this makes the patients improve their decision making skills and gives release from stress. Additionally, the north part of the garden an integrated playground offers joyful time for children who are with special needs.

SUMMARY

The respected past of the institution and the present-day developments may cause a significant increase in the number of patients. Therefore, it is necessary to take care of a wider substance of medical treatment; the environment should not be neglected. During my planning I tried to keep always in the focus the claim of the patients', relatives', visitors', employees and doctors since they use the garden on a daily routine.

In my diploma project I tended to present an extensive suggestion on the hospital garden developments. The whole institution was included; the function of the building stock determined the garden usage possibilities. Moreover, I had to meet with the regulations of the concerning law and the planning principles were also important. Furthermore, modern materials had to be used that fits into the atmosphere of the hospital. The concept plan considering functional and aesthetic aspects and meant to solve any problems resulted in unfavorable circumstances. The environment is created to serve physical and mental recovery as well. ©

tettem, ahol a könyöklő külső felületén Braille írással vak és gyengénlátó költők versei szerepelnek, így azt a korlát mellett sétálva kényelmesen elolvashatják.

A Pszichiátriai centrum előterében oldott vonalvezetésű sétaúthálózatra fűztem fel kisebb kiteresedésekkel a változatosan bútorozott pihenőfelületeket. A kialakítás lehetővé teszi a pszichiátriai betegek egyéni és kisebb csoportokban történő kikapcsolódását. A kertrész egészét cserjesávokkal kereteztem, míg a területen csak alacsony cserjecsoportokat, talajtakaró- és évelőágyakat javasoltam annak érdekében, hogy a terület megfelelően belátható legyen a betegek kint tartózkodása idején.

A mozgásrehabilitációs kerthez és a pszichiátria parkjához egyaránt szervesen kapcsolódik az igazgatási épületek szomszédságában kialakított séta-kert. A területet szabad vonalvezetésű, szórt burkolatú ösvények hálózák be, melyek a járásgyakorlás fontos helyszínévé válhatnak. Pihenés céljára a tavaszi színfoltot adó, hagymásokkal beültetett terephullámok oldalában ülőtámfalak szolgálnak. Felügyelettel az elmeosztály gondozottjai is használhatják a kertrészt, mivel a kacsaringós úthálózat nyugtató hatással bír, az egymást gyakran keresztező ösvények pedig a döntéshozatal képességének elsajátításában, valamint a stressz feloldásában játszanak szerepet. A kert északi részén integrált játszótér biztosít a mozgásukban korlátozott gyermekek számára ép társaikkal közös kikapcsolódási lehetőséget.

ÖSSZEGZÉS

Az intézmény múltja, jelenlegi és a fejlesztések kapcsán várható megnövekedett forgalma megköveteli a gyógyítás tágabb közegének, környezetének rendbetételét. A tervezés során alapvető célom volt a kórház kertjét használok, vagyis elsősorban a betegek, a látogatóik, valamint a dolgozók, az orvosok kerthasználati igényeinek kielégítése.

Diplomatervemben megpróbáltam átfogó, az intézményre kiterjedő, a tervezett épületállomány funkcióiból levezethető kerthasználati igényeknek, valamint a kórházkertekre vonatkozó szabályozásoknak, tervezési irányelveknek megfelelő, korszerű anyagok használatával, a kórház környezetébe illő formavilággal javaslatot tenni. A koncepcióterv elkészítése során a funkcionális és esztétikai szempontokat szem előtt tartva igyekeztem a kedvezőtlen adottságok által támasztott konfliktusok feloldásával egy olyan környezetet teremteni, amely a fizikai és lelki gyógyulást egyaránt szolgálja. ●

Irodalomjegyzék/Literature

Fejér Megyei Önkormányzat Szent György Kórházának fejlesztése, rekonstrukciója – Elvi Engedélyezési Terv (Pannon Project Kft., 2008. március 20.)

Dr. Hornyánszky Károly: A Fejér Megyei Kórház története (Székesfehérvár, 1974)

Gerlényi László: A székesfehérvári Szent György Kórház története (Székesfehérvár, 1991)

Dr. Egyed Béla: Mozgásszervi sérültek rehabilitációja (Budapest, 1983)

Jean Johnson: Nature is the best medicine (More hospitals are incorporating „healing gardens” and speeding patient recovery) – E/The Environmental Magazine (2008)

Kristin Faurest Ph.D: Healing landscapes – Gardens as spaces for spiritual, psychological and physical healing (előadás anyaga) – www.levego.hu/zoldlevel

Rapaics Raymund: Magyar kertek (Budapest, 1993)

Tervezési alaptérkép forrása: Pannon Project Kft. és Prisma Plus Kft. felmérése alapján

KERTÖRÖKSÉGÜNK

TÖRTÉNETI KERTEK MAGYARORSZÁGON

SZERZŐ/BY:
SZIKRA ÉVA

Kulturális és természeti örökségünk bemutatását vállalja fel a Nemzeti Örökségvédelmi Központ és a Civertan Bt. gondozásában 2011 első felében megjelent „Kertörökségünk” című kiadvány.

A Szikra Éva, Remeczki Rita és Farkas Ágota szerzőhármastollából, Szikra Éva szerkesztésében, igényes kivitelben, könnyen áttekinthető, logikus szerkezettel megjelent könyv célja a szerzők szerint, hogy „néhány adattal, archív ábrázolással, fotókkal felkeltve az olvasók érdeklődését”, népszerűsítsék méltatlanul elhanyagolt kertörökségünket, hozzájárulva ezáltal egy igényes környezetkultúra kialakításához.

A könyv első részében rövid áttekintést kapunk a magyar kertkultúra fontosabb korszakairól a honfoglalást megelőző időszakától napjainkig.

Jellegét tekintve a kiadványt nyugodtan nevezhetjük kertkalauznak is, hiszen a legfontosabb magyarországi történeti kertek rövid, tömör, lényegre törő bemutatását tűzi ki célul. A könyv felépítése is ennek a célnak van alárendelve; lényegi részét – az anyag több mint 80%-át – az egyes kertek rendszerelvű bemutatása teszi ki. A kötetben szereplő történeti kertjeink ismertetése öt fontosabb regionális csoportba sorolva (Észak-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Alföld és Budapest), megyénként történik. Az egyes helyszínekre fél oldalról két oldalig tartó terjedelmet szánnak a szerzők, a kertek kultúrtörténeti jelentőségének megfelelően. A kertek bemutatása a leírások mellett gazdag ar-

chív és kortárs képanyag felhasználásával történik.

Az egyes kertek mellé rendelt szemléletes piktogramok jól kiemelik a kert elérhetőségét és legfontosabb jellemzőit – például a kert pontos elhelyezkedését jelző GPS koordinátáknak, a kert látogathatóságának, a kert stílustörténeti jegyeinek (középkori/reneszánsz, barokk, tájképi, XX. századi illetve kortárs), a kert jellegének (arborétum, botanikus kert, közkert, temető), a kert különleges értékeinek (különleges növények, különleges értékű tájrészlet, különleges épített elem) jelzésével.

A tájépítészeti, kerttörténeti szakterminológiát kevésbé ismerő olvasóközönség számára a szerzők a kötetben előforduló szakmai kifejezések magyarázatát is közlik, továbbá a kalauzt a végén egy angol nyelvű összefoglalóval is ellátták.

A szerzőhármastollalapos és szerteágazó tájépítészeti, műemlékvédelmi, szociológiai szakmai ismeretei, valamint a kerttörténeti kutatások és a műemléki kerthelyreállítások terén kifejtett több évtizedes, elhivatott tevékenységük nem csak a nagyközönség, hanem a szűkebb szakmai érdeklődők számára is hitelessé, értékessé teszik a könyvet. És bár a szerzők saját bevallásuk szerint is a teljesség igénye nélkül válogatták össze a kötetben közreadott helyszíneket, a kötet mégis átfogó és jellemző helyzetképet mutat a magyarországi kertörökségről, hasznos turisztikai információkkal is szolgálva ugyanakkor az érdeklődők számára.

Fekete Albert

SZERZŐK ÉS TÁMOGATÓK / AUTHORS & SPONSORS

MOHÁCSI SÁNDOR
okl. tájépítésmérnök

s73 Kft.
1119 Budapest, Bártfai u. 8/b.
E-mail: ms@s73.hu

TATAI ZSOMBOR
okl. tájépítésmérnök

Budapest Főváros Vároépítési
Tervező Kft.
1061 Budapest, Andrássy út 10.
E-mail: tataizsombor@yahoo.com

CATHERINE SZÁNTÓ
okl. tájépítész (MSc)

Benedict Schmidl Studio Kft.
1071 Budapest Damjanich u. 52.
E-mail: k.szanto@wanadoo.fr

VARRÓ DOROTTYA KATALIN
okl. tájépítésmérnök

Budapesti Corvinus Egyetem
Tájépítészeti Kar
Kert- és Szabadtértervezési Tanszék
1118 Budapest, Villányi út 35-43.
E-mail: dorottyakatalin.varro@
uni-corvinus.hu.

MAGYAR ÉPÍTÉSZ KAMARA

TÁMOP-4.2.3-08/1/
KMR-2009-0004

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

ORMOS IMRE ALAPÍTVÁNY